

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)

В. Попик (заступник головного редактора)

Н. Маслакова (відповідальний секретар)

Г. Боряк

О. Василенко

В. Горовий

О. Додонов

Б. Ігнатенко

Г. Ковальчук

Л. Костенко

О. Литвиненко

В. Омельчук

М. Романюк

В. Рубан

П. Тронько

В. Широков

К. Брюс (Німеччина)

В. Леонов (Російська Федерація)

І. Славінські (Австрія)

С. Філіпи-Мартутинович (Сербія)

Заснований у 1993 році.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua

bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

<http://nbuv.gov.ua/portal/>

[Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Передплатний індекс 74049

Редакційна колегія журналу
не завжди поділяє думку авторів.

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadskyi National Library
of Ukraine

Editor-in-Chief

Oleksii ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)

V. Popyk (Deputy of Editor-in-Chief)

N. Maslakova (Responsible for publication)

H. Boriak

O. Vasylenko

V. Horovyi

O. Dodonov

B. Ihnatenko

H. Kovalchuk

L. Kostenko

O. Lytvynenko

V. Omelchuk

M. Romaniuk

V. Ruban

P. Tronko

V. Shyrokov

C. Bruce (Germany)

V. Leonov (Russian Federation)

I. Slawinski (Austria)

S. Filipy-Martutynovych (Serbia)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua

bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

<http://nbuv.gov.ua/portal/>

[Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища

- Ярошенко Т.** Зелений шлях відкритого доступу.
Репозитарії та їх роль у науковій комунікації:
перші двадцять років 3
- Копанєва Є.** Когнітивно орієнтовані ресурси
й наукові Інтернет-комунікації 10
- Лобузїна К., Лобузін І.** Проблеми адаптації,
впровадження та адміністрування сучасної
автоматизованої бібліотечної інформаційної
системи 14
- Березкіна Н., Сикорська О., Хренова Г.**
Зарубежные информационные ресурсы
для науки Беларуси:
из опыта ЦНБ НАН Беларуси 22
- Дрозд О., Мыхлик В.** Корпоративная каталогизация
и формирование
общего электронного ресурса 26
- Трачук Л.** Вебліографічні посібники бібліотек
як джерела електронного довідково-
бібліографічного обслуговування. 29
- Бодак О., Федорчук А.** Електронний
інформаційний ресурс
«Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
у дзеркалі газетної періодики». 33

До Всеукраїнського дня бібліотек

- Лисенко Л.** Бібліотека ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет
економіки і торгівлі»: сторінки історії. 38
- Шкира О.** Просторова модель
бібліотеки вишу 43

Огляди. Рецензії

- Моїсеєнко Н.** Метабібліографічний посібник
з правознавства 48

***

- «Я тобою, Україно, живу...»
(Пам'яті Петра Тимофійовича Тронька) 51

Contents

Formation and development of library electronic environment

- Yaroshenko T.** Green way of open access.
Repositories and their role in scientific
communication: the first twenty years 3
- Kopaneva Ye.** The cognitive oriented resources
and scientific Internet communications 10
- Lobuzina K., Lobuzin I.** Problems of adaptation,
implementation and administration
of modern automatized
library information system 14
- Berezkina N., Sikorskaia O., Hrenova G.**
Foreign information resources
for science of Belarus: from experience
of the CSL of the NAS of Belarus. 22
- Drozd O., Mykhlik V.** Corporative cataloguing
and formation
of general electronic resource 26
- Trachuk L.** Webliographical libraries
textbooks as sources of electronic
reference and bibliographic service. 29
- Bodak O., Fedorchuk A.** Electronic
information resource
«V. Vernadskyi National Library of Ukraine
in the mirror
of the newspaper periodicals». 33

For the All-Ukrainian Day of the libraries

- Lysenko L.** Library of the Institute of higher education
of the Ukrcoopspilka «Poltava University
of economic and commerce»: pages of history 38
- Shkyra O.** Spatial model of the library of Institute
of higher education. 43

Reviews

- Moiseienko N.** Metabibliographical jurisprudence
textbook 48

***

- «I you live, Ukraine...»
(To the memory of Petro Tymophiiiovych Tronko) . . . 51

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНОГО ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 001.102:004.77(477)

Тетяна Ярошенко,

директор наукової бібліотеки Національного університету
«Киево-Могилянська академія», канд. іст. наук

Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років

У статті відкритий доступ до наукової інформації (через створення журналів відкритого доступу та інституційних чи тематичних репозитаріїв) розглядається як найбільш ефективний шлях розвитку наукової комунікації на сучасному етапі. Дається всебічна характеристика репозитаріїв, розкриваються їх особливості, різновиди, змістовне наповнення, функціональне навантаження.

К л ю ч о в і с л о в а: відкритий доступ, наукова комунікація, репозитарій, електронний журнал, Україна.

The paper is devoted to Open Access to scholar information via creating OA journals and institutional and subject repositories as the most effective way of modern scholar communication. Detailed characteristics of repositories are described. All their policies, peculiarities, kinds, types of content, functional features are discussed.

К е у в о р д s: Open Access, digital scholarship, scientific communication, repository, e-journal, Ukraine.

Наукова комунікація має, як відомо, чотири основні складники: «реєстрація» нової ідеї чи дослідження; «сертифікація» якості дослідження; інформування про дослідження та його результати (через публікацію в науковому журналі, передусім); «архівування» результатів дослідження для майбутніх доступів та використань.

Перші три з них забезпечені журнальною моделлю, що пройшла перевірку часом (трьома з половиною століттями). Вона випробувана і доволі надійна, бо її серцем є система «peer review» – незалежного експертного оцінювання кожної статті. Четвертий – архівування, зберігання, збереження – завжди був прерогативою бібліотек (для друкованих видань). А у світі новітніх технологій – репозитаріїв, або електронних архівів, зокрема відкритого доступу.

Минуло всього лише 20 років від появи першого електронного архіву arXiv.org¹: у серпні 1991 р. фізик Пауль Гінспарг з Національної лабораторії Лос Аламос (США) організував сервер е-публікацій робіт з фізики високих енергій, щоб фахівці могли, виклавши свої препринти чи вже опубліковані роботи, дискутувати та обмінюватися думками. Швидко до професійної спільноти фізиків приєдналися математики, астрономи, біологи, інформатики. Наразі це один з найбільших (понад 600 тисяч препринтів) відкритих електронних архівів, який докорінно змінив парадигму наукової комуні-

кації в галузі фізики. Щомісяця до архіву додається понад 4000 нових статей, тож лише поповнення arXiv тотожне передплаті 300–400 назв журналів!

Сьогодні вже понад 25 мільйонів наукових статей, дисертацій, матеріалів конференцій, презентацій, навчальних матеріалів тощо вільно доступні в Мережі. Це приблизно 20% усіх наукових публікацій. Їх представляють 6000 назв світових академічних журналів та майже 2000 відкритих електронних архівів (репозитаріїв), серед яких вже 28 українських.

Два десятиліття – досить солідний термін, тому настав час узагальнити деякі основні положення щодо репозитаріїв та їх ролі в системі наукових комунікацій. Звичайно, говорити про репозитарій як вже відпрацьовану і досконалу модель у структурі створення і розповсюдження знань зарано: все ще тривають дискусії довкола місії, функцій, сервісів, політик, вартості, змістів репозитаріїв та їх відмінностей від електронних бібліотек тощо. Є різні приклади побудови тематичних та інституційних репозитаріїв чи навіть мереж у різних країнах. Все має право на життя, зрештою, нічого ідеального в світі не існує, і репозитарій – важливий елемент наукової комунікації теж експериментує, шукає, еволюціонує. І процес цей відбувається по-різному, але загалом вдало й швидко з огляду на всього лише кілька десятиліть, а точніше – лише 9 останніх років від часу проголошення ініціативи Відкритого доступу.

Варто нагадати основні ідеї концепції Відкритого доступу. «Перші ластівки» відкритого доступу до наукової інформації з'явилися одночасно з впровадженням комп'ютерних технологій, хоча спершу вони не були успішними через погані комунікаційні мережі та недосконалість технічних і програмних засобів. Серед перших можна було б назвати бібліографічну базу даних ERIC (Educational Resources Information Center), яку почав формувати у 1966 р. Департамент освіти США спільно з Національною освітянською бібліотекою США (щоправда, термін «відкритий доступ» тоді ще не використовувався). Про перший сервер препринтів публікацій з фізики ArXiv.org вже йшлося. Перший безкоштовний онлайнний рецензований журнал «New Horizons in Adult Education» з'явився у 1987 р. як проект Університету Сіракузи в США, а трохи згодом – журнал «Psychology» від Американської психологічної асоціації². Кількість безкоштовних онлайнних наукових журналів динамічно зростала щороку, і вже у березні 2004 р. Університет Лунду (Швеція) створив Довідник журналів відкритого доступу (Directory of Open Access Journals)³, який на той час нараховував 766 назв журналів з усіх галузей знань: від сільськогосподарства та інженерії до гуманітарних, соціальних та природничих наук. Станом на 18 квітня 2011 р. у Довіднику було розміщено 6414 назв рецензованих академічних журналів, щодня тут з'являється в середньому 2,2 нових журнали. Але слід визнати, що ця кількість журналів все ще не є домінуючою формою розповсюдження наукових знань. Лише 20 % світових рецензованих наукових статей перебувають у відкритому (безкоштовному для користувача) доступі. За решту 80 % наукових ресурсів все ще потрібно платити, і досить дорого.

Про кризу «серіальних» видань почали говорити як мінімум 30–40 років тому. Тривалі академічні дискусії про недосконалість наявної журнальної моделі (зростання цін на друковані журнали та неспроможність університетів передплачувати всі необхідні; стаття «чекає» на публікацію від 6 до 12 місяців; неоперативність розповсюдження; брак журнальних площ для представлення ходу дослідження тощо) та прагнення до створення онлайнних наукових ресурсів, вільних для доступу, стали причиною «народження» так званої Будапештської ініціативи відкритого доступу (BOAI)⁴. Ініціативу проголосили 2 грудня 2001 р. на конференції, що проходила в Інституті відкритого суспільства в Будапешті. Звідси і походить назва (Декларація набула чинності 14 лютого 2002 р.). «Під «відкритим доступом» до цієї літератури, – йдеться в документі, – ми розуміємо її

доступність через публічний Інтернет, що дає змогу будь-якому користувачеві читати, завантажувати, копіювати, розповсюджувати, друкувати, шукати чи через посилання зв'язуватися з повними текстами статей, використовувати їх для індексування при створенні програмного забезпечення чи будь-яких інших законних цілей без фінансових, юридичних чи технічних бар'єрів, крім тих, що пов'язані з доступом до Інтернету. Єдине обмеження на відтворення та розповсюдження стосується копірайту – надання авторам права контролювати цілісність своєї роботи та права на посилання та цитування»⁵.

Відкритий доступ працює за принципом покриття всіх коштів за рахунок автора чи його інституції, а також безкоштовного й безперешкодного онлайнного доступу всіх охочих (на відміну від існуючих моделей через організацію передплати, коли витрати покриваються тим, хто хоче отримати інформацію). Слід зазначити, що відкритий доступ – це не самвидав і не публічний домен. Він абсолютно сумісний з авторським правом, контролем якості через експертну оцінку, фінансовими витратами і доходами (навіть прибутком), престижем, якістю, кар'єрним просуванням, індексуванням та іншими функціями, допоміжними послугами, пов'язаними із науковою літературою, її розповсюдженням та зберіганням.

Яка користь Відкритого доступу? Його ініціатори та прихильники вважають, що ця модель надає переваги усім заінтересованим сторонам: організаціям, що фінансують, – роблячи послугу для суспільства вони мають позитивну віддачу від своїх інвестицій у дослідження; авторам – оскільки спонукає до широкого розповсюдження їх робіт; читачам – оскільки надає доступ до всіх першоджерел; видавцям та рецензентам – сприяє більш високій оцінці їхньої праці; бібліотекам – дає змогу якісно задовольняти різноманітні інформаційні запити користувачів; дослідницьким установам та інституціям – збільшує їх присутність, зміцнює репутацію і престиж; невеликим видавництвам чи науковим громадам – окреслює стратегію їх розвитку. Цілком доречними тут є такі аргументи: більшість досліджень фінансується державним коштом, більша частина передплати на періодичні видання для установ (через бібліотеки) теж сплачується державою. Відповідно, урядові органи кожної держави не лише мають право, але й зобов'язані втрутитися й вимагати від авторів зробити доступними і відкритими їхні статті, якщо вони написані за результатами дослідження, здійсненого державним коштом. Те саме стосується і університетів, які можуть вимагати того ж від своїх штатних співробітників, якщо

дослідження виконане у процесі реалізації планів закладу, в лабораторіях закладу (навіть у рамках гранту чи проекту, що не фінансується державою).

Однак, чому така позитивна й начебто очевидна ідея відкритого доступу до результатів наукових досліджень не здобула швидкої перемоги і чому «пручаються» комерційні видавництва зрозуміло, хоча вони нині часто експериментують: «відкривають» частину статей в комерційних журналах, або навіть цілі журнали. Але чому науковці неоднозначно сприймають можливість вільного доступу до їхніх робіт у Мережі? Чи пов'язані, і як, публікації у відкритому доступі із зростанням цитування? Чому далеко не всі університети світу беззаперечно не сприйняли ідею відкритого доступу і не створили репозитарії? Чому не справилися прогнози щодо швидкого перетворення всіх журналів, які видаються університетськими громадами, у видання відкритого доступу? Чому в заяві ІФЛА від 15 квітня 2011 р. все ще тривожно звучить: «Навіть оптимально забезпечена наукова бібліотека не може дозволити собі купити усі матеріали, запитовані викладачами та студентами. Така ситуація є ще більш критичною для бібліотек невеликих коледжів та університетів і вона значною мірою стосується бібліотек (з обмеженим бюджетом чи взагалі без нього) країн, що розвиваються... Автори стурбовані тому, що їхню роботу не можуть оцінити колеги, її не можна побачити, вони не можуть отримати світове визнання, якого прагнуть. І часто вони, як і раніше, без особливої необхідності передають (видавництвам. – Т. Я.) авторські права, що обмежує використання їх праць. Читачі не можуть отримати доступ до всієї наукової літератури, якої вони потребують, а отже, їхня науково-дослідна діяльність стає менш ефективною»⁶. Спробуємо проаналізувати стан справ на прикладі розвитку репозитаріїв.

Сьогодні відкритий доступ до інформації забезпечується двома шляхами:

- **золотий** – через журнали відкритого доступу: всі статті таких видань вільно й безперешкодно доступні кожному. Про бізнес-моделі таких журналів та публікацій в них більш детально поговоримо іншим разом;
- **зелений** – через архіви (чи репозитарії) відкритого доступу: створюються через депонування та самоархівування вченими своїх праць у відкритих електронних архівах, відповідно до стандартів Open Archives Initiative. Ентузіазм, який виник навколо створення інституційних репозитаріїв, особливо за останні 9 років, сповнений надії, що відкритий доступ стане потужною протидією та альтернативою комерційній

видавничій діяльності у справі розповсюдження наукової інформації. Зелений шлях не вимагає повної перебудови системи наукових публікацій, автори можуть продовжувати публікувати свої статті в журналах (і в комерційних, і відкритих), а потім архівувати їх та забезпечити до них вільний доступ у репозитарії. Тому дослідники вважають, що саме цей шлях – стовідсотково успішний, і саме він вирішить з часом усі проблеми доступу до наукової інформації.

Що таке репозитарій? У найпростішому розумінні (від англ. repository) – сховище. Згідно з Оксфордським словником англійської мови, репозитарій – «сховище, кімната і т. д., в якому/якій речі можуть бути покладені на зберігання, бути депонованими». Англо-український словник бібліотечних термінів тлумачить «repository» як сховище (архівних матеріалів, рукописів, книг та ін., у т. ч. електронних документів, наприклад «University of California E-Scholarship Repository»...; може бути спільним для кількох бібліотек, відкритим чи закритим для читачів), вживається як синонім Depository»⁷. Українська Вікіпедія стверджує: «Інституційний репозитарій – електронний архів для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого і надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі».

Численні дефініції репозитарію знаходимо і у публікаціях науковців⁸. Найбільш відомим і цитованим є визначення К. Лінча: «Університетський інституційний репозитарій – набір сервісів (підкреслення наше. – Т. Я.), які університет пропонує членам своєї громади для управління та розповсюдження цифрових матеріалів, створених в інституції та членами інституції»⁹. Ще одне влучне визначення пролунало 2002 р. у меморандумі Коаліції Наукових Публікацій та Академічних Ресурсів (SPARC): «Інституційні репозитарії – цифрові колекції, що містять та зберігають інтелектуальні здобутки одного науковця чи цілої спільноти (підкреслення наше. – Т. Я.). За щойно наведеним визначенням, вони відповідають двом стратегічним цілям академічних інституцій: 1) становлять основу для реформування наукової комунікації шляхом стимулювання інновацій у розпорошеній видавничій системі; 2) виступають у ролі реальних показників якості роботи інституції, таким чином збільшуючи її видимість, престиж та загальне визнання»¹⁰. Такий репозитарій, вважає SPARC, не лише розширює доступ до результатів досліджень, а й сприяє кращому контролю академії над освітнім рівнем студентів, підвищує конкурентоспроможність та послаблює монополію видав-

ництв журналів. Він також послаблює фінансову напругу і посилює значущість інституцій, бібліотек, що підтримують репозитарії.

Отже, узагальнюючи, можемо стверджувати, що *репозитарій* – організована колекція цифрових документів та набір сервісів навколо цієї колекції, яка репрезентує результати наукових досліджень (окремих дослідників, інституції чи галузі загалом) у вільному, безперешкодному онлайн-доступі, а також забезпечує довготривале, надійне їх зберігання і збереження.

Репозитарії можуть бути:

- інституційними (належати одній установі: університету, інституту, лабораторії, організації). Таких сьогодні найбільше – 1596 з майже 2000 у світі. Серед відомих прикладів – знаменитий Массачусетський технологічний інститут (DSpace@MIT), архіви від Університету Каліфорнії, Max Planck Society, або найпрестижнішого в світі Гарварду;
- тематичними (охоплювати галузь знань чи окремі дисципліни). Таких у світі – 221. Наприклад, вже згадувані ArXiv, CiteSeer, RePEc, Smithsonian NASA ADS, SSRN, PubMed Central (PMC) та ін. Щодо останнього, то це унікальний приклад, адже за вимогою Національного інституту здоров'я США (і ця вимога схвалена Конгресом США) всі результати досліджень, фінансовані інститутом, повинні бути обов'язково розміщені в цьому архіві (нині тут зберігається 2 058 812 публікацій). Подібний проект є в Сполученому Королівстві (UK PMC) і Канаді (PMC Canada);
- урядовими (належати державним структурам для зберігання та організації доступу до урядових документів) – 45;
- агрегаційними чи міжінституційними (належати консорціуму університетів, наприклад, вітчизняний проект ELibUkrOA). Таких у світі – 81.

Найчастіше репозитарії асоціюються з університетами (науковими інституціями), а їх зміст – з науковими та навчальними документами (статтями, передусім дисертаціями). Але є репозитарії, які виконують інші функції (соціальні, меморіальні, інформаційні тощо). Так, громадська організація може створити інституційний репозитарій власних документів чи напрацювань (взяти хоча б наш Архів громадянського суспільства¹¹). Публічна бібліотека може збирати та впорядковувати, наприклад, цифрову колекцію історичних документів громади свого населеного пункту. Навчальний заклад, крім репрезентації наукових здобутків, може створити також архів е-портфоліо своїх студентів.

Види документів, які зберігають у репозитаріях.

Тут все залежить від місії та політики репозитарію (чи його інституції). Це можуть бути будь-які оцифровані об'єкти наукової, освітньої, адміністративної, культурної діяльності окремого дослідника, інституції чи галузі. Хоча найчастіше репозитарії асоціюються лише з науковими доробками. До репозитарію передають як нерецenzовані недруковані матеріали (препринти, здебільшого авторські рукописи завершених і поданих до журналу статей), так і будь-які постпринти: передусім, рецензовані і надруковані в журналах наукові статті (таких документів у депозитаріях світу найбільше), дисертації чи тези дисертацій, е-книги чи розділи книг, патенти, звіти, матеріали конференцій та іншу так звану «сіру» літературу. Також тут розміщують презентації, будь-які зображення та мультимедійні матеріали, аудіо- та відеофайли, комп'ютерні програми, веб-сторінки, набори даних, навчальні об'єкти, університетські видання (газети, бюлетені, стрічки новин тощо), протоколи досліджень, грантові апікації чи звіти проєктів, статистичні дані, навчальні матеріали (окремі лекції, е-портфоліо, програми курсів, методичні рекомендації тощо), студентські роботи (курсіві, дипломні тощо), бібліографічні покажчики і навіть блоги інституції. Деякі репозитарії обмежуються лише одним типом документів, наприклад, лише дисертації та тези; деякі – «будують» кілька репозитаріїв для різних груп документів. Але більшість з них містять різноманові за природою документи. Слід зазначити, що депозитарії, як правило, містять повні тексти документів, а не резюме чи анотації, і у більшості випадків – це завершені (а не проміжні) роботи.

Основними «постачальниками» змісту репозитаріїв є, звичайно, вчені-дослідники. Але серед них можуть бути і викладачі, студенти, експерти чи рецензенти, представники університетських адміністрацій чи фондів, бібліотекарі. Є такий тип «просунутих» користувачів, які не тільки мають доступ до змісту, але й право на його використання та розміщення в інших базах даних та знань ('libre' – легальне право на повторне використання наукової інформації).

Звичайно, точаться дискусії довкола ймовірної «універсальності» депозитаріїв, дехто намагається зберігати тут все. Але слід завжди пам'ятати про місію та завдання цієї інституції. Якщо репозитарій визначений як архів наукових публікацій, то чи варто у ньому зберігати, наприклад, дипломи, видані за участь у спортивних змаганнях чи контрольні роботи студентів.

Якість. Оскільки репозитарії не виконують видавничої функції, вони не відповідають за експертну

оцінку робіт, розміщених там. Але недовіра до репозитарію як ймовірного джерела неякісної інформації значно перебільшена, адже більшість депозитів – постпринти, вже десь рецензовані. За якість нереченованих робіт (наприклад, презентацій, звітів,) відповідає автор, який архівує роботу, то, чи матиме він справу з неякісним або неперевіраним джерелом?

Репозитарії, як правило, не мають жодних обмежень у доступі ні за часом (період ембарго), ні за категоріями користувачів (наприклад, лише для авторизованих користувачів). Проте є винятки, наприклад, так звані «темні» депозити для робіт, на які видавець накладає тимчасове ембарго. Але як тільки воно знімається, робота переводиться у «зелений» (вільний) доступ.

Практично не існує обмежень і щодо форматів цифрових матеріалів. Вони можуть бути представлені: Adobe PDF, Microsoft Powerpoint, Microsoft Excel, JPEG, GIF, MP3, AVI та ін.

Відкритий доступ абсолютно сумісний з авторським правом. Репозитарії не виконують видавничої функції, а отже не «забирають» авторські права, лише право на збереження та організацію доступу. Автор добровільно (навіть якщо це іноді умови добровільного договору, наприклад такого, як договір зайнятості і вимога університету або договір фінансування і вимога організації, що фінансує дослідження) погоджується розмістити власну роботу для збереження та доступу. Авторі мають право архівувати свої неопубліковані матеріали без будь-яких дозволів. Щодо постпринтів: якщо автор передає авторські права видавцеві (як правило, комерційні закордонні видавництва вимагають цього), то наступне архівування автором власної статті потребує дозволу видавця. Більшість видавців (понад 60 %) вже дають дозвіл на таке постпринт-архівування. Перевірити політику видавців світових академічних журналів можна за проектом SHERPA/ RoMEO (Securing a Hybrid Environment for Research Preservation and Access / Rights Metadata for Open Archiving)¹². Деякі фонди, що фінансують наукові дослідження та вимагають обов'язкового розміщення публікацій дослідження у відкритому доступі (наприклад, британський Wellcome Trust чи американський National Institutes of Health) своєю чергою вимагають від авторів зберегти основні права при написанні статей журналу. Політику вітчизняних журнальних видавництв потрібно перевіряти, враховуючи особливості роботи кожної редакції окремо, хоча більшість академічних журналів передають цифрові копії і для розміщення у відкритому доступі на

порталі «Наукова періодика України» НБУВ без жодних узгоджень з авторами, отже, очевидно, мають на це всі права.

Власне, нині перешкодою на «зеленому шляху» є навіть не видавці, а самі автори. Останні у випадку згоди видавця, як правило, не поспішають розміщувати свою роботу у вільному доступі без додаткових мотивацій. Саме тому університети чи організації, що фінансують дослідження (фонди, проекти, інституції) повинні просити, а то й вимагати це зробити. Політики (чи мандати) «обов'язкового» архівування для своїх дослідників вже прийняті в 119 університетах світу, ще у 31 – в окремих підрозділах університетів, інші мають рекомендаційний характер. Кожен університет може й повинен мати власний відкритий доступ, ОАІ-сумісний репозитарій та ухвалену політику, яка б заохочувала або навіть вимагала від дослідників чи викладачів здати на зберігання результати досліджень у такі репозитарії, довіряючи університету також право на відкритий доступ до цих робіт. Дедалі більша кількість університетів світу так і чинять.

Вимогу обов'язкового вільного доступу висувають 47 організацій світу, що фінансують дослідження, серед яких потужні Wellcome Trust, NIH, Economic & Social Research Council, програми Європейського Союзу та ін. Рекомендація щодо прийняття подібних мандатів звучить у заявах міжнародних професійних об'єднань, серед яких важливими для нас є IFLA, SPARC, LIBER, Асоціація Європейських університетів, рекомендації проекту DRIVER та ін.¹³ В Україні досить прогресивним було прийняття подібного мандата ще у грудні 2005 р. постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні», в якій відкритий доступ названий одним із пріоритетів розвитку інформаційного суспільства та передбачено «забезпечення відкритого безкоштовного Інтернет-доступу до ресурсів, створених за рахунок коштів Державного бюджету України». Ця ж вимога звучить і в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 р. Два університети України (Харківський національний та Тернопільський технічний) також прийняли мандати щодо обов'язкового самоархівування, інші – лише рекомендації для своїх дослідників.

Надзвичайно важливими є проекти об'єднання репозитаріїв країни як на рівні контенту, так і в справі спільної розбудови системи наукової комунікації. Тут заслуговують на увагу такі приклади:

в Японії створена Федерація цифрових репозитаріїв, що об'єднує 122 університетські архіви країни. Іспанський агрегатор та пошуковий портал Re-colesta також представляють здобутки різних репозитаріїв країни. Подібне рішення ухвалила Польща з Федерацією цифрової бібліотеки. Данська мережа репозитаріїв DAREnet пропонує портал NARCIS. Наш, вже згадуваний, портал «Наукова періодика України»¹⁴ від Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та вітчизняний «комбайн» (гарвестер) від Житомирського державного університету¹⁵ – теж надзвичайно прогресивні проекти у цій царині.

Інтероперабельність. Репозитарії підтримують протокол обміну метаданими Ініціативи відкритих архівів (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting – OAI-PMH)¹⁶. Завдяки цьому вони сумісні з іншими ресурсами і користувачі можуть знайти матеріали таких архівів, навіть не знаючи про їх існування, розташування і зміст. Протокол також забезпечує «збирання» (гарвестинг) даних з різних репозитаріїв немов би в одну глобальну бібліотеку.

Програмне забезпечення. У більшості випадків використовують безкоштовне програмне забезпечення з відкритим кодом для створення й підтримки таких OAI-сумісних архівів. Найбільш популярними у світі є DSpace (понад 860 впроваджень), E-print (400), BEPress (118), Fedora (39), Digital Commons, Greenstone, OPUS, Wildfire та ін. Серед вітчизняних впроваджень DSpace також є найпопулярнішим. Лише у 2010 р. у нас відбулося 10 нових впроваджень, про що повідомила Федерація DuraSpace. Разом з тим можна назвати репозитарії, які використовують комерційне програмне забезпечення (наприклад, Digitool від ExLibris).

Отже, станом на 2011 р. у світі нараховується вже понад 2000 відкритих архівів, за даними Директорії репозитаріїв відкритого доступу¹⁷, чи Реєстром репозитаріїв відкритого доступу¹⁸, чи за пан'європейською мережею цифрових репозитаріїв DRIVER¹⁹ із більш ніж 25 млн одиниць інформації: статті, препринти, магістерські та докторські дисертації, навчальні матеріали, архівні та музейні об'єкти тощо. Презентаційну мапу репозитаріїв у світі можна також знайти за адресою <http://maps.repository66.org>.

Найбільше репозитаріїв функціонує у європейських країнах (45,6 %), далі йде Північна Америка (23,9 %). Кожен п'ятий репозитарій світу – знаходиться в США (395), у Сполученому Королівстві їх 189, у Німеччині – 145, в Японії – 133, в Іспанії – 71, в Австралії – 64. Україна нараховує нині

28 репозитаріїв, в основному це університетські чи інститутські. Наші сусіди, для прикладу, Польща – 45, Росія – 12, Угорщина – 11, Білорусія – 1. З огляду на те, що перші репозитарії в Україні (Міжнародного фонду «Відродження», Львівського національного університету ім. І. Франка, Інституту біології південних морів, Києво-Могилянської Академії, Харківської академії муніципального господарства та ін.) з'явилися лише 4–5 років тому, а більшість за останні 1–2 роки, прогрес очевидний²⁰. До того ж, репозитарії поступово, але впевнено підвищують рейтинги наших інституцій на світовій «академічній арені». Зокрема, за січневим 2011 р. рейтингом (оцінюється обсяг та якість репозитарію, зовнішні посилання тощо) від Cybermetrics Lab Іспанської дослідницької ради (CSIC) серед 1184 репозитаріїв світу²¹, наші здобули досить гарні результати (у першій колонці таблиці вказане місце репозитарію у світовому рейтингу):

406	Харківська національна академія муніципального господарства
421	Житомирський національний університет
630	Інститут біології південних морів НАН України
642	Харківський національний університет ім. В. Каразіна
726	Інститут програмних систем НАН України
758	Національний університет «Києво-Могилянська академія»
882	Тернопільський технічний університет ім. І. Пулюя
1066	Одеський національний університет ім. І. Мечникова

Переважає кількість депозитів у глобальній світовій «репозитарній бібліотеці» є, звичайно, англomовними. Далі йдуть – іспанська, німецька, японська, французька мови. У наших вітчизняних архівах домінують україномовні депозити. Тут важливо вимагати від автора розмістити хоча б анотацію та ключові слова англійською, щоби індексувати працю в міжнародних пошуковиках.

Отже, ідеальної моделі репозитарію не існує. Все ще триває становлення, напрацювання відповідних стандартів, технологій їх організації. Серед головних перешкод розвитку відкритого доступу, крім цілого пласту проблем, пов'язаних з вимогами комерційних видавництв та узгодженням авторських прав, фахівці зазначають і такі: відсутність мотивації у дослідників до додаткового розміщення в архівах своїх вже опублікованих робіт (хоча численні дослідження свідчать про значно більшу кількість

завантажень для робіт з відкритого доступу, їх швидше і масштабніше поширення, але чи корелює це напряму з підвищенням цитування?). Репозитарії пропонують такий же набір сервісів, що й електронні бібліотеки. У видавців є сервіси відслідковування (аналізу) цитування (Crossref, чи Web of Knowledge, чи Scopus), а у репозитаріїв їх немає (хоча це не зовсім так, взяти наприклад, іспанську Recolecta, the Bielefeld Academic Search Engine, OAIster, SSRN та деякі інші). Google Scholar також добре індексує публікації, тоді навіщо потрібні гарвестери. Хто контролює автора: завантажив він «журнальний» варіант статті (рецензований, редактований, з пагінацією тощо) чи лише оригінальний рукопис. Також виникає низка питань, пов'язаних з обсягами, якістю, сервісами для авторів чи користувачів, дизайном, використанням, надійністю, збереженням тощо.

Такий розвиток цілком логічний. Він має навіть свої позитиви, бо саме в таких випробовуваннях «народжується» якісно нова модель: на всіх рівнях – інституційному, національному, глобальному. І нехай не все вдалося відпрацювати у цьому ще новому механізмі, але «зелений шлях», на наше переконання, є не тільки успішним у подальшому розвитку наукової комунікації, але й неминучим. Важливо те, що значну роль у зміцненні позицій відкритого доступу, зокрема у створенні та підтримці репозитаріїв, відіграють саме бібліотеки, які починають виконувати нову видавничу роль.

Примітки

¹ arXiv.org [Electronic resource] / Cornell University Library : Web-site. – Electronic data. – [New York, 2011]. – Mode of access: <http://arxiv.org/>. – Title from the screen.

² Ярошенко Т. О. Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки. – К. : Знання, 2010. – 215 с.

³ DOAJ (Directory of Open Access Journals) [Electronic resource] : Web-site / Lund University Libraries. – Electronic data and program. – [Lund, Sweden], 2011. – Mode of access : www.doaj.org. – Title from the screen.

⁴ Budapest Open Access Initiative [Electronic resource] // Open Society Foundations : Building Vibrant and Tolerant Democracies : Web-site / George Soros. – Electronic data. – [New York, 2010]. – Mode of access: <http://www.soros.org/openaccess>. – Title from the screen.

⁵ Там само

⁶ Just Released : IFLA Statement on Open Access [Electronic resource] // IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) : Web-site. – Electronic data. – [Hague, Netherlands], 2011. – Mode of access: <http://www.ifla.org/en/news/just-released-ifla-statement-on-open-access>. – Title from the screen.

⁷ Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології = English-Ukrainian

Glossary of Library and Information Science / Н. В. Стрішенець. – К. : [б. в.], 2004. – С. 235.

⁸ Див., наприклад, *Branin J.* Institutional repositories // Encyclopedia of Library and Information Science / In M. A. Drake (ed.). – Second ed. – Boca Raton, FL : Taylor & Francis Group, LLC, 2005. – Vol. 1. – P. 237–248 ; *Terry Reese Jr. and Kyle Banerjee.* Building digital libraries : a how-to-do-it manual. – New York : Neal-Schuman Publishers, 2008. – 277 pp.; *Jones C.* Institutional Repositories: Content and Culture in an Open Access Environment. – Oxford : Chandos, 2007. – 204 p.

⁹ *Lynch C. A.* Institutional repositories: Essential infrastructure for scholarship in the Digital Age [Electronic resource] // ARL : Web-site / Association of Research Libraries. – Electronic data. – Washington, USA. – 2003 (February). – N. 226, Bimonthly Report, 1–7. – Mode of access: <http://www.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir.shtml>. – Title from the screen.

¹⁰ *Crow R.* The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper [Electronic resource] // SPARC : Web-site / The Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition. – Electronic data. – Washington, USA, 2002. – 37 p. – Mode of access : http://scholarship.utm.edu/20/1/SPARC_102.pdf. – Title from the screen.

¹¹ Архів громадянського суспільства [Електронний ресурс] : відкритий електронний : Web-сайт / Міжнародний фонд «Відродження» та ІАЦ «Громадський простір». – Електрон. дані та прог. – [К.], 2002–2005. – Режим доступу : <http://www.archives.org.ua/>. – Назва з екрана.

¹² Sherpa RoMEO : Publisher copyright policies & self-archiving [Electronic resource] : Web-site / University of Nottingham. – Електрон. дані та прог. – [Nottingham, University of Nottingham], 2006–2010. – Mode of access : <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>. – Title from the screen.

¹³ Див. про це в статті : *Ярошенко Т. О.* Університетські бібліотеки України підтримують Ініціативу відкритого доступу до наукової інформації // Вища школа. – 2009. – № 7. – С. 64–75.

¹⁴ Наукова періодика України (журнали та збірники наукових праць) [Електронний ресурс] : Web-портал // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : Web-сайт. – Електрон. дані та прог. – К. : НБУВ, 1997–2011. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>. – Назва з екрана.

¹⁵ Національний гарвестер : Simple Search Metadata (SSM) : in Open Ukraine Archives [Electronic resource] : [nationwide collection of portal and search metadata] / [Institute of Software Systems NAS Ukraine, Zhytomyr Ivan Franko State University]. – Electronic data and program. – [Kyiv ; Zhytomyr, 2011]. – Mode of access: <http://www.oai.org.ua/>. – Title from the screen.

¹⁶ Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting [Electronic resource] : Web-site / [Andrew W. Mellon Foundation ... et al.]. – Electronic data and program. – [USA, 2011]. – Mode of access: <http://www.openarchives.org/pmh/>. – Title from the screen.

¹⁷ The Directory of Open Access Repositories – Open

DOAR [Electronic resource] // Open DOAR : Directory of Open Access Repositories : [SHERPA service] : Web-site / University of Nottingham. – Electronic data and program. – Nottingham : University of Nottingham, 2006–2010. – Mode of access: <http://www.opendoar.org/>. – Title from the screen.

¹⁸ Brody T. Registry of Open Access Repositories (ROAR) [Electronic resource] : Web-site / Tim Brody ; University Southampton, UK. – Electronic data and program. – Southampton (Hampshire, England) : University Southampton, UK, 2005–2010. – Mode of access: <http://roar.eprints.org/>. – Title from the screen.

¹⁹ DRIVER: Networking European Scientific Repositories [Electronic resource] // DRIVER – Digital Repository Infrastructure Vision for European Research : Web-site. – Electronic data and program. – 2010. – Mode of access : <http://www.driver-repository.eu/>. – Title from the screen.

²⁰ Повний перелік вітчизняних репозитаріїв можна знайти за адресою: Відкритий Доступ в Україні: академічні журнали, репозитарії, політики, корисні ресурси // Могилянська бібліотекарка : цікавинки зі світу бібліотек та бібліотечних технологій, ресурсів, сервісів, ідей від Тетяни Ярошенко : блог Наукової бібліотеки НаУКМА / Тетяна Ярошенко. – Електрон. дані та прогн. – К., 2011. – Режим доступу : <http://kmalibrary.blogspot.com/p/blog-page.html>. – Назва з екрана.

²¹ Ranking Web of World repositories [Electronic resource] : Web-site / CCHS-CSIC. – Electronic data. – [Madrid, Spain], 2004–2011. – Mode of access : <http://repositories.webometrics.info/index.html>. – Title from the screen.

УДК 025.5:004.7

Єлизавета Копанєва,
пров. бібліотекар НБУВ

Когнітивно орієнтовані ресурси й наукові Інтернет-комунікації

Розглянуто когнітивні аспекти Інтернет-комунікацій і констатовано, що процес передавання знань від автора до користувача, як правило, супроводжується певними втратами інформації, тобто є ентропійним. Визначено підхід до зменшення інформаційної ентропії – створення мережових когнітивно орієнтованих ресурсів, які надають відомості про авторів документної інформації. Розглянуто конвергенцію документних і когнітивно орієнтованих ресурсів, що здійснюється в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського шляхом організації системи гіпертекстових зв'язків між ними.

К л ю ч о в і с л о в а : наукові комунікації, Інтернет, когнітивні процеси, інформаційні технології, гіпертекст.

The article consider cognitive aspects of Internet-communications and stated that in general cases the transfer of knowledge from the author to the user accompanied by some loss of information, that is entropy. Determined approach to reducing information entropy – a cognitive-oriented network resources that provide information about the authors of documentary information. The publication examines the convergence of documentaries and cognitive oriented resource that is in the V. Vernadskyi National Library of Ukraine through the organization of hypertext links between them.

К e y w o r d s : science communications, Internet, cognitive process, information technologies, hypertext.

У продовж століть засоби комунікації розвивались еволюційно. В останні ж десятиліття вони зазнають якісних, принципових змін на основі новітніх технічних і технологічних рішень. Одним із них є така інформаційно-комунікаційна реальність, як мережа Інтернет, що сьогодні значною мірою визначає процеси інформатизації та глобалізації. Разом з тим, когнітивні аспекти Інтернет-комунікацій, урахування яких дає змогу кардинально підвищи-

ти ефективність сприйняття мережової інформації, на даний час недостатньо досліджені.

Аналіз феномена Інтернет-комунікацій з позицій наявності у них родових ознак, спільних з установленими типами комунікацій, здійснено в статті С. Іщука [4]. Автор відзначає, що дослідження комунікації як типу взаємодії між людьми може бути, в першому наближенні, представлено в межах однонаправленої моделі комунікативного акту, репрезентованої в роботах американських

дослідників Г. Лассвелла, К. Шеннона, російсько-го вченого Р. Якобсона та ін. Відповідно до означеної моделі, комунікація розглядається як процес передачі інформації від адресанта (автора) до адресата (користувача). Адресант кодує інформацію знаковими засобами тієї знакової системи, яка застосовується в конкретній формі комунікацій. А від адресата вимагається лише зворотня модель представлення змісту – декодування.

На інтерактивний характер комунікації вказував М. Бахтін. Він наполягав, що будь-яка комунікація є реакцією на попередній вислів і, в свою чергу, передбачає комунікативну реакцію на себе. На відміну від вищезгаданої моделі, інтерактивна концепція комунікацій обстоювала ідею обов'язковості діалогу в процесі комунікації [1]. Близькою до цього погляду є позиція Л. Виготського, який досліджував мову як засіб соціального спілкування і наголошував на первинності комунікативної функції мови [2].

Психологічні аспекти інформаційних комунікацій, які сьогодні стають дедалі нагальнішими, вперше були ґрунтовно досліджені М. Рубакіним ще на початку ХХ ст. Вчений, творчо розвиваючи погляди російських і зарубіжних (переважно німецьких) філософів, фізіологів, лінгвістів, переніс їхні наукові концепції на бібліотечнознавчий ґрунт. На цій основі він зробив спробу пояснити взаємозв'язки автора, книги (тексту) та читача і ввів у науковий обіг новий термін – «бібліопсихологія» [7].

Когнітивні аспекти наукової комунікації користувачів з автоматизованими інформаційними системами розглядав Ю. Шрейдер [8]. Детально проаналізувавши категорії «інформація» і «знання» дослідник дійшов висновку, що вони не є сповна тотожними. Знання обов'язково співвідноситься з людиною, воно невіддільне від особистості. Інформація ж – це вербалізована форма знання, що має суспільний характер. Тому автоматизовані інформаційні системи, наголошував Ю. Шрейдер, не можуть вкласти знання у користувача, вони лише надають йому основну інформацію й супутні когнітивно орієнтовані дані в такій формі, яка дає змогу відтворити знання.

Мета статті – дослідити прикладні аспекти формування мережевих когнітивно орієнтованих ресурсів для сприяння науковим Інтернет-комунікаціям.

Сьогодні проблематика, пов'язана з усвідомленням користувачем мережевої інформації, досліджується когнітивними науками, що стрімко розвивають-

ся. Бібліотечнознавчі витоки когнітології закладено в роботах М. О. Рубакіна, який сформулював основні закони бібліопсихології: «закон Семона», «закон Гумбольдта-Потебні» та «закон Тена» [7]. Перший з них констатує, що «кожна особа в процесі читання будує власну проєкцію книги». Закон Гумбольдта-Потебні опирається на лінгвофілософську концепцію В. Гумбольдта, за якою «будь-яке слово сприймається конкретним індивідумом не точно так, як іншим» [3]. Аналогічних поглядів дотримувався й О. Потебня, який розумів мову як «зовнішній прояв духовної сили особистості» [6]. З третього закону бібліопсихології М. Рубакіна випливає, що сприйняття інформації значною мірою визначається оточуючим середовищем і часом. Вчений пояснює це таким прикладом: сприйняття однієї і тієї ж книги в різний період життя читача може суттєво відрізнитися. Загалом бібліопсихологічна теорія М. Рубакіна доводить можливість неоднозначної відповідності між задумом автора, викладеним у публікації, текстом і сприйняттям цього тексту читачем.

Технічні аспекти комунікацій розкриваються у теорії інформації К. Шеннона [10]. На основі аналізу повідомлень, що передаються, і шумів у каналах зв'язку він обґрунтував необхідність використання при передачі інформації додаткових даних, що забезпечують відновлення втрачених відомостей. Ідеї американського вченого стали основою сучасних теорій оброблення, передавання та зберігання інформації. Як приклад можна навести базовий протокол передавання даних в Інтернеті – Transmission Control Protocol (TCP), який забезпечує достовірність даних, одержаних шляхом здійснення повторного запиту у разі їх втрати. У спрощеному вигляді протокол TCP передбачає передавання в одному пакеті кванта основної інформації та контрольної суми, що обчислюється за спеціальним алгоритмом. Якщо одержувач констатує відповідність контрольної суми основній інформації, передавачеві надсилається повідомлення про успішний сеанс зв'язку. Якщо ж контрольна сума не збігається з надісланими даними, робиться запит на повторне передавання цього кванта інформації. Таким чином, протокол TCP забезпечує достовірність квантів інформації, що передаються, за рахунок додаткових даних – контрольних сум.

Теорія інформації К. Шеннона має низку спільних положень з бібліопсихологічною теорією М. Рубакіна. Концептуальна основа останньої ґрунтується на тому, що відносини автора – книги – чи-

тача у процесі інформаційних комунікацій супроводжуються певними втратами знань, для відновлення яких необхідні додаткові відомості. Для зменшення цих втрат теорія інформації пропонує введення в систему «автор – книга – читач» додаткової когнітивно орієнтованої інформації.

На наше переконання, в якості такої інформації можна було б використовувати відомості про індивідуальних і колективних авторів, які мають бути поєднані з публікаціями, що відображають результати їх творчої діяльності. Основа відомостей про індивідуального автора – його наукова біографія, складниками якої є дані про рік народження (роки життя), здобуту освіту, науковий ступінь і звання, найсуттєвіші досягнення, бібліографічний показник праць і найзначніші публікації (монографії, статті тощо). Як приклад подання наукової біографії наведемо сформовану нами добірку інформації про академіка В. Вернадського [5]. Вона містить: короткі та розширені відомості про життя і діяльність ученого; бібліографію його праць і матеріалів про нього; повні тексти 3 публікацій ученого («Автотрофность человечества», «Научная мысль как планетное явление», «Несколько слов о ноосфере»); 6 публікацій Р. Баландіна, Л. Гумілевського, К. Ситника та ін. про нього; фотогалерею (портрети вченого у різні роки життя, скульптурні твори тощо); інформацію про щорічні читання, які проводяться в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Відомості про індивідуальних авторів утворюють зібрання «Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України», яке доступне з головної сторінки порталу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Наповнення зібрання здійснюється в процесі формування репозитарію електронних копій наукової періодики України. Тому його основу становлять наукові біографії головних редакторів і членів редколегій вітчизняних журналів і збірників наукових праць. Відомості для біографій надаються, переважно, редакціями часописів. Певне уявлення про згадане зібрання дає наведений нижче фрагмент графічного зображення його веб-сторінки (рис. 1).

Інформація про колективних авторів (наукові установи, вищі навчальні заклади тощо) включає історичну довідку (відомості про заснування / перейменування та фундаторів), інформацію про основні напрями діяльності, наукові школи, визначальні для свого часу науково-технічні й технологічні досягнення, провідних учених, контактні дані. Сукупність відомостей про колективних ав-

Рис. 1. Фрагмент зібрання «Наукові біографії вчених, діячів науки та техніки України»

торів утворює зібрання «Наукові установи», яке також доступне з головної сторінки порталу НБУВ. Як приклад подання інформації про колективного автора наведемо фрагмент веб-сторінки про Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України (рис. 2).

Рис. 2. Фрагмент веб-сторінки про наукову установу

Наявність когнітивно орієнтованих ресурсів дає змогу користувачам бібліотеки реалізувати двоступеневу схему виявлення необхідних даних. На першому етапі встановлюються потенційні автори та джерела документної інформації й оцінюється їх авторитетність. На другому етапі з урахуванням вже згаданих відомостей здійснюється безпосередній пошук релевантних документів. Крім того, згадані ресурси допомагають користувачеві, який не є фахівцем у певній предметній галузі, одержати базові знання для «орієнтації» в ній.

Формування вищезгаданих ресурсів у НБУВ здійснюється вже впродовж декількох років. Нині важливо визначити напрями їх подальшого розвитку. Вбачається доцільним розглядати когнітивно орієнтовані ресурси у рамках NBIC-конвергенції (за першими літерами галузей науки: N-нанотехнології; B-біотехнології; I-інформаційні технології; C-когнітивні технології), яка є якісно но-

вою формою міждисциплінарних наукових досліджень. Саме вона визначатиме подальший розвиток науки і технологій. Термін «NBIC-конвергенція» введений у 2002 р. співробітниками Світового центру оцінки технологій (WTEC) М. Роко і В. Бейнбріджем. Автори підготували ґрунтовну працю на цю тему – звіт «Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science» («Конвергенція технологій і посилення можливостей людини : нанотехнології, біотехнології, інформаційні технології і когнітивна наука») [9].

Інформаційні технології у NBIC-конвергенції мають забезпечити накопичення, зберігання й оброблення великих масивів інформації, моделювання нано-, біоструктур, систем і процесів тощо. Когнітивні технології є міждисциплінарною конвергенцією психології, лінгвістики та комп'ютерної науки. Взаємодія між когнітивними та інформаційними технологіями є, можливо, найбільш важливою складовою науково-технічного прогресу, оскільки вона сприятиме виділенню з інформаційних масивів нових знань.

Конвергенція інформаційних технологій і когнітивно орієнтованих ресурсів, що формуються в НБУВ, здійснюється з використанням такого інструменту наукових Інтернет-комунікацій, як гіпертекстові зв'язки між семантично-спорідненими даними. Наукова біографія автора містить посилання на навчальні заклади, де вчений здобував освіту; установи, де він працював; часописи, в яких науковець виступає головним редактором або членом редакційної колегії (ради). У відомостях про колективних авторів встановлюються гіпертекстові посилання на вчених, які в них працювали та журнали (збірники наукових праць), засновником яких виступає установа. Водночас наводяться зворотні гіпертекстові посилання в титульних файлах часописів з вихідними відомостями видання.

Загалом конвергенція інформаційних технологій і когнітивно орієнтованих ресурсів сприятиме інтелектуалізації Інтернет-комунікацій.

Висновки

1. Дослідження науковців свідчать, що інформація, одержана в результаті вербалізації та документування знань автора не є повністю тотожною цим знанням. Щось аналогічне спостерігається і під час усвідомлення користувачем зовнішньої інформації. Одержані ним знання з урахуванням когнітивних аспектів сприйняття цієї інформації

також можуть не бути їй тотожними. Тому процес передавання знань від автора до споживача супроводжується певними втратами інформації, тобто є ентропійним.

2. Одним із шляхів, що ведуть до зменшення інформаційної ентропії при наукових Інтернет-комунікаціях є створення когнітивно орієнтованих ресурсів, які надають відомості про авторів документної інформації, поняттєво-категоріальний апарат предметної галузі тощо.

3. Формування та використання когнітивно орієнтованих ресурсів потрібно здійснювати з урахуванням NBIC-конвергенції. Адже остання передбачає організацію розвинутої системи гіпертекстових зв'язків між когнітивно орієнтованою інформацією про індивідуальних та колективних авторів й документними ресурсами, що відображають результати їх інтелектуальної діяльності.

4. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського конвергенція документних і когнітивно орієнтованих ресурсів реалізується через доповнення масивів публікацій зібраннями «Наукові біографії вчених» та «Наукові установи» і їх подальшою гіпертекстовою інтеграцією.

Список використаних джерел

1. *Алпатов В. М.* Волошинов, Бахтин и лингвистика / В. М. Алпатов. – М.: Яз. славян. культур, 2005. – 432 с.
2. *Выготский Л. С.* Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М.: Лабиринт, 1999. – 350 с.
3. *Гумбольдт В. фон.* Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – 397 с.
4. *Ищук С. М.* Интернет-комунікації: інформаційний зміст та ігровий характер / С. М. Іщук // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Філосо. Культурологія. – 2008. – № 2. – С. 87–91.
5. *Копанєва Є. О.* Наукова спадщина України: концепція мережевої бібліотеки / Є. О. Копанєва // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 3. – С. 32–33.
6. *Потебня А. А.* Собрание трудов: Мысль и язык / А. А. Потебня. – М.: Лабиринт, 1999. – 300 с.
7. *Рубакин Н. А.* Психология читателя и книги / Н. А. Рубакин. – М.: Книга, 1977. – 263 с.
8. *Шрейдер Ю. А.* Социальные аспекты информатики / Ю. А. Шрейдер // НТИ. Сер. 2: Информ. процессы и системы. – 2010. – № 2. – С. 18–27.
9. *Roco M.* Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science [Electronic Resource] / M. Roco, W. Bainbridge. – Way of access: URL : http://www.wtec.org/ConvergingTechnologies/1/NBIC_report.pdf/. – Title from the screen.
10. *Shannon C. E.* A Mathematical Theory of Communication / C. E. Shannon // Bell System Technical Journal. – 1948. – Vol. 27. – P. 379–423, 623–656.

Катерина Лобузiна,

зав. вiддiлу НБУВ

iван Лобузiн,

мол. наук. співробітник НБУВ

Проблеми адаптації, впровадження та адміністрування сучасної автоматизованої бібліотечної інформаційної системи

Проаналізовано основні завдання та проблеми адміністрування автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (АБІС): адміністрування бібліотечної комп'ютерної мережі, адміністрування баз даних, комп'ютерна безпека та захист інформації.

Розглянуто досвід адаптації, впровадження та адміністрування системи автоматизації бібліотек «ІРБІС-64» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ): інструкція для користувачів комп'ютерної мережі НБУВ, електронний журнал комп'ютерної підтримки, резервування та захист даних.

К л ю ч о в і с л о в а: автоматизована бібліотечна інформаційна система (АБІС), адміністрування комп'ютерної мережі, адміністрування баз даних, комп'ютерна безпека, резервування та захист інформації, система автоматизації бібліотек «ІРБІС-64».

The summary: the basic tasks and problems of administration of the automated library information system (АБІС) Are analyzed: library computer network administration, database administration, computer safety and information security.

Experience of adaptation, introduction and administration of library automation system «ІРБІС-64» in the V. Vernadskyi National Library of Ukraine is considered: the instruction for users of computer network, database of requests technical support, data reservation and protection.

К е у в о р д: library automation system (LAS), computer network administration, database administration, computer safety, information reservation and protection, library automation system «ІРБІС-64».

Інформаційна технологія сучасної бібліотеки ґрунтується, в першу чергу, на автоматизованій бібліотечній інформаційній системі (АБІС) [library automation system (LAS)], що забезпечує опрацювання, аналітико-синтетичне оброблення та представлення користувачам документного фонду бібліотеки (як традиційного (паперового), так і електронних інформаційних ресурсів), обслуговує бібліотечні фонди на всіх етапах: від придбання до замовлення. Зарубіжні фахівці у 1970–1980 рр. вживали термін автоматизована бібліотечна система, нині закордонні спеціалісти бібліотечної справи найчастіше послуговуються поняттям інтегрована бібліотечна система (ІБС) [integrated library system (ILS)]. Ми ж вживатимемо більш звичний термін (прийнятий у вітчизняній бібліотекознавчій літературі) – автоматизована бібліотечна інформаційна система.

Архітектура сучасних інформаційних бібліотечних систем. Як правило, до основних складових АБІС відносять реляційну базу даних, спеціалізоване програмне забезпечення, що дає змогу взаємодіяти з цією базою даних, і графічні користувацькі інтерфейси (інтерфейс адміністратора, бібліотекаря, користувача).

Основна функціональність системи представлена окремими блоками – автоматизованими робочими місцями (АРМ), які можуть упроваджуватись незалежно один від одного. Як відомо, історія АБІС розпочалася у 1970–1980-ті рр. Раніше, для обліку фондів бібліотеки, зазвичай слугували каталоги. Саме для автоматизації останніх і почали використовувати комп'ютерні технології. Поява наприкінці 1980-х рр. нових операційних систем, розширення апаратних можливостей комп'ютерів значно збагатили функціональні можливості АБІС. А з появою новітніх інтернет-технологій розробники АБІС запропонували ще більше функціональності, пов'язаної з Інтернетом. Що характерно, необхідним елементом цих систем став онлайн-каталог [ОРАС (Online Public Access Catalogue)]. Більшість з них зараз пропонують як частину основного рішення веб-порталу, де користувачі можуть реєструватися, відновлювати термін використання книг, замовляти нову літературу, одержувати доступ до електронних ресурсів бібліотеки тощо. Нові системи розвиваються у напрямі веб-інтерфейса, коли всі робочі операції здійснюються в браузері [1].

Функції типової АБІС реалізують, переосмислені та перекладені на автоматизовану платформу, традиційні бібліотечні технології. І тут важливо усвідомити, що автоматизована технологія, зберігаючи загальну ідеологію, може істотно відрізнятись від традиційної.

Як справедливо стверджує Ф. С. Воройський [2], інформаційно-технічна інфраструктура сучасної АБІС має задовольняти цілу низку вимог та підтримувати:

- відкриті стандарти – забезпечувати інтероперабельність, а саме, підтримувати застосування стандартних протоколів взаємодії та форматів даних (стандарти ISO, ДСТУ, IEEE¹);
- розподілене середовище – можливість роботи системи в будь-якому мережевому середовищі – локальній, корпоративній або глобальній мережі залежно від завдань, що виконуються системою;
- Інтернет / Інтранет і Web-технології – використання Інтернету як транспортного середовища, а також реалізація доступу користувачів через Web браузер;
- архітектуру «клієнт – сервер» – система складається із СУБД, серверної частини (сервер програм) і клієнтської частини (АРМи).

Будь-яка АБІС розробляється на засадах класичного структурного програмування, у якому модульний принцип побудови системи є основним. Звичайно, кількість розроблених модулів, програм у різних системах є різною, але основні з них присутні у кожній. Зокрема, це: адміністрування, яке включає в себе функції налаштування системи та її модифікації; комплектування фонду; каталогізація; інформаційний пошук і замовлення видань; обслуговування читачів; створення інтернет / інтранет сервісів, які виконують функції пошуку, замовлення й каталогізації; забезпечення корпоративних технологій; блок реєстрації читачів; модуль міжбібліотечного абонементу та електронної доставки документів.

Адміністрування автоматизованої бібліотечної інформаційної системи. Повноцінне впровадження АБІС з урахуванням сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій не можливе без відповідних заходів щодо організації

адміністрування та функціонування комп'ютерної мережі бібліотеки, організації мережевої взаємодії її користувачів, а отже, вимагає прийняття інтегрованих рішень, які враховували б особливості архітектури АБІС, доступні для бібліотеки телекомунікаційні рішення, оптимальні моделі мережевої взаємодії.

Більшість сучасних АБІС мають виражену клієнт-серверну архітектуру, яка вимагає відповідної організації мережевої взаємодії користувачів з сервером та налагодження серверного обладнання, професійного обслуговування серверних баз даних. Клієнт-серверне рішення потребує цілодобової підтримки серверного обладнання (непрацездатність сервера у такій архітектурі призводить до неієздатності системи загалом), що, у свою чергу, передбачає створення спеціальної технічної служби, очолюваної системним адміністратором. Крім того, робота з програмним забезпеченням цього класу, де мережа, сервер та робочі станції користувачів мають працювати як єдиний «організм», висуває певні вимоги до рівня відповідальності, інформаційної культури, грамотності всього штату бібліотеки.

Л. Чжу [11] здійснив детальний порівняльний аналіз 110 публікацій (з 1996-го по 2008 р.) стосовно зміни функцій та вимог до служби технічної підтримки академічної бібліотеки. Згідно з цим дослідженням, роль служби технічної підтримки бібліотеки значно зросла за останні роки. Це пов'язано, насамперед, із зростанням обсягу електронних інформаційних ресурсів у фондах бібліотек. Основними вимогами до комп'ютерних спеціалістів бібліотеки у найближчому майбутньому все ж таки будуть: знання автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС), вміння відстежувати та підтримувати інноваційні рішення сучасних АБІС; професійне знання каталогізації та супутніх бібліотечних технологічних процесів; знання бібліотечних MARC-форматів; уміння працювати із сервісами OCLC (OCLC Online Computer Library Center, Inc). Крім того, комп'ютерний спеціаліст бібліотеки вирізнятиметься знаннями систем керування електронними ресурсами, умінням бачити перспективу, а не рефлексувати до минулого, також здатний буде оволодівати новими методами / стандартами / технологіями / проблемами / тенденціями у галузі інформаційних технологій, що виходять за межі традиційних АБІС.

Адміністрування комп'ютерної мережі. Згідно з С. А. Клейменовим [5], технічні та технологічні заходи щодо адміністрування комп'ютерної ме-

¹ Інститут інженерів з електротехніки та електроніки – IEEE (англ. Institute of Electrical and Electronics Engineers) (I triple E – «Ай тріпл і») – міжнародна некомерційна асоціація фахівців у галузі техніки, світовий лідер з розроблення стандартів з радіоелектроніки та електротехніки.

режi включають: проектування мережi; пiдбiр та закупiвлю комп'ютерiв, мережевого та периферiйного обладнання, програмного забезпечення; налагодження й адмiнiстрування серверiв; налагодження, модернiзацiю й адмiнiстрування мережi; налагодження й обслуговування комп'ютерного та мережевого обладнання; забезпечення iнформацiйної безпеки та резервування даних; iнформацiйну пiдтримку користувачiв.

Пiд час планування адмiнiстрування комп'ютерної мережi доцiльно визначити такi основнi функцiональнi обов'язки системного адмiнiстратора: управлiння користувачами та iх групами, iменами та доступом до системи, мережевими службами, системними ресурсами та лiцензiями, використанням дискового простору, пiдсистемою друку; визначення системної полiтики; установка та конфiгурацiя апаратних пристроiв, програмного забезпечення; налаштування мережi; архiвування (резервне копiювання) iнформацiї; контроль iнформацiйного захисту; монiторинг продуктивностi системи та працi користувачiв; планування навантаження на систему; документування системної конфiгурацiї.

У деяких дрiбних системах (наприклад, якi мають до 15–20 робочих мiсць, розташованих локально в межах однiєї невеликої будiвлi) на системного адмiнiстратора покладаються також обов'язки безпосередньої пiдтримки користувачiв. Їх виконання займає бiльшу частину робочого часу, тому у великих iнформацiйних системах рекомендується звiльняти системного адмiнiстратора вiд робiт з надання допомоги користувачам. У додатковi обов'язки останнього повинно входити: квалiфiкована пiдготовка користувачiв до виконання ними обов'язкiв з ведення архiвiв; вiдповiдi на запитання та вимоги користувачiв мережi щодо можливостей iх доступу до мережевих ресурсiв, а також iнформування про продуктивнiсть iх щоденної роботи; участь у роботах з розвитку та модернiзацiї корпоративної мережi; ведення журналу системної iнформацiї.

Адмiнiстрування баз даних. Iнформацiя у наш час є ключовим елементом успiшної дiяльностi органiзацiї, потужним ресурсом, яким необхідно належним чином керувати. Основна функцiя будь-якої бази даних органiзацiї полягає в забезпеченнi безперебiйного керування потоками iнформацiї, якi пiдтримують оперативну дiяльнiсть органiзацiї та визначають її майбутнє. Наявнiсть комп'ютеризованої системи керування даними ще не є гарантiєю того, що данi ефективно використовувати-

муться. Така система є лише засобом керування даними i для одержання вiдповiдного результату має ефективно використовуватись. Отже, проблема автоматизацiї дiяльностi органiзацiї полягає не в iнсталяцiї комп'ютерiв i програмного забезпечення, а в iх ефективному використаннi.

Пiтер Роб i Карлос Коронел [7] у своїй працi чiтко визначають основнi переваги ефективного використання бази даних в органiзацiї:

- iнтерпретацiя та представлення даних шляхом структурування й упорядкування необробленої («сирої») iнформацiї;
- поширення iнформацiї серед визначеного кола людей у потрiбний час;
- захист даних i контроль доступу до даних;
- контроль дублювання даних, використання даних як на зовнiшньому, так i на внутрiшньому рiвнях.

Упровадження корпоративної бази даних (наприклад, для бiблiотек – це загальнобiблiотечний електронний каталог) вимагає ретельного планування i створення вiдповiдного структурного пiдроздiлу, укомплектованого, в першу чергу, особами вiдповiдальними за адмiнiстрування бази даних. Адмiнiстратори такого рiвня повиннi мати добрi навички роботи з персоналом, поєднанi з глибоким розумiнням специфiки органiзацiї та рiзних сфер її дiяльностi. Пiд час упровадження iнформацiйної системи на пiдприємствi, згiдно з Р. Мюрреєм [9], вирiшуються такi основнi блоки проблем:

- технологiчнi: програмне та апаратне забезпечення;
- органiзацiйнi: адмiнiстративнi дiї;
- iнтелектуальнi: внутрiшня протидiя спiвробiтників корпорацiї будь-яким нововведенням.

Упровадження iнформацiйної системи в масштабi всiєї органiзацiї справляє значний вплив на характер роботи людей, на виконання ними своїх функцiй, iх професiйний статус, мiжособистiснi стосунки. Можлива поява нових спiвробiтників, якi складатимуть конкуренцiю давно працюючим, а ефективнiсть працi, особливо що стосується виконання нових функцiй, оцiнюватиметься зовсiм за iншими стандартами. Можливий також iнтелектуальний шок, бо у системах баз даних данi контролюються набагато точнiше. Пiдроздiли, якi працювали ранiше автономно, мають змиритися з тим, що iх iнформацiя стає загальнодоступною.

Слiд враховувати i психологiчнi наслiдки впровадження нової системи. Е. Тоффлер у книзi «Шок майбутнього» [8] писав, що людство захоплює

невідомий раніше психологічний стан, який за своєю дією може прирівнюватися до захворювання. Є у цієї «хвороби» і своя назва: «футурошок», або «шок майбутнього». Цей термін позначає руйнівний стрес і дезорієнтацію, які викликають у індивідів надто великі зміни, що відбуваються за дуже короткий час. Багато співробітників під час освоєння нової системи стикаються з інформаційним перевантаженням, тому їм може знадобитися деякий час для адаптації до нових умов. Коли база даних вводиться в експлуатацію, співробітники можуть з великим небажанням користуватися даними з неї, можуть піддавати сумніву точність і повноту такої інформації. Ось чому відділ адміністрування бази даних повинен велику увагу приділяти роз'ясненню незрозумілих питань, виробленню у членів колективу навичок роботи з новою системою та усвідомленню її переваг.

Основними напрямами роботи адміністратора баз даних у будь-якій установі є керування даними, забезпечення функціонування інформаційної системи загалом та взаємодія з кінцевим користувачем.

Для повноцінного функціонування в організації системи баз даних її адміністратор має вирішувати такі основні завдання:

- забезпечувати спільне використання даних і готовність їх до використання;
- усувати суперечність даних та забезпечувати їх цілісність;
- підтримувати безпеку і конфіденційність даних;
- визначати рамки і характер використання інформації.

Крім керування даними адміністратор баз даних взаємодіє безпосередньо з користувачами організації, які мають різні рівні комп'ютерної підготовки. Працюючи з користувачами, адміністратор баз даних виконує на підприємстві такі функції:

- Збирання вимог користувачів. Кінцевий користувач бачить тільки частину інформаційної картини, інколи лише верхівку айсберга. Адміністратор баз даних зобов'язаний бачити всю схему даних організації. Максимально повне врахування інформаційних потреб і проблем користувачів, створення комфортних умов для праці значно підвищує довіру користувачів до інформаційної системи.
- Вирішення конфліктів і проблем. Вирішення інформаційних проблем одного підрозділу може спричинити їх виникнення в іншому, адже у кожній групі користувачів є специфічні вимоги

до інформації, які можуть не збігатися з вимогами інших. Як правило, користувачів не цікавить як їх інформація впливає на інші підрозділи. Адміністратор баз даних має право, і повинен уміти, вирішувати такі інформаційні конфлікти.

- Організація навчання і підтримки користувачів. Адміністратор баз даних має забезпечити процес навчання та підготовки кінцевих користувачів, а при потребі здійснювати його координацію. Насамперед йдеться про ознайомлення з основними функціями та правилами використання програмного забезпечення бази даних.

Комп'ютерна безпека та захист інформації.

Однією з основних функцій адміністрування інформаційної системи є забезпечення інформаційної безпеки та нейтралізація загроз сталому функціонуванню системи (процесів або явищ, які можуть призвести до знищення, втрати цілісності, конфіденційності або доступності інформації) [3]. Говорячи про безпеку інформаційної системи, доцільно розглядати її у вигляді єдності трьох взаємопов'язаних компонентів: інформація; технічні та програмні засоби; обслуговуючий персонал і користувачі. Інформація є кінцевим «продуктом споживання» в інформаційній системі. Безпека інформації полягає у захисті її від недозволених (несанкціонованих) впливів або загроз, у збереженні при потребі її конфіденційності. Захист інформації є складним, багатоаспектним завданням. Кожен з цих аспектів може бути темою окремого науково-практичного дослідження. Ми ж розглянемо лише деякі завдання захисту інформації, які обов'язково постають перед адміністраторами будь-якої сучасної АБІС та наведемо основні превентивні засоби їх розв'язання.

Загрози інформаційній безпеці можуть бути випадковими: стихійні лиха й аварії; збої та відмови апаратних пристроїв складної системи; помилки користувачів і обслуговуючого персоналу; некомпетентне, недбале або неухвалене виконання функціональних обов'язків. Загрози цього класу призводять до найбільших втрат інформації, а то й до її знищення, порушення її цілісності, конфіденційності та доступності.

Основними заходами захисту від випадкових загроз є дублювання (резервування даних) та програмне блокування помилкових операцій (формально-логічний контроль за цілісністю даних). Не менш важливим є також забезпечення психологічного та професійного комфорту користувачам, що передбачає навчання й адаптацію користувачів до роботи з інформаційною системою, роз-

роблення дружнього користувацького інтерфейсу, підвищення рівня професіоналізму та відповідальності обслуговуючого персоналу.

Навмисні загрози, якщо їх розглядати з позицій фізичної сутності та механізмів реалізації, можна розподілити на такі основні групи: несанкціонований доступ до інформації; модифікація структури інформаційної системи та її даних; шкідливе небезпечне програмне забезпечення («логічні бомби»; «черв'яки»; «троянські коні»; «комп'ютерні віруси»).

Основним засобом захисту інформації від навмисного несанкціонованого доступу є створення системи розмежування доступу до інформації, що ґрунтується на керуванні доступом. Система розмежування доступом вибудовується на рішеннях адміністраторів щодо допущення користувачів до певних інформаційних ресурсів. Розмежування доступу є найбільш складним для користувачів баз даних, де він регламентується для окремих частин бази даних визначеними правилами, включає такі основні ланки, як ідентифікація → аутентифікація → авторизація. На сьогодні головною тут залишається парольна аутентифікація, яка потребує певного свідомого ставлення персоналу до своїх приватних даних.

Найнадійнішими методами захисту шкідливого програмного забезпечення є використання ліцензійних професійних програмних антивірусних засобів, а також виконання користувачами правил безпечної роботи з інформацією: дублювання (резервування) особливо цінної інформації, використання програмних продуктів, одержаних законним шляхом, регулярне використання та оновлення антивірусних програмних засобів, обережність у разі використання змінних носіїв інформації та нових файлів. Дотримання простих профілактичних правил і певна інформаційна культура користувачів може звести збитки інформаційних ресурсів системи до мінімуму.

Адаптація та впровадження системи автоматизації бібліотек «ІРБІС-64» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Протягом 2009–2010 рр. відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж було впроваджено й адаптовано систему автоматизації бібліотек САБ «ІРБІС-64» в основних технологічних підрозділах «Шляху документа» та у спеціалізованих підрозділах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Першочерговими завданнями, що постали на початкових етапах впровадження АБІС у масштабах

такого великого підприємства, яким є НБУВ, були саме питання, пов'язані з адмініструванням комп'ютерної мережі Бібліотеки та визначенням засад функціонування й адміністрування баз даних АБІС. Розглянемо основні організаційно-технологічні заходи, реалізовані у цьому напрямі.

На першому етапі впровадження АБІС було розроблено і впроваджено «Інструкцію для користувачів комп'ютерної мережі НБУВ» [4], що заклала основні принципи взаємовідносин системних адміністраторів і користувачів, визначила їх права, обов'язки, обмеження та заборони. Положення цієї інструкції мали довести до свідомості користувачів, що робота за комп'ютером змінилася: вони вже не є користувачами окремого персонального комп'ютера, а є ланками загальної інформаційної системи, яка вимагає від них дотримання більш жорстких правил інформаційної безпеки, певної інформаційної культури, дбайливого поведіння з комп'ютерною технікою, мережевою інфраструктурою, адже вони тепер відповідають не тільки за особисту інформацію, а й за стійку, продуктивну роботу колег, які працюють на комп'ютерах поруч. Окремі розділи згаданого нормативного документа присвячено роботі зі службовою електронною поштою та з мережею Інтернет. У ньому подається перелік сайтів, доступ до яких з комп'ютерів НБУВ заборонений: це комерційні та рекламні сайти, електронні магазини; сайти, не пов'язані з прямим виконанням працівниками своїх службових обов'язків, а також ті, що не відповідають заявленим темам наукових досліджень; ігрові, розважальні, соціальні сайти та сайти, призначені для спілкування (odnoklassniki.ru, vkontakte.ru); сайти, на яких зберігаються фотографії, аудіо, відео тощо. Упровадження інструкції виявилось успішним завдяки введенню обов'язкового інструктажу користувачів перед допуском до роботи з комп'ютером.

З метою оптимізації взаємодії системних адміністраторів та адміністраторів баз даних із користувачами АБІС, оперативного визначення кола проблемних питань та швидкого реагування на поточні замовлення користувачів інформаційної системи розроблено спеціалізовану базу даних «Комп'ютерна підтримка». Тепер електронний журнал замовлень може бути підключений будь-якому користувачу, він доступний і в оперативному режимі модуля «Каталогізатор», що дає змогу швидко під час роботи поінформувати адміністраторів системи про поточні робочі питання та проблеми.

Основні поля бази даних електронного журналу включають такі елементи:

Замовлення

- Текст замовлення
- Тип замовлення
(РБІС або комп'ютери)
- Підрозділ
- Замовник
- Дата замовлення

Виконання замовлення

- Експертна оцінка
Коментар
Дата
- Проведені роботи
Коментар
Дата
- Стан виконання
(не виконано, виконано,
відкладено, відмовлено)
- Виконавець
(прізвище, ініціали)

Під час введення нового замовлення користувачу достатньо заповнити текст замовлення й обрати його тип («РБІС» – у випадку з'ясування питань з ведення бази даних; «комп'ютери» – у випадку виникнення проблем з комп'ютерним та мережевим обладнанням). Вся інша інформація (прізвище, ініціали, підрозділ, поточна дата) прописуються автоматично відповідно до даних профілю користувача, який зареєструвався у системі.

Замовлення переглядаються співробітниками відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж протягом робочого дня. У випадку, коли замовлення не може бути виконано саме зараз, його виконання відкладається. Якщо замовлення оформлене неналежним чином, не несе корисного інформаційного навантаження, незрозуміле – воно не виконується. Зазвичай адміністратор вказує користувачу на причину невиконання замовлення. Для цього використовується поле «Експертна оцінка». Останнє слугує і для опису робочої станції або іншого обладнання, з яким у користувача виникли проблеми. Оскільки користувач не завжди може правильно встановити причину непрацездатності інформаційної системи, спеціалісти технічної підтримки повинні мати можливість зафіксувати з'ясовану ними причину несправності. Крім того, поле «Експертна оцінка» застосовується у випадках, коли необхідно зареєструвати послідовність дій на майбутнє. Поле «Виконані роботи» слугує збереженню інформації щодо виконаних спеціалістом робіт. Ця інформація може використовуватися протягом експлуатаційного періоду обчислювальної системи як своєрідний «бортовий журнал». Важливість інформації щодо

відмов обладнання, програмного забезпечення, некоректних дій користувачів тощо складно переоцінити. Введення такого сервісу також спрощує процес звертання користувача до системного адміністратора або адміністратора баз даних, оскільки зникає необхідність кудись телефонувати (на дзвінок не завжди можна отримати відповідь), або іти до місця знаходження паперового журналу, а випадкова зустріч у коридорі з користувачем не перетвориться на півгодинну скаргу стосовно некоректної поведінки принтера або відсутності на комп'ютері архіватора. Важливим є також те, що внесення відповідної інформації до бази даних звільняє співробітників служби техпідтримки від потреби весь час пам'ятати про невиконані замовлення та дає змогу автоматично одержувати статистичну звітність про зроблену роботу протягом певного часу.

Типові приклади замовлень:

Замовлення №: 52

Дата: 17.03.2010 р.

Відділ: Відділ систематизації

Замовник: Галицька С. В.

Стан виконання: Виконано

(РБІС)

Додати поле для термінів глосарія

Проведені роботи:

(29.03.2010) — Додано поле для термінів глосарія. Налагоджено формат виведення даних.

Виконавець: Лобузін К. В.

Замовлення № : 220

Дата: 09.06.2010 р.

Відділ: Відділ каталогізації

Замовник: Недашківська В. М.

Стан виконання: Виконано

(Комп'ютери)

Підключити принтер для роздрукування карток

Проведені роботи:

(17.06.2010) — Відключено матричний принтер.

(17.06.2010) — Підключено та налаштовано лазерний принтер HP LJ 2015.

Виконавець: Лобузін І. В.

За характером замовлень легко виявити збої у роботі бази даних і комп'ютерної мережі, недоліки налаштування бази даних, помилки у роботі сценаріїв формально-логічного контролю та автовведення даних, незручності користувачького інтерфейсу, основні проблеми з освоєнням користува-

чами системи. Все це надає цiнну iнформацiю адмiнiстраторам для удосконалення та оптимiзацiї параметрiв налаштування системи.

Перспективою використання електронного журналу технiчної пiдтримки iнформацiйної системи може бути доповнення записiв бази даних iнформацiєю про iнвентарнi номери та специфiкацiю апаратних пристроїв комп'ютерної технiки з метою довготермiнового вiдслiдкування «iсторiї хвороби» комп'ютерного обладнання та подальшого достовiрного експертного аналізу технiчних неполадок.

«Шлях документа» НБУВ поєднує цiлу низку структурних пiдроздiлiв (центр формування бiблiотечно-iнформацiйних ресурсiв, вiддiл каталогiзацiї, вiддiл систематизацiї, сектор обслуговування новими надходженнями, сектор обслуговування перiодичними виданнями, вiддiл наукової органiзацiї основного фонду, специалiзованi структурнi пiдроздiли), якi виконують рiзні операцiї з опрацювання нових надходжень документiв. Рiзні операцiї оброблення та аналітико-синтетичного опрацювання документiв потребують i рiзних форматiв представлення бiблiографiчних даних, службової iнформацiї (номери путiвок, актiв, примiрникiв, дати проходження документiв тощо), рiзних вихiдних форм (комплектiв каталожних карток, актiв, статистичних спискiв), рiзних налаштувань робочих аркушiв (необхiдних наборiв полiв для опрацювання документiв на кожному етапi). Крім того, пiд час проходження документiв «Шляхом документа» НБУВ необхiдно здiйснювати контроль за часом опрацювання документiв, визначати персональну вiдповiдальнiсть спiвробiтникiв за введенi данi. Тому крiм налаштування основних типiв профiлiв користувачiв, кожному з них створювався iндивiдуальний профiль iз зазначенням персональних даних (прiзвище, iнiцiали, вiддiл, в якому працює, етап виконання роботи, iндивiдуальний логiн i пароль). Основнi типи профiлiв вiдповiдають ключовим ланкам опрацювання документiв: комплектатор, систематизатор, каталогiзатор, диспетчер залу перiодичних видань, диспетчер залу нових надходжень, диспетчер основного фонду. Загалом на сьогоднiшнiй день у процесi опрацювання нових надходжень засобами САБ «РБiС-64» задiяно понад 100 осiб: каталогiзатори – 25, систематизатори – 20, комплектатори – 38, диспетчери залу нових надходжень – 3, диспетчери залу перiодичних видань – 6, диспетчери основного фонду – 8. Щомiсячно централiзованим «Шляхом документа» НБУВ опрацюється в середньому 3,5 тис. нових надходжень книжкових видань, щоденно вводиться 150–300 нових документiв в електронний каталог НБУВ. З 10 сiчня

2011 р. розпочато опрацювання нових надходжень перiодичних та продовжуваних видань.

Приклад службового формату для профiлю «комплектатор» з датами проходження документа та етапами опрацювання:

Дисертацiя

ДС116865

Бугрова Т. И. Квазиоптические интегральные диаграммообразующие схемы многолучевых антенн диапазона миллиметровых волн : дис. ... канд. техн. наук : 05.12.07. – 165 арк.

ISBN:

Рiк видання: **2009 р.**

Мiсто: **Запорiжжя**

Видавництво:

Цiна:

Мова: **Росiйська**

Країна: **Україна**

Примiрники:

дс: ФХ (09.12.2010 р. iнв. № **2010.400дис-1** – Б.ц.) (вiльний)

Пiдроздiли:

09.12.2010 : ЦФБiР (комплекткування)

10.12.2010 : ЦФБiР (комплекткування)

20.12.2010 : Вiддiл систематизацiї

23.12.2010 : Вiддiл каталогiзацiї

28.12.2010 : Вiддiл каталогiзацiї

29.12.2010 : Вiддiл наукової органiзацiї основного фонду

Спiвробiтники:

09.12.2010 : Крук М. В.

10.12.2010 : Хоменко О. Г.

20.12.2010 : Мищенко Н. А.

23.12.2010 : Єфiмова С.

28.12.2010 : Кожина Н. Ю.

29.12.2010 : Дем'янюк О. П.

Слiд зазначити, що перехiд на опрацювання документiв засобами сучасної АБiС «РБiС-64» порiвняно зi старою системою ALLEGRO вже у 2010 р. вирiзнявся вищими темпами оброблення нових надходжень. Так, незважаючи на призупинення процесiв обробки через реорганiзацiю та налагодження комп'ютерної мережi до потреб упровадження «РБiС», витрати часу на навчання спiвробiтникiв застосовувати новi засоби каталогiзацiї та облiку документiв, за 2010 р. було опрацьовано у 1,5 раза бiльше книжкових видань порiвняно iз рiчними показниками останнiх 5-ти рокiв.

Значнi обсяги iнформацiї, якi щоденно опрацьовуються спiвробiтниками НБУВ, вимагають особливої уваги до засобiв дублювання (резервування)

інформації. Втрати навіть денної порції записів, опрацьованих на «Шляху документа» НБУВ, може призвести до серйозних збоїв у процесах опрацювання, до втрати цінної службової інформації. З метою забезпечення швидкого відновлення працездатності САБ «ІРБІС-64» було налагоджено цілодобову роботу сервера та розроблено спеціальну службову програму-монітор. Остання дає змогу здійснювати щоденне дублювання всієї інформації баз даних «ІРБІС» на альтернативний дисковий накопичувач вночі, коли співробітники не вводять дані, забезпечує профілактичне перезавантаження сервера, що сприяє більш стійкій його роботі.

Підтримка роботи з інформаційною системою великого професійного колективу НБУВ, опрацювання складних інформаційних масивів та наявність зворотного зв'язку системи із читачами / користувачами потребує постійної уваги до організації засобів інформаційної безпеки. Початок упровадження САБ «ІРБІС-64» (січень 2009 р.) збігся з розповсюдженням «троянця», відомого як «Kido» (за класифікацією «Лабораторії Касперського») [6]. Наявність цього шкідливого об'єкта в мережі не давало змоги забезпечити стабільної та безперервної роботи клієнтських модулів з сервером. Періодично з'являлися та заважали нормально працювати інші шкідливі об'єкти. Цю проблему вдалося вирішити розгортанням на комп'ютерах-клієнтах системи антивірусного захисту, що ґрунтується на 2 безкоштовних програмних продуктах: антивірус «Avira Personal» (налаштований максимально жорстко) та утиліта автоматичної перевірки флеш-накопичувачів на наявність троянців «USB Disk Security». Сервер САБ «ІРБІС-64» захищений антивірусом «KIS-2010». Операційну систему Windows XP поновлено спеціальними сервісними апдейтами Microsoft (KB957097, KB958644, KB958687), для бібліографів налагоджено облікові записи з правами користувача та зроблено резервну копію системи за допомогою програми GHOST v. 9.02. З метою збереження резервної копії від нерозважливих дій користувача або приведення її у неробочий стан шкідливими об'єктами, логічний диск, де він знаходиться, позначався як «прихований». Для запобігання втрат документів користувача під час відновлення операційної системи з резервної копії документи користувача переміщувались на інший (несистемний) логічний диск. Розгорнута система захисту досить ефективно протидіяла випадковому інфікуванню мережі та мінімізувала негативні наслідки у разі інфікування окремої робочої станції. Проте, з появою троянця Stuxnet [10] описана система, на жаль, більше не забезпечує належного рівня

комп'ютерної безпеки. Stuxnet є професійно розробленою шкідливою програмою, функціонал якої (хоча ще не вивчений до кінця) вражає.

Шкідливий об'єкт такого рівня потребує більш серйозного підходу до мережевої безпеки. Безкоштовним антивірусним рішенням тут не обійтися. Багато антивірусних аналітиків схилиються до думки, що розпочалася нова ера – комп'ютерного тероризму, і тепер доведеться витратити значні кошти на мережеву безпеку. Вже сьогодні в НБУВ розпочато тестове розгортання антивірусної системи «Open Space», розробленої Лабораторією Касперського. Ця система показала себе доволі ефективним засобом контролю мережевої безпеки та протидії шкідливим об'єктам, зокрема Stuxnet.

Список використаних джерел

1. Архітектурна організація програмних засобів оперативного аналізу інформаційних ресурсів електронних бібліотек [Електронний ресурс] : заключний звіт НДР № ІТ/473-2007 (номер держ. реєстрації 0107 У 007601) / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (НТУУ «КПІ»). – <http://kpi.ua/didaktik/zvit473.doc>.
2. Воройский Ф. С. Основы проектирования автоматизированных библиотечно-информационных систем / Ф. С. Воройский. – М.: ГПНТБ России, 2002. – 389 с.
3. Завгородний В. И. Комплексная защита информации в компьютерных системах: учеб. пособие / В. И. Завгородний. – М.: Логос, 2001. – 264 с. : ил.
4. Інструкція для користувачів комп'ютерної мережі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, К. В. Лобузін, І. В. Лобузін – http://www.nbuv.gov.ua/law/i_comp.pdf.
5. Клейменов С. А. Администрирование в информационных системах : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С. А. Клейменов, В. П. Мельников, А. М. Петраков. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 272 с.
6. «Лаборатория Касперского – Антивирусу» [Електронний ресурс]. – <http://www.kaspersky.ru/>
7. Роб П. Системы баз данных: проектирование, реализация и управление // Питер Роб, Карлос Коронел. – 5-е изд., перераб. и доп. – СПб.: БХВ-Петербург, 2004. – 1040 с.
8. Тоффлер А. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR= Футурошок / А. Тоффлер. – СПб.: Лань, 1997. – 464 с.
9. Murray J. R. The Managerial and Cultural Issues of DMBS // DataBase Management. – 1999. – 1(8). – P. 32–33.
10. Stuxnet [Електронний ресурс] // Википедия. – <http://ru.wikipedia.org/wiki/Stuxnet>.
11. Zhu L. Employers' expectations for head of technical services positions in academic libraries // Library Collections, Acquisitions, and Technical Services. – 2009. – Vol. 33. – Is. 4. – P. 123–131.

Наталья Березкина,

директор ЦНБ им. Якуба Коласа НАН Беларуси

Оксана Сикорская,

зав. отделом ЦНБ им. Якуба Коласа НАН Беларуси

Галина Хренова,

зав. отделом ЦНБ им. Якуба Коласа НАН Беларуси

Зарубежные информационные ресурсы для науки Беларуси: из опыта ЦНБ НАН Беларуси

Рассматриваются возможности обеспечения исследователей Беларуси зарубежной научной информацией (организация сетевого доступа, осуществление международного документообмена). Исходя из показателей цитируемости, исследуется качественный состав зарубежных информационных ресурсов, к которым ЦНБ НАН Беларуси предоставляет доступ.

К л ю ч е в ы е с л о в а: информационные ресурсы, научные журналы, метод экспертных оценок, цитируемость, международный документообмен.

The article deals with the possibilities of providing of researches of Belarus with foreign scientific information (organizing of network access, maintaining the international book exchange). The quality of foreign information resources access to which the Central Science Library of the National Academy of Sciences of Belarus provides is examined on the basis of citation data.

K e y w o r d s: information resources, scientific journals, expert estimation, citation, international book exchange.

Информационное обеспечение научно-исследовательской работы ученых, специалистов, преподавателей, аспирантов, студентов – важнейшее направление деятельности Центральной научной библиотеки им. Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси (ЦНБ НАН Беларуси). В связи с этим особое внимание в библиотеке уделяется качественному доступу к научным информационным ресурсам как удаленным, так и хранящимся в ее фондах.

Основным источником информации о развитии мировой науки являются зарубежные научные журналы в силу оперативности публикации материалов и широты охвата научных направлений. Комплектование фондов библиотек зарубежными научными документами сегодня имеет ряд особенностей: быстрый рост количества журналов и постоянное увеличение цен на научную информацию, активное использование международного документообмена, привлечение к формированию документных фондов ученых-экспертов и т. д.

В связи с финансовыми ограничениями научные библиотеки не в состоянии сохранить «ядро» научных журналов сверхактивного спроса и вынуждены искать другие возможности для удовлетворения за-

просов ученых в зарубежной научной информации.

Все более широкое распространение в информационном обслуживании ученых и специалистов получают электронные носители информации, которые дают возможность удовлетворять все типы информационных запросов. Научные библиотеки ориентируются не на увеличение собственных фондов, а на предоставление своим пользователям доступа к удаленным информационным ресурсам.

В настоящее время читателям ЦНБ НАН Беларуси доступны научные базы данных EBSCO, ScienceDirect, Springer, Scopus, Web of Science, ProQuest Digital Dissertations; электронные коллекции научных журналов Американского института физики, Института физики Великобритании, Американского физического общества и многие другие электронные информационные ресурсы.

Оценивая информационные возможности библиотек, чаще всего указывают количество баз данных, к которым они обеспечивают доступ. Создание электронного каталога «А – to – Z» на платформе EBSCOHost позволило собрать воедино все информационные ресурсы, доступные пользователям ЦНБ НАН Беларуси в режиме online: полные тексты более 100 тыс. названий журналов, около 40 тыс.

книг, более 400 газет, 4500 медицинских отчетов, 2,4 млн диссертаций. Однако считать главным критерием оценки информационного обслуживания количественные показатели неправомерно, ибо это может привести к накоплению в библиотеках огромного количества информационных ресурсов, которые не будут пользоваться спросом.

ЦНБ НАН Беларуси, получившая с 2006 г. доступ к полной коллекции «Elsevier» (Freedom Collection), занимает второе место среди 120 организаций России и Беларуси (на первом месте – МГУ им. М. Ломоносова) по степени использования информационных ресурсов этого издательства. В 2010 г. в Центре Интернет-доступа было зафиксировано почти 162 тыс. обращений к ресурсам издательства «Elsevier». За год пользователями библиотеки загружено более 97 тыс. полных текстов статей из ScienceDirect. Читатели библиотеки активно используют базы данных SpringerLINK, ProQuest: Dissertations & Theses, American Chemical Society, Web of Science и др.

Одним из эффективных способов оценки информативности журналов является метод экспертных оценок, который заключается в привлечении высококвалифицированных ученых и специалистов предметных областей к оценке и отбору изданий. Важное значение при принятии решений о приобретении зарубежных изданий в фонд научной библиотеки имеют научные исследования, основанные на анкетировании ученых и специалистов, выступающих в роли экспертов и высказывающих свое мнение по поводу информационной ценности иностранных журналов.

На протяжении многих лет в Академии наук Беларуси функционировали библиотечные советы не только при институтах, но и Совет по координации подписки на научные издания при Президиуме НАН Беларуси, в состав которого входили представители всех отделений Академии. В 2011 г. принято решение о создании при Президиуме НАН Беларуси Информационно-библиотечного совета, который будет заниматься вопросами оценки значимости и приобретения научных информационных ресурсов (включая удаленный доступ), внедрением новых информационных технологий (создание баз данных, электронных библиотек и др.) и т. д.

Попробуем оценить качественный состав информационных ресурсов, доступ к которым обеспечивает ЦНБ НАН Беларуси, используя показатели цитируемости. Для оценки продуктивности научного журнала и его научной популярности (цитирования профессиональным сообществом) применяются библиометрические показатели, напри-

мер, Impact Factor. Показатель воздействия, или импакт-фактор, в базах данных «Journal Citation Reports» (JCR) рассчитывается как количество ссылок, которые журнал получил в текущем году на статьи, опубликованные в нем за два предшествующих года, деленное на количество статей, опубликованных в нем за те же два года.

Импакт-фактор рассчитывается только для тех журналов, которые входят в базы данных JCR и Web of Science компании Thomson Reuters. Из ста периодических изданий, имеющих наиболее высокий импакт-фактор (ИФ), согласно «Journal Citation Reports», ЦНБ НАН Беларуси предоставляет доступ к 87% журналов. К числу самых цитируемых изданий относятся отраслевые издания (медико-биологические науки, химия): «Ca-A Cancer Journal for Clinicians» (ИФ 87,925), «Acta Crystallographica. Section A» (ИФ 49,926), «New England Journal of Medicine» (ИФ 47,050), «Nature Reviews Molecular Cell Biology» (ИФ 42,198), а также журналы общенаучного характера, такие, как «Nature» (ИФ 34,480) и «Science» (ИФ 29,747). Все они доступны пользователям библиотеки. В числе отсутствующих – в основном непрофильные для фондов библиотеки издания (например, по медицине и психологии).

По отраслевому принципу из ста наиболее рейтинговых периодических изданий библиотека обеспечивает доступ к 86% журналов по биохимии и молекулярной биологии, 75% – по физике, 76% – по многопрофильному материаловедению, 71% – по физической химии, 62% – по прикладной физике и др.

Альтернативой импакт-фактору, основанному на данных JCR, является индикатор SJR (SCImago Journal Rank), разработанный Scopus совместно с исследовательской группой SCImago. База данных Scopus издательства «Elsevier» охватывает более 22 тыс. научных журналов от 4 тыс. крупных научных издательств мира, включая более 300 российских журналов. Рейтинг журналов SJR дает возможность оценить научный престиж работ ученых, исходя из количества весомых цитат на каждый документ. Журнал наделяет собственным «престижем» или статусом другие журналы, цитируя опубликованные в них материалы. Фактически это означает, что цитата из источника с относительно высоким показателем SJR имеет большую ценность, чем цитата из источника с более низким показателем SJR.

В библиотеке предоставляется доступ к 97% журналов, ранжированных по индикатору SJR. Кстати, в рейтинге SJR по количеству документов (имеются в виду публикации в «престижных» журналах) Беларусь занимает 54-е место среди 235 стран.

Другой показатель многоаспектного рейтинга научных журналов создан Scopus в сотрудничестве с Центром научно-технологических исследований SWTS (научно-исследовательский институт при Лейденском университете). Показатель SNIP (Source Normalized Impact per Paper – стандартное влияние источника на статью) позволяет сравнивать журналы различной тематики, принимая во внимание частоту, с которой авторы цитируют другие источники, скорость развития влияния цитаты и степени охвата литературы данного направления базой данных.

Из списка 100 наиболее престижных журналов по индикатору SNIP в ЦНБ НАН Беларуси доступны более 70 %. Возглавляют список журналы «Ca-A Cancer Journal for Clinicians» (SNIP 33.470), «Acta Crystallographica. Section A» (SNIP 31.030), «Reviews of Modern Physics» (SNIP 27.420), «ACM Computing Surveys» (SNIP 23.450). Среди 100 самых рейтинговых журналов представлены издания по медицине и химии, физике и компьютерным технологиям.

С 2005 г. в России реализуется проект по созданию Российского индекса цитирования (РИНЦ), который является важным инструментом оценки уровня научных журналов. Необходимым условием включения журнала в Перечень рецензируемых научных журналов ВАК России является индексирование издания в РИНЦ.

Анализ рейтинга 100 ведущих российских научных журналов (импакт-фактор Российского индекса научного цитирования 2009 г.) показал, что ЦНБ НАН Беларуси предоставляет доступ к 78 % журналов. Остальные журналы являются в основном непрофильными для библиотеки и относятся к таким направлениям, как некоторые вопросы медицины (педиатрия, нефрология и др.), сейсмология, педагогика, психология, экономика сельского хозяйства.

Из 100 журналов, отнесенных РИНЦ к физическим наукам, в библиотеке предоставлен доступ к 80 % изданий. Отсутствуют так называемые журналы «локального значения», издаваемые региональными высшими учебными заведениями и научными центрами России (например, «Вестник Самарского отраслевого НИИ радио», «Вестник Тверского государственного университета. Сер. Прикладная математика», «Вестник Кыргызско-Российского славянского университета»).

На основании анализа полученных данных можно сделать вывод, что ЦНБ НАН Беларуси обеспечивает доступ своим пользователям к так называемому «ядру» наиболее цитируемых журналов.

Из-за ограниченности финансовых средств крупные библиотеки рассматривают в качестве важного

источника формирования фондов международный документообмен. Книгообменные связи ЦНБ НАН Беларуси были налажены еще в 1926 г.: более 100 организаций в СССР и 74 – в зарубежных странах. В 1960–1970 гг. библиотека вела книгообмен уже более чем с 200 научными учреждениями, библиотеками страны, в т. ч. с 30 библиотеками АН СССР и союзных республик, с 36 библиотеками университетов. Наиболее активно такое сотрудничество осуществлялось с Библиотекой АН СССР, библиотеками АН Украины, Казахстана, Грузии, Азербайджана, Литвы, библиотеками университетов Москвы, Ленинграда. Однако с течением времени число библиотек-партнеров постепенно стало уменьшаться. Некоторые библиотеки отказались вести бесплатный книгообмен, другие прервали книгообменные связи с ЦНБ НАН Беларуси в связи с изменением профиля деятельности академий наук. С начала 1990-х гг. резко уменьшилось как количество партнеров, так и количество получаемой по книгообмену литературы.

Международный документообмен всегда давал примерно 50–60 % поступления зарубежных научных документов по всем видам источников. Большинство иностранных журналов приходится на такие страны, как Польша, Германия, США, Великобритания, Япония. Кроме журналов, библиотека получает труды научных учреждений, официальные ведомственные издания, монографии. ЦНБ НАН Беларуси в течение многих лет ведет обмен изданиями по тематике научно-исследовательских работ учреждений Академии наук с Библиотекой Конгресса США, Британской библиотекой, Американским математическим обществом, Национальным музеем естественнонаучной истории в Париже, Библиотекой Австрийской академии наук, университетами США, Великобритании, Японии и др.

В настоящее время документообмен является одним из основных источников пополнения фонда ЦНБ НАН Беларуси научной продукцией стран СНГ, так как приобретение многих периодических и продолжающихся изданий, материалов конференций, симпозиумов, сборников научных статей, препринтов и других материалов возможно только посредством обмена.

Данные научных исследований, проведенных в ЦНБ НАН Беларуси по изучению тенденций изменения профиля комплектования библиотеки и состава документов в фонде основного хранения, дают возможность проанализировать деятельность библиотеки в области документообмена. В период 1990–1999 гг. основными активными партнерами ЦНБ НАН Беларуси были Библиотека РАН (49,81 % книг и 5,77 % журналов от общего числа поступле-

ний по документообмену); Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского (12,85 % книг, 38,93 % журналов); Библиотека по естественным наукам РАН (5,25 % книг, 12,78 % журналов); Российская национальная библиотека (6,46 % книг, 2,4 % журналов); Фундаментальная библиотека АН Узбекистана (0,76 % книг, 7,4 % журналов).

В 2006–2010 гг. ЦНБ НАН Беларуси получила от своих партнеров из стран СНГ 11 420 экз. документов, из них 55,4 % поступивших изданий приходится на Библиотеку по естественным наукам РАН, 16,6 % – на Национальную библиотеку Украины имени В. И. Вернадского, 5,8 % – на Библиотеку Литовской академии наук, 3,7 % – на Фундаментальную библиотеку Института научной информации по общественным наукам РАН, по 2 % – на Российскую национальную библиотеку и Государственную публичную научно-техническую библиотеку СО РАН.

В настоящее время ЦНБ НАН Беларуси осуществляет документообмен с 25 библиотеками и информационными учреждениями 10 стран СНГ и Балтии (Россия, Украина, Казахстан, Литва, Эстония, Узбекистан, Армения, Азербайджан, Латвия, Грузия), что дает возможность вводить в фонд около 2500 изданий ежегодно. Как правило, основную массу журналов, высылаемых и получаемых по обмену академическими библиотеками, составляют издания академий наук.

Большую помощь в комплектовании фондов академических библиотек оказало решение Президиума РАН о передаче всем национальным академиям наук, членам МААН, полного комплекта журналов РАН, издаваемых «Наукой». При постоянной нехватке финансовых средств на подписку и ведение документообмена в целом, при неоднократной аннуляции заказа на периодические издания стран СНГ из подписных каталогов РУП «Белпочта», это решение Президиума РАН дает возможность пополнять фонд библиотеки более 150 названиями научных журналов, что значительно повышает степень информированности читателей в профессиональных сферах их деятельности.

Библиотека получает из других стран журналы «Автоматическая сварка», «Биополимеры и клетка», «Вісник Національної академії наук України», «Вопросы атомной науки и техники», «Доповіді Національної академії наук України» и др. (Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского), «Известия Национальной академии наук Армении» (серии: Астрофизика, Механика, Математика) (Фундаментальная библиотека НАН Рес-

публики Армения), «Известия Национальной академии наук Азербайджана» (серии физико-математических, биологических наук), «Доклады Национальной академии наук Азербайджана», «Азербайджанский химический журнал» (Научная библиотека АН Азербайджана), «Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан», «Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан», «Известия Национальной академии наук Республики Казахстан» (серии: физико-математическая, химическая, биологическая и медицинская) (Библиотека НАН Республики Казахстан) и др.

ЦНБ НАН Беларуси высылает по документообмену 37 названий (148 комплектов) журналов, 17 из которых являются изданиями Национальной академии наук Беларуси: «Доклады Национальной академии наук Беларуси», «Известия Национальной академии наук Беларуси» (серии физико-математических наук, физико-технических наук, биологических наук, химических наук, гуманитарных наук, медицинских наук, аграрных наук), «Трение и износ», «Инженерно-физический журнал», «Природные ресурсы» и др.

Наряду с традиционным обменом литературой необходимо активнее внедрять в работу академических библиотек обмен документами на электронных носителях. Передача документов в электронном виде позволит значительно экономить финансовые средства, затрачиваемые на приобретение литературы и ее пересылку по почте, удовлетворять информационные запросы ученых и специалистов более оперативно.

В июне 2011 г. издательский дом «Белорусская наука», в котором выходят основные академические журналы, заключил договор о сотрудничестве с Центральной научной библиотекой НАН Беларуси. Документ предусматривает формирование в библиотеке электронного архива периодических изданий, учредителем которых является Национальная академия наук Беларуси, создание справочно-поискового аппарата к нему, а также обеспечение доступа к электронному архиву различных категорий пользователей с целью пропаганды достижений белорусской науки. Благодаря возможностям современных телекоммуникаций и информационных технологий данное соглашение позволит популяризировать и повышать эффективность использования фондов научной и научно-технической информации. Оно значительно упростит представление национальных документов (прежде всего академических изданий) международному сообществу.

Оксана Дрозд,

зам. директора ЦНБ НАН Беларуси

Вера Мыхлик,

ведущий библиотекарь ЦНБ НАН Беларуси

Корпоративная каталогизация и формирование общего электронного ресурса

В статье анализируется опыт работы Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси в сводном электронном каталоге Беларуси и в системе корпоративной каталогизации.

К л ю ч е в ы е с л о в а: научные библиотеки; корпоративная каталогизация; корпоративные информационные системы; библиотечные информационные ресурсы; электронные сводные каталоги; авторитетные записи; библиотечные компьютерные технологии.

The topic of the article is the experience of the Yakub Kolas Central Scientific Library of the NAS of Belarus' participation in the union electronic catalogue and in the corporative cataloguing system of Belarusian libraries.

К е у w o r d s: scientific libraries, corporative cataloging, corporative information systems, information resources at libraries, electronic joint catalog, authoritative records, computer technologies, library technologies.

В настоящее время основными задачами крупных библиотек в области каталогизации являются: снижение затрат на обработку документов, повышение качества библиографических записей (БЗ) и, как следствие, увеличение и улучшение предоставляемых библиотечных продуктов и услуг. Современные информационные компьютерные сети, устраняя расстояния, позволили коренным образом изменить идеологию процесса каталогизации в библиотеке. Одной из лидирующих стала тенденция объединения библиотек в корпорации и формирование сводных электронных каталогов (СЭК), на базе которых можно быстро и качественно, а главное с наименьшими трудозатратами для участников корпорации, обрабатывать документы.

Сводный каталог (СК), по определению ГОСТ 7.76-96 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Комплектование фонда документов. Библиографирование. Каталогизация. Термины и определения», это «библиотечный каталог, отражающий фонды нескольких самостоятельных библиотек или библиотечной сети региона (отрасли)». В Республике Беларусь идея сводного электронного каталога реализована по принципу системы национальной распределенной каталогизации (по «первенству» получения документа) на основе форматов BELMARC с централизованным ведением информационно-поисковых словарей (баз данных авторитетных записей) сводного электронного каталога. В связи с этим библиотеки-участни-

цы системы корпоративной каталогизации предварительно анализировали свои информационно-поисковые системы, электронные каталоги и разрабатывали стратегию их дальнейшего развития уже с учетом интеграции в общий электронный ресурс.

Центральная научная библиотека им. Я. Коласа Национальной академии наук Беларуси (ЦНБ НАН Беларуси) с 2004 г. перешла на новую автоматизированную библиотечную информационную систему (АБИС), используя в качестве программного обеспечения интегрированную систему автоматизированной библиотечной деятельности БИТ – 2000и. Система БИТ – 2000и полностью совместима с Национальным форматом BELMARC и предусматривает интерактивную работу с онлайн-каталогом библиотеки и со сводным электронным каталогом библиотек Беларуси. Таким образом, единое программное обеспечение и общий формат обработки документов BELMARC были первыми шагами к участию в работе в сводном электронном каталоге. Внедрение корпоративных технологий в процесс каталогизации экономит время, которое затрачивают все библиотеки, описывающие один и тот же документ, а качество библиографического описания и смысловой обработки отвечает интересам всех участников проекта. Единые методики индексирования и систематизации документов помогают библиотекам формировать как свои собственные электронные (ЭК), так и сводный электронный каталог, уменьшают трудозатраты на корректировку или доработку заим-

ствованной из СЭК библиографической записи. Но в то же время в задачи лингвистического обеспечения (ЛЮ) библиотек добавляется функция формирования внутрисистемной лингвистической совместимости с поисковыми словарями СЭК. ЦНБ НАН Беларуси при выборе средств лингвистического обеспечения для собственного локального ЭК исходила из задач обеспечения процессов индексирования и поиска в ЭК по тематическим запросам. Лингвистическими средствами были выбраны информационно-поисковые языки (ИПЯ) классификационного и вербально-го типов. Классификационным ИПЯ выступала система УДК. В качестве вербального языка был выбран дескрипторный язык ключевых терминов.

С 2009 г. библиотека подключилась к общей для СЭК методике формирования авторитетных записей (АЗ) для электронных словарей, которые обеспечивают процессы каталогизации и поиска документов. Новые авторитетные записи каталогизаторы создают в СЭК, а потом заимствуют в процессе обработки документов в локальный электронный каталог (ЛЭК). Эти же АЗ в режиме автоматической синхронизации пополняют Национальную базу АЗ. Формированием и редакцией АЗ, ключевых слов, принадлежащих библиотеке, в тематических словарях СЭК занимается отдел систематизации. Ведением словаря «имен лиц», а именно созданием АЗ на имена лиц и персоналии, в СЭК занят научно-библиографический отдел. Словарь «имен лиц», в отличие от словаря «тема» как точки доступа, библиотеки-участницы не редактировали после загрузки своих документов в сводный электронный каталог. И сейчас в этом словаре, наряду с авторитетными записями, значительное количество прототипов АЗ, принадлежащих в т. ч. и ЦНБ НАН Беларуси.

Задачи по редакции всего массива прототипов АЗ и актуализации АЗ на имена лиц на уровне корпоративной каталогизации пока не были поставлены перед участниками. Было решено, что в текущем режиме, при создании АЗ на имя лица в СЭК, каждая библиотека, которая формирует новую запись, по возможности, обрабатывает прототипы АЗ, если они дублируют создаваемую авторитетную запись, или актуализирует по необходимости АЗ. Все изменения, которые вносятся в прототип АЗ или в АЗ (а это может быть редакция заголовка записи в поле 200, удаление прототипа и привязка его как вариантной формы к АЗ, изменение индикатора в поле 106 АЗ), отражаются в таблице «Изменение АЗ». Последняя формируется программно, на основании заполнения полей 835, 836 АЗ или прототипа АЗ и доступна online всем библиотекам-участницам СЭК. Ежедневно таб-

лицу просматривают сотрудники отдела корпоративного взаимодействия и проверяют корректность связи АЗ с библиографической записью после изменений в авторитетных записях или прототипах АЗ.

Помимо этого библиотека приняла решение о плановой редакции основного массива прототипов АЗ на имя лица, которые принадлежат ей в локальном и сводном электронных каталогах. Это прототипы АЗ или авторитетные записи, дублирующие друг друга, имеющие нераскрытые формы инициалов, ошибки в написании фамилий и имен, затрудняют обработку и поиск документов в ЭК. Редакция таких прототипов АЗ идет одновременно в словарях сводного и локального каталогов. При редактировании прототипов АЗ отдел корпоративного взаимодействия руководствуется документами, которые разработала Национальная библиотека Беларуси (НББ) как базовая организация по корпоративной каталогизации в стране, а также методическими решениями, принятыми отделом корпоративного взаимодействия и согласованными с НББ.

В своем ЭК сотрудники библиотеки редактируют прототипы АЗ, если библиографическая запись на документ находится только в ЦНБ НАН Беларуси, и поэтому прототипы АЗ физически отсутствуют в СЭК. Этот массив прототипов АЗ, сформированных библиотекой, затрудняет пользование словарем «имен лиц» при текущей каталогизации, поиске библиографической информации и требует редакции.

В локальном электронном каталоге также осуществляется редакция прототипов, которые находятся как в СЭК, так и в ЛЭК, при условии, что отсутствует необходимость корректировки прототипов АЗ и работа ограничивается только объединением или удалением прототипов-дублетов. В таких случаях редакция в ЛЭК позволяет корректировать только БЗ на документы своей библиотеки, связанные с данными прототипами АЗ и загруженные в сводный электронный каталог, не нарушая связи с этим же прототипом АЗ в библиографических записях библиотек-партнеров. Изменения в связях БЗ с прототипом АЗ обновляются затем в СЭК автоматически, в процессе ежедневной регламентной выгрузки из ЛЭК библиотеки библиографических записей на документы.

Редакция в СЭК связана с корректировкой и вмешательством в структуру прототипа АЗ, используемого всеми библиотеками-партнерами системы корпоративной каталогизации (СКК), и поэтому ведется на основании документа «Технология авторитетного контроля в системе корпоративной каталогизации изданий и ведения СЭК», разработанного НББ и учитывающего интересы всех участников проекта.

Таким образом, отдел корпоративного взаимодей-

ствия ЦНБ НАН Беларуси проводит следующие виды редакции прототипов АЗ для получения более чистого электронного ресурса, используемого как в работе по текущей каталогизации и поиску документов, так и для последующей загрузки его в СЭК:

1. Объединение нескольких прототипов АЗ в локальном электронном каталоге в один корректный, с раскрытыми инициалами.

В локальном каталоге:

MARC¹ Бобко, И. М. – 1 док.

MARC Бобко, Игорь Максимович – 1 док.

В локальном каталоге после редакции:

MARC Бобко, Игорь Максимович – 2 док.

Процесс позволяет выявить дублетные прототипы, избавиться от них и сформировать весь массив документов в пределах одного корректного прототипа.

2. Привязка прототипа АЗ к находящейся в локальном электронном каталоге АЗ.

В локальном каталоге:

MARC Бобкова, Ирина Николаевна – 9 док.

MARC² Бобкова, Ирина Николаевна (1952–) – 1 док.

В локальном каталоге после редакции:

MARC Бобкова, Ирина Николаевна (1952–) – 10 док.

В процессе редакции АЗ заменяет прототип, что облегчает в дальнейшем процесс каталогизации и поиска документов.

3. Привязка прототипа АЗ к АЗ, заимствованной из сводного ЭК, при отсутствии ее в локальном ЭК.

В локальном каталоге:

MARC Бобкова, А. П. – 2 док.

В сводном электронном каталоге:

MARC Бобкова, Алла Петровна (род. 1938) – 1 док.

В локальном каталоге после редакции:

MARC Бобкова, Алла Петровна (род. 1938) – 2 док.

В тех случаях, когда находим авторитетную запись только в СЭК, то заимствуем ее из СЭК в локальный каталог и привязываем прототип к заимствованной АЗ. В результате в процессе редакции АЗ заменяет прототип.

4. Внесение дополнений и правок в прототипы АЗ и изменение статуса прототипа на АЗ при заполнении подполей поля 200, раскрывающих инициалы, годы жизни и характер деятельности лица, а также заполнение поля 340 (справочное примечание). Внесение дополнений и поправок в АЗ проводится как в локальном, так и в сводном электронных каталогах. В локальном электронном каталоге, если БЗ на документы находятся пока только в ЦНБ НАН Беларуси и прототипы отсутствуют в СЭК. При наличии прототипа АЗ и в СЭК, и в ЛЭК, в библиографических записях на документы, уже загруженных в СЭК, корректируют прототип только в СЭК по технологии, разработанной НББ.

Прототип АЗ:

MARC Богомолов, Алексей Федорович – 1 док.

```
=LDR 00231cx\|a22000973\p450\
=001 BY-CNB-a356463
=005 20080811135804.5
=100 \\\$a20071130crusy0201\\\|ca0
=120 \\\$a|b
=200 \1$a Богомолов$b А. Ф.$g Алексеей Федорович
=801 \0$aBY$bLOCAL$c20071130
```

После редакции АЗ с предварительной формой заголовка:

MARC Богомолов, Алексей Федорович (кандидат исторических наук; род. 1939) – 1 док.

```
=LDR 00231cx\|a22000973\|450\
=001 BY-CNB-a356463
=005 20101130135804.5
=100 \\\$a20071130crusy0201\\\|ca0
=120 \\\$a|b
=200 \1$a Богомолов$b А. Ф.$g Алексеей Федорович
$c кандидат исторических наук $f (род. 1939)
=801 \0$aBY$bLOCAL$c20071130
=801 \2$aBY$bCNB$c20101130
=810 \\\$a Всемирный биографический энциклопедический словарь. – М., 1998. – С.323.
=999 \\\$a03048 cnb$f$g$t20101130
```

В итоге прототип получает статус АЗ с предварительной формой заголовка.

Все процессы, перечисленные выше, связаны с

¹ Прототип авторской записи.

² Авторитетная запись.

дополнительным поиском данных о лице в авторитетных справочных изданиях, на интернет-сайтах, в ЭК крупных отечественных и зарубежных библиотек. Сотрудники отдела находят и анализируют необходимую информацию с целью уточнения сведений об авторах и принадлежащих им трудах, а также просматривают документы de visu, при отсутствии данных в справочных источниках.

Как видим, работа со словарями локального электронного каталога выходит за рамки отдельно взятой библиотеки и становится составной частью процесса формирования сводного электронного каталога в системе корпоративного взаимодействия. Главным достоинством такого ресурса является то, что библиотеки, взаимно помогая друг другу в создании своих собственных электронных каталогов, формируют при этом общий ЭК, что экономически выгодно для всех участников системы корпоративного взаимодействия.

Список использованной литературы

1. Астапович Л. Л. Проблемы и тенденции формирования средств лингвистического обеспечения в ЦНБ им. Я. Коласа Национальной академии наук Беларуси / Л. Л. Астапович, О. М. Дрозд // Труды VI научно-практической конференции «Корпоративные библиотечные системы: технологии и инновации», 23 – 29 июня 2008 года, Санкт-Петербург (Россия), Хельсинки, Тампере (Финляндия), Стокгольм, Упсала (Швеция). – СПб, 2008. – С. 127–132.
2. Фокеев В. А. Библиографоведение. Информатика: терминологический словарь / В. А. Фокеев. – М.: Литера, 2009. – 488 с.
3. Голубев А. М. Взаимодействие библиотек Республики Беларусь в области корпоративной каталогизации / А. М. Голубев // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры: навукова-метадычны часопіс. – 2010. – № 1. – С. 107–111.
4. Положение о системе корпоративной каталогизации / ГУ «Национальная библиотека Беларуси». – [Минск, 2010].

УДК 025.5

Людмила Трачук,

доцент Рівненського державного гуманітарного університету,
канд. іст. наук

Вебліографічні посібники бібліотек як джерела електронного довідково-бібліографічного обслуговування

У статті аналізуються основні етапи підготовки вебліографічних посібників, розглядаються їх різновиди, визначається роль цього важливого довідково-бібліографічного ресурсу у професійній діяльності бібліотекарів, зокрема в обслуговуванні користувачів.

К л ю ч о в і с л о в а: вебліографічний посібник, електронний довідково-бібліографічний апарат, електронне довідково-бібліографічне обслуговування.

In the article the features of preparation of webliographies are examined and their role in maintenance of users is determined.

K e y w o r d s: webliographies, electronic reference-bibliographic tools, electronic reference-bibliographic service.

Актуальним питанням останніх років для бібліотек є використання інформаційних ресурсів Інтернету для задоволення інформаційних запитів своїх користувачів. У зв'язку з цим виникла потреба впорядкування цих ресурсів в межах так званих вебліографічних посібників. У роботі бібліотек виокремився новий напрям діяльності – вебліографія. Сам термін «вебліографія» з'явився ще 1990 р. в американській періодиці, а в українському професійному середовищі він запрацював на початку 2000-х рр. Поряд з «вебліографією» часто вжива-

ють терміни «вебографія» [4] та «веб (web) бібліографія» [6]. Досвід створення вебліографічних посібників в українських бібліотеках фахівцями вже описаний [14], тому метою нашого дослідження є визначення особливостей вебліографічних посібників як джерела електронного довідково-бібліографічного обслуговування бібліотеки.

Електронне довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) передбачає використання електронних ресурсів для задоволення разових запитів користувачів. Поняття «електронні ресурси» включає

три аспекти – цифрову форму фіксації інформації; комп'ютерні засоби та програмне забезпечення для відтворення і управління інформацією; електронне середовище для розповсюдження інформації [1].

Для позначення сукупності електронних інформаційних ресурсів, що використовуються при електронному ДБО, вживають поняття «електронний довідково-бібліографічний апарат (ДБА)», «віддалений ДБА», «віртуальний ДБА», «електронна складова традиційного ДБА» [13, с. 25], «навігаційно-пошуковий апарат» [3]. Співвідношення цих термінів ґрунтовно проаналізовано в статті Ю. А. Остапчук [11].

Л. Г. Тараненко на основі аналізу існуючих тлумачень цих понять зробила висновок, що найдоцільнішим буде вживання поняття «електронний ДБА», яке вона розуміє як «інформаційно-пошукову систему, що охоплює електронні бібліографічні, довідкові і повнотекстові ресурси, які використовуються для задоволення бібліографічних і фактографічних потреб користувачів». До двохелементної структури електронного ДБА, на її думку, входять дві підсистеми – електронні ресурси в локальній мережі і на CD-ROM та електронні ресурси віддаленого доступу [13, с. 27].

З розвитком Інтернету та підключенням до нього бібліотек наприкінці 1990-х рр. електронне ДБО з використанням інформаційних ресурсів локальних мереж бібліотек та на CD-ROM почало витіснятися обслуговуванням із застосуванням віддалених інформаційних ресурсів [18]. Існувала думка, що Інтернет у бібліотеці повинен орієнтуватися саме на ДБО, а завдання бібліографів – розкривати ресурсні можливості та інформаційний потенціал глобальної мережі [9, с. 39]. Аналіз українських бібліотечно-бібліографічних ресурсів, їх порівняльну характеристику із зарубіжними, з акцентом на бібліографічну інформацію, розміщену в Інтернеті, вперше зробила Л. Я. Філіпова [15]. Наприкінці 1990-х рр. вона констатувала прорив вітчизняних інформаційних установ у світовий інформаційний простір у ролі споживачів, а не постачальників бібліографічної інформації. У зв'язку з цим дослідниця відзначає важливість освоєння методики її пошуку в ресурсах Інтернету.

Для позначення інформаційних ресурсів Інтернету, що використовуються під час ДБО, В. Степанов схильний вживати термін «віртуальний довідково-бібліографічний апарат» (до речі, це викликало термінологічну дискусію в професійному середовищі). Він витлумачується автором як сукупність довідкових і бібліографічних джерел, що знаходяться за межами бібліотеки і використовуються в режимі віддаленого доступу. До них належать всі бібліогра-

фічні ресурси віддаленого доступу, а також всі джерела глобальних мереж, що містять довідкові відомості будь-якого типу, виду і галузі знань [12]. Тобто, за цим визначенням, будь-які інформаційні ресурси Інтернету є елементами віртуального ДБА.

Л. Г. Тараненко [13, с. 27] для позначення таких ресурсів Інтернету пропонує в структурі електронного довідково-бібліографічного апарату розрізняти: підсистему «електронні ресурси віддаленого доступу», до складу якої входять електронні каталоги (ЕК) бібліотек та інформаційних центрів; довідкові ресурси; різні бази даних (БД); пошукові системи та вебліографічні списки (переліки ресурсів Інтернету); «путівники» [10]; «навігатори» [17, с. 121], представлені на різних сайтах.

Вважаємо, що гіпотетично всі ресурси Інтернету можуть бути джерелом задоволення інформаційних запитів користувачів, однак для бібліотеки важливо виділити ті з них, які будуть «ядром» її ДБА. Тому першим кроком до ефективного використання електронних ресурсів віддаленого доступу є їх відбір і оцінка відповідно до інформаційних запитів користувачів конкретної бібліотеки.

А. Г. Беглік рекомендує використовувати в ДБО такі групи джерел віддаленого доступу: ЕК бібліотек та інших установ-створювачів бібліографічної інформації; універсальні і спеціалізовані пошукові системи, каталоги інтернет-ресурсів; словники, довідники, енциклопедії; БД; спеціалізовані портали; архіви електронних текстів; інформаційні служби пошуку періодичних видань; видавництва та книжкові магазини, що функціонують в Інтернеті; патенти і товарні знаки, стандарти і технічні звіти; статистичну інформацію; інформаційні сервісні служби (бібліотечні і небібліотечні) [2]. Для швидкого знаходження такі ресурси мають бути відповідно впорядковані та структуровані. Зробити це можна в межах вебліографічного посібника, основним призначенням якого буде допомога бібліотекарям у професійній діяльності.

Скористатися такими відібраними і впорядкованими відповідно до інформаційних потреб користувачів інформаційними ресурсами Інтернету можуть не тільки бібліотекарі, але й читачі, які часто здійснюють пошук інформації за допомогою інформаційно-пошукових систем. Проблеми вдосконалення пошуку інформації в Інтернеті постійно обговорюються дослідниками, а практики розробляють нові механізми пошуку.

Інформаційно-пошукові системи Інтернету побудовані на машинно-орієнтованому способі пошуку інформації, що не завжди гарантує ефектив-

ний семантичний пошук. На цьому фоні надзвичайну цінність мають професійно відібрані і систематизовані вебліографічні посібники, створені бібліотекарями, що ґрунтовно досліджують галузь чи тему, з якої відбирають ресурси Інтернету і аналізують їх з точки зору відповідності темі, проблемі, галузі. Професійний потенціал бібліотечних працівників використовується за кордоном при розробленні нових програм, орієнтованих на семантичний пошук. Наприклад, проект семантичного пошуку «Хакія» (<http://www.hakia.com>) орієнтується на якість сайтів, а не на їх популярність у користувачів. Якісні результати пошуку повинні відповідати трьом критеріям одночасно:

- вони надходять з вебсайтів, що заслуговують на довіру і рекомендовані бібліотекарями;
- містять найсвіжішу наявну інформацію;
- є абсолютно релевантними запиту [5].

Вебліографічні посібники, створені в бібліотеках, слугують своєрідним шлюзом достовірної інформації з мережі Інтернет, що забезпечує предметний доступ до неї. Вони можуть існувати як у електронній, так і в друкованій формі. Дослідники акцентують увагу на оціночному характері вебліографічних посібників, у яких оцінка здійснюється шляхом відбору ресурсів та їх анотування.

За підходом до бібліографування вебліографічні посібники подібні до покажчиків звичайних друкованих документів [20]. Створення вебліографічних посібників відбувається упродовж кількох етапів. На першому етапі здійснюється вибір теми: вона повинна відповідати інформаційним потребам користувачів бібліотеки і бути якомога конкретнішою, адже вузькі теми більш конкурентоздатні на інформаційному ринку. Другий етап – це пошук інформації з вибраної теми в Інтернеті. Для збільшення повноти і точності знайденої в процесі пошуку інформації потрібно чітко визначати критерії пошуку. Третій етап – перегляд результатів пошуку та їх відбір до вебліографічного посібника. При цьому необхідно виробити чіткі підходи до оцінки інтернет-ресурсів для їх відображення у вебліографічному посібнику. Четвертий етап – створення характеристик інтернет-ресурсів, котрі, як правило, містять назву ресурсу, його вебадресу, анотацію. Часто на сайтах з'являються або зникають певні документи, тому доцільно, крім загальної характеристики, подати інформацію про розділи, рубрики ресурсу, як це, наприклад, зроблено у вебліографічному посібнику на допомогу навчальному процесу «История Украины» [7]. П'ятий етап – групування інтернет-ресурсів, яке здійснюється відповідно до цільового та читацького призначення веб-

ліографічного посібника і переважно за тематикою.

Бібліотека несе відповідальність за точність наведеної в посібниках інформації, тому обов'язково встановлюються і вказуються терміни перевірки і оновлення інформації в них. Регулярному оновленню підлягають також анотації до інтернет-ресурсів.

Окремим бібліотекам важко самостійно підтримувати вебліографічні посібники в актуальному режимі, тому останнім часом вони об'єднуються для вирішення таких завдань. Наприклад, Національна бібліотека України для дітей стала засновником корпоративного проекту зі створення рекомендаційного вебліографічного посібника «Кращі інтернет-ресурси від Української асоціації працівників бібліотек для дітей». У проекті беруть участь 11 бібліотек України. Кожна з них формує списки (з 2–3 тем) значущої інформації українського й російського сегментів Інтернету, адресованої дітям і організаторам дитячого читання. Вебліографічний посібник відображає 24 теми з різних галузей знань: «Природа», «Техніка», «Здоров'я», «Історія», «Держава й право», «Мистецтво», «Література й фольклор», «Мови світу», «Міфологія й релігії світу», «Хобі й дозвілля», «Етика», «Спорт», «Комп'ютери й Інтернет», «Енциклопедії й довідники», «Країни й континенти», «Науки», «Професії й профорієнтація». В окремий блок згруповані ресурси, адресовані педагогам і батькам – «Законодавчі матеріали з питань охорони материнства й дитинства», «Здоров'я дитини», «Дитяча психологія й виховання», «Діти з особливими потребами», «Учителю-предметнику», «Позакласна й позашкільна робота», «Читання (дитяче й сімейне)». Критерії відбору інформації такі: інтернет-ресурси повинні містити достовірну інформацію, викладену у доступній для дитячої аудиторії формі; кожний розділ може містити не більше 20 найцікавіших матеріалів. В анотації до кожного ресурсу розкривається зміст, вікова належність, мова [8].

Для підвищення відповідальності працівників за ресурси, які вони формують, бібліотеки іноді вказують на сайті інформацію про відповідальних за складання вебліографічного посібника. Наприклад, на сайті Централізованої міської бібліотечної системи м. Тюмені (Російська Федерація) повідомляється, що відбір рекомендованих інтернет-ресурсів здійснює спеціальний працівник – вебліограф [16].

Коло результатів вебліографічної діяльності постійно розширюється. Крім вебліографічних посібників, які виникли, щоб допомогти довідково-бібліографічному обслуговуванню користувачів, з'являються вебліографічні огляди, вебліографічні уроки, адресовані безпосередньо користувачам Інтернету.

За кордоном сьогодні розвивається метавебліографія, тобто інформування про наявні вебліографічні посібники. Її виникненню передувало дослідження, під час якого було зібрано інформацію про 675 вебліографічних посібників. Виявилося, що найбільше їх створено з гуманітарних наук (59 %). Отримані результати наштовхнули дослідників на ідею підготувати предметно-орієнтований метавебліографічний ресурс, залучаючи галузевих спеціалістів, для кращого орієнтування у вебліографічних посібниках саме з гуманітарних наук [19].

Отже, вебліографічні посібники – це особливий вид бібліографічних посібників, що вирізняється об'єктом відображення. Вони є важливим довідково-бібліографічним ресурсом для бібліотекарів та користувачів. З одного боку, вебліографічні посібники є частиною довідково-бібліографічного апарату бібліотеки і відіграють значну роль в електронному ДБО, з другого – сприяють підвищенню інформаційної культури і самообслуговуванню користувачів Інтернету. А їх створення – вебліографія – це особливий напрям (вид) бібліографії як галузі діяльності. Вебліографічна діяльність бібліотек з кожним роком набуває нових рис, дедалі різноманітнішими стають її результати, зокрема з'являються корпоративні вебліографічні проекти.

Список використаної літератури

1. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. Антоненко, О. Баркова // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 11–22.
2. Беглик А. Г. Справочный потенциал сети World Wide Web: критерии отбора ресурсов для использования в СБО [Электронный ресурс] // Информационно-библиографическое обслуживание : история и соврем. состояние : сб. ст. – СПб, 2003. – Вып. 1. – С. 156–170. – Режим доступа: <http://vss.nlr.ru/publications/beglik1.html> (10.05.2011).
3. Берестова Т. Ф. Поисковые инструменты библиотеки / Т. Ф. Берестова // Библиография. – 2006. – № 6. – С. 18–30.
4. Вебографія корисних математичних Інтернет-ресурсів / уклад. В. В. Пікалова // Кафедра інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Режим доступу : <http://kafinfo.org.ua> (10.05.2011).
5. В поисках семантики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://in-search-of-semantics.blogspot.com/2010/04/blog-post_1441.html (10.05.2011).
6. Жарких М. І. Web-бібліографія старої України 1240 – 1800 рр. / М. І. Жарких // Мислене древо. – Режим доступу : www.myslenedrevo.com.ua/studies/bsu/index.html (10.05.2011).
7. История Украины [Электронный ресурс] : в помощь учебному процессу. – Режим доступа : <http://www.niklib.com/resource/archives/historyRu.doc> (10.05.2011).

8. Корпоративные проекты библиотек Украины для детей [Электронный ресурс] / Национальна бібліотека України для дітей. – Режим доступа : <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5590> (10.05.2011).
9. Майстрович Т. В. Каталоги, книги, бази, библиографы... / Т. В. Майстрович // Мир библиогр. – 1999. – № 1. – С. 38–42.
10. Мангутова С. Д. От традиционных указателей к интернет-ориентированным поисковым системам: электронный путеводитель по библиографическим источникам (по результатам пилотного проекта РНБ) / С. Д. Мангутова // EVA 2003 : [материалы конф.], Москва, 1–5 дек. 2003 г. – Режим доступа : <http://vss.nlr.ru/publications/mangutova.html> (10.05.2011).
11. Остапчук Ю. Визначення понять «віртуальний довідково-бібліографічний апарат» і «електронний довідково-бібліографічний апарат» бібліотеки / Ю. Остапчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 200–208.
12. Степанов В. К. Виртуальный СБА : проблемы внедрения и использования в библиотеках [Электронный ресурс] / В. К. Степанов. – Режим доступа : http://www.vadimstepanov.ru/f_texts/virt_bib.htm (10.05.2011).
13. Тараненко Л. Г. Моделирование электронного справочно-библиографического аппарата универсальных научных библиотек / Л. Г. Тараненко // Библиосфера. – 2006. – № 1. – С. 25–28.
14. Трачук Л. Вебліографічні ресурси українських бібліотек / Л. Трачук // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 3. – С. 31–34.
15. Філіпова Л. Я. Бібліографічні системи України в інформаційному комп'ютерному середовищі: теорія, організація, технологія : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 07.00.08 / Л. Я. Філіпова. – Х., 1999. – 34 с.
16. Читательский клуб [Электронный ресурс] // Централизованная городская библиотечная система [г. Тюмени]. – Режим доступа : http://www.citylib-tyumen.ru/for_readers (10.05.2011).
17. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва. – Х. : Харк. держ. акад. культури, 2008. – 288 с.
18. Шрайберг Я. Л. Библиотеки и информационные технологии: десять лет спустя. Ежегодный пленарный доклад Международной конференции «Крым», 2003 год [Электронный ресурс] / Я. Л. Шрайберг. – Режим доступа : <http://ellib.gpntb.ru/index.php?doc=Plenam&dir=4&art=3> (10.05.2011).
19. Alimohammadi D. Designing subject-oriented Meta-webliographies: a feasibility study [Electronic resource]. – URL : <http://www.webology.ir/2004/v1n1/a2.html> (10.05.2011).
20. Alimohammadi D. Designing Webliographies in an Effective and Simple Manner : A Step by Step Process [Electronic resource] / D. Alimohammadi // Webology. – 2004. – Vol. 1, N 1. – URL : <http://www.webology.ir/2004/v1n1/a2.html> (10.05.2011).

Ольга Бодак,

в. о. зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Артур Федорчук,

наук. співробітник НБУВ

Електронний інформаційний ресурс «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у дзеркалі газетної періодики»

У статті представлена бібліографічна база даних «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського у дзеркалі газетної періодики», яка містить записи з періодичних видань центральної та обласної преси, що відображають різні напрями діяльності НБУВ. Охарактеризовано структуру, пошукові можливості та перспективи використання бази даних.

К л ю ч о в і с л о в а: база даних, Фонд Президентів України, електронні інформаційні ресурси, програмне забезпечення, бібліографічний опис, ІРБІС-64.

There is a bibliographic resource of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine in newspaper's periodic which is represented by notes from the periodical issues of the central and regional press and shows the different directions of the VNLU activities. It shows the structure, search possibilities and perspectives of data base.

К e y w o r d s: data base, the Found of the Presidents of Ukraine, electronic information resources, software, bibliographic description, IRBIS-64.

Наукова бібліотека – це частина соціальної інфраструктури держави, тому природно, що слідом за суспільними перетвореннями відбувається її реформування, змінюються її функції. Зміст роботи бібліотеки повинен відповідати потребам користувачів, орієнтуватися на якісне і своєчасне виконання їх запитів. У міру своїх можливостей бібліотеки вирішують ці проблеми. Однак кількість читачів у бібліотеках щороку скорочується. Однією з головних причин цього є недостатність інформування населення щодо можливостей книгозбірень.

Ще зовсім недавно головним завданням наукових бібліотек було зберігання книжкових колекцій та архівних фондів, сьогодні ж пріоритетним стало забезпечення загального доступу до них, у першу чергу, через інформування про склад і зміст документів шляхом створення електронних ресурсів на основі сучасних інформаційних технологій.

Формування та використання електронних науково-інформаційних ресурсів сьогодні – основний напрям діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Нині тут активно використовуються новітні технології для створення та впровадження інноваційних інформаційних продуктів: електронних каталогів, бібліографічних, тематичних, повнотекстових та інших баз даних.

Проте створюваний десятиліттями в уяві населення образ НБУВ тільки як головного державно-

го сховища, неспроможного оперативно задовольнити потреби сучасного користувача, руйнується дуже повільно. Перед Бібліотекою постало важливе завдання – створити «нове обличчя», привабливий імідж, і вирішити його можна тільки через покращення інформування населення про її діяльність, інтенсивною планомірною роботою з розширення зв'язків з громадськістю.

Висвітлення діяльності НБУВ у засобах масової інформації – важлива складова діяльності зі створення іміджу установи, оскільки саме ЗМІ є впливовим інструментом формування громадської думки, а преса – найбільш популярним і доступним різним прошаркам населення засобом отримання інформації.

Фонд Президентів України (ФПУ), як підрозділ НБУВ, за дорученням керівництва Бібліотеки розпочав роботу зі створення електронного інформаційного ресурсу для представлення широкому загалу інформації про висвітлення діяльності НБУВ у пресі.

Співробітники відділу організації та використання документального фонду ФПУ ще у 2002 р. започаткували інноваційну технологію аналізу сучасного стану бібліотечної галузі України на основі контент-аналізу матеріалів газетної періодики [6]. Розроблені методи опрацювання і систематизації текстів публікацій та програмні засоби оброблення сформованих баз даних (БД) на основі ключових цитат дали змогу створити інформаційно-аналітичну систему

(ІАС) «Імідж бібліотечної справи та бібліотек України в газетній періодиці», на основі якої проводилися бібліометричні та аналітичні дослідження.

Виявлені фрагменти публікацій вводились операторами у БД. Для роботи в якості інструмента використовувалася програма Absmarc, призначена для зберігання бібліографічної інформації у форматі MARC. Розроблений формат запису включав 17 полів та забезпечував зберігання повного бібліографічного опису публікацій, заіндексованих текстів їх ключових фрагментів, приміток, відомостей про авторів, посилань на персоналії, що згадувалися в публікації, та посилань на інші публікації. Фасетна формула розміщувалась безпосередньо перед початком чергового фрагмента, при цьому кожний запис БД описував окрему публікацію та мав довільну кількість заіндексованих фрагментів цієї публікації.

Подальші етапи технології аналітико-синтетичного опрацювання інформації та формування банку ключових фрагментів публікацій включали стадії автоматизованої обробки інформаційних масивів. Процес забезпечувався розробленими у відділі власними програмними засобами.

З січня 2003 р. на базі цієї системи формувалися щомісячні аналітичні огляди «Сьогодні українських бібліотек», які представлені на вебсторінці НБУВ [9, 10].

Для дослідження залучалися центральні та регіональні періодичні видання на традиційних і електронних носіях. Пошук матеріалів за тематикою здійснювався у процесі контент-моніторингу нових надходжень до газетного фонду НБУВ та Інтернет-ресурсів.

Для індексування матеріалів було створено класифікаційну схему на основі розділу «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство» робочих таблиць класифікації НБУВ. Індексування здійснювалося за допомогою багатифасетної формули, для виведення якої використовувались робочі індекси рубрик класифікаційної схеми та спеціальних характеристик оцінки проблеми. У фасетну формулу для формального відображення проблеми, що досліджувалася, було введено шість фасетів. У подальшому для поглибленого відображення змісту публікацій додали додатковий тематичний фасет, і їх кількість зросла до семи. Перші чотири фасети формувались на основі рубрик розділів робочого класифікатора.

Перший фасет: Тип бібліотеки за значенням або призначенням.

Другий фасет: Назва бібліотеки.

Третій фасет: Проблеми бібліотечної справи

(ідентичний Розділові Ч73 робочих таблиць класифікації НБУВ).

Четвертий фасет: Розкриває зміст публікацій.

П'ятий фасет: Вказує на місцезнаходження бібліотек. Заповнюється індексами географічних назв.

Шостий фасет: Модальність. Передає ставлення автора публікації до описаної ним події чи факту. У фасетній формулі модальність має індекси позитивної, нейтральної, негативної оцінок. Заповнювався цей фасет з дотриманням деяких умовностей. Якщо фрагмент публікації широко представляє діяльність установи, де поруч з її беззаперечними досягненнями згадуються і суттєві недоліки, то модальність такої цитати умовно позначалась як нейтральна. Якщо ж у поданих матеріалах домінують негативні або позитивні факти, то у фасетній формулі вони мають відповідний індекс модальності.

Сьомий фасет: Ідентифікація першоджерел. Центральні видання подаються за індексом назви газети, регіональні – за індексом регіону (АРК або області, де видається конкретна газета).

На основі матеріалів контент-моніторингу газетних публікацій, включених до інформаційно-аналітичної системи «Імідж бібліотечної справи та бібліотек України в газетній періодиці», на сайті НБУВ публікувалися щомісячні аналітичні огляди: у 2003 р. – «Сьогодні українських бібліотек», упродовж 2004–2006 рр. – «Сьогодні наукових бібліотек України». З 2007 р. прес-моніторинг розширили технологічно завдяки включенню в процес дослідження електронних версій низки центральних та регіональних видань і, одночасно, звузили тематично до відслідкування іміджу та діяльності НБУВ. Інформаційно-аналітична система отримала відповідну назву «НБУВ у дзеркалі газетної періодики». До тематичного фасету додалися структурні підрозділи бібліотеки, сам фасет був розширений та адаптований до вирішення нових завдань. Вдалося технологічно поліпшити хронологічне сортування матеріалів системи. Крім того, до системи були включені всі записи публікацій, які стосувалися НБУВ протягом 2002–2006 рр., попередньо відібрані та переіндексовані за вимогами нового дослідження. Таким чином, БД системи містять описані публікації з періодичних видань центральної та обласної преси з 2002 р., що достатньо повно відображають в інформаційному плані всі напрями багатогранної роботи НБУВ, оцінки її діяльності та ролі в суспільстві. Загалом система «НБУВ у дзеркалі газетної періодики» на сьогоднішній день налічує 791 запис.

У 2008 р. БД системи нарівні з архівними примірниками періодики стали джерелом для, укладеного

до 90-річчя НАН України та НБУВ, бібліографічного покажчика «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського на сторінках газет (1918–2008)» [3].

Матеріали інформаційно-аналітичної системи використовувалися при проведенні цілої низки досліджень, що стосувалися особливостей висвітлення українською пресою бібліотечної тематики та іміджу НБУВ в ЗМІ за різні періоди [7, 8, 11].

З 2005 р. у НБУВ поступово почали впроваджувати нове програмне забезпечення – систему автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС-32. Вона була інтегрованим рішенням у галузі автоматизації традиційних бібліотечних технологій, зокрема, пов'язаних зі створенням, веденням та використанням електронного каталогу (ЕК) НБУВ. Проте після створення ЕК постала потреба у наданні користувачам автоматичного доступу до знайдених в ЕК документів, тобто виникла необхідність у створенні повнотекстових БД, яку САБ ІРБІС-32 забезпечити вже не могла. Тому в 2008 р. програмне забезпечення НБУВ довелося оновити: була впроваджена нова версія САБ – ІРБІС-64 [5], яка, на відміну від попередньої, забезпечувала можливість переходу від ЕК до повнотекстових БД [1].

Після оновлення програмного забезпечення НБУВ та впровадження САБ ІРБІС-64 у ФПУ створили нову повнотекстову БД «Преса про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського» (рисунок), яка представлена нещодавно широкому загалу в локальній мережі НБУВ.

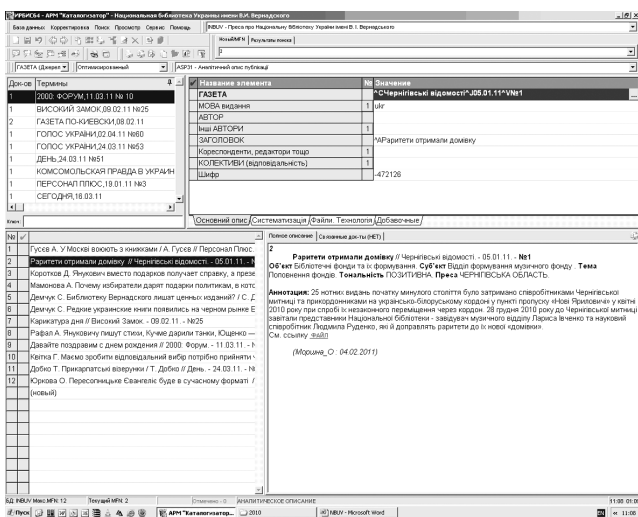

Рисунок. Інтерфейс БД «Преса про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського»

З огляду на потреби НБУВ, при створенні БД були сформульовані такі завдання:

- зберігання публікацій про НБУВ в електронному вигляді;

- зберігання докладного опису публікацій (метаданих) відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечення доступу до них через локальну мережу НБУВ у модулі «Читач»;
- можливість здійснити при необхідності онлайн-ову (Internet) публікацію відповідної інформації з БД.

Робота зі створення та впровадження БД проводилася спільно з відділом програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж НБУВ (ВПТЗКМ). Програмно-технологічне забезпечення БД, зокрема вибір та раціональне пристосування програмного забезпечення до специфіки різних об'єктів інформації, побудова інформаційної системи відповідно до поставлених завдань, технічний супровід та впровадження, виконала зав. відділу ВПТЗКМ К. В. Лобузін на основі матеріалів, наданих співробітниками ФПУ.

Запис у БД на певну публікацію створюється одразу після її появи у пресі, проте у подальшому він може коригуватися. Бібліографічний опис, як правило, здійснюється за самим виданням, de visu, або його електронною версією.

Мова інтерфейсу БД – українська, а бібліографічний опис документів у БД здійснюється мовою оригіналу публікації. Система забезпечує введення даних у межах одного кодового набору, який встановлюється за допомогою спеціальних параметрів налаштувань. Один кодовий набір дає змогу використовувати для введення даних одну мову. Проте в системі передбачені засоби, що дозволяють вводити і відображати символи, які не входять до вибраного кодового набору. Зокрема, при використанні кодового набору, який включає стандартну кирилицю чи латиницю, можна вводити діакритичні знаки європейських мов, грецькі літери та інші спеціальні символи. Також пропонується велика кількість сервісних засобів, які забезпечують зручність та наочність інтерфейсів користувачів, спрощують процес введення даних, унеможливають помилки та дублювання інформації. Зокрема, спеціальні екранні форми для введення даних роблять для користувача прозорою внутрішню структуру бібліографічних даних, тобто позбавляють його необхідності знати правильне застосування розділових знаків та цифрових міток полів і підполів.

Процес створення БД «Преса про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського» почався з розроблення структури робочого аркуша (РА) та узгодження обов'язкових рубрик. Типологія РА БД для введення даних максимально наближена до традиційної методики укладання бібліографічних описів.

При розробленні та створенні бібліографічної БД в

середовищі САБ ІРБІС-64 вдалося зберегти більшість можливостей інформаційно-аналітичної системи «НБУВ у дзеркалі газетної періодики» і навіть розширити завдяки можливості посилань на повний текст та електронну адресу публікації в Інтернеті. Принцип фасетної індексації публікацій забезпечує в новій БД поле «Рубрики» та відповідні підполя, що відповідають 3–7 фасетам системи. Записи з БД системи за попередні роки планується згодом конвертувати до БД в середовищі САБ ІРБІС-64.

РА для введення бібліографічних описів у БД є аналітичним, тобто він призначений для опису кожної окремої статті з періодичних видань. Проте в БД є також можливість створення бібліографічного опису періодичного видання загалом.

РА БД репрезентують перелік усіх елементів даних: дані бібліографічного опису, дані про зміст документа, додаткові точки доступу під час пошуку та ін. Дані представлені у вигляді полів, поділених, у свою чергу, на підполя. За основу формату представлення даних у БД прийнятий міжнародний комунікативний формат UNIMARC, зокрема, в галузі компонування бібліографічних даних у полях та підполях, а також у кодуванні інформації.

РА бібліографічного опису, у свою чергу, складається з 4 аркушів. Аркуш «Основний опис» містить такі поля: газета (назва, дата виходу, номер, сторінки, скорочення назви за ДСТУ, місто, примітка), мова видання, автор (прізвище, ініціали, розширення ініціалів, різночитання імені, місце роботи автора, функція), інші автори (прізвище, ініціали, розширення ініціалів, різночитання імені, місце роботи автора, функція), заголовок (назва, відомості до назви, відомості про відповідальність), кореспонденти, редактори (функція, прізвище, ініціали, розширення ініціалів, різночитання імені, місце роботи автора), відповідальність колективів (назва, підрозділ, країна, місто, аббревіатура, функція), шифр запису. Аркуш «Систематизація» складається з таких полів: анотація (текст публікації), рубрики (проблеми бібліотечної справи, тема, структурні підрозділи НБУВ, тональність, преса), географія (регіон), ключові слова. Аркуш «Файли. Технологія» містить поля для введення технічної інформації: файли (ім'я файла, URL (Internet-адреса), текст посилання), технологія (автоматична звірка на дублетність, автоматичне формування деяких полів), робочий аркуш. Аркуш «Додаткові» призначений для введення службової інформації адміністратора БД.

Відомості про виконавця (каталогізатора) формуються та виводяться в інформаційному вікні (формат каталожної картки) автоматично.

При введенні інформації автоматично здійснюється формально-логічний контроль даних і звірка на дублетність за сукупністю основних бібліографічних елементів для виключення повторного введення відомостей про документ, який вже присутній у БД. Додатковим засобом для введення інформації є довідкове меню, що складається із словників, які формуються з уже введених даних. Словниково-довідкове меню спрощує та прискорює набір однозначних термінів, даючи змогу замінити набір автоматичним вибором із словника-довідника, що потребує меншої кількості елементарних дій порівняно з прямим набором. Крім того, забезпечується уніфікація подання інформації, що є важливим чинником для правильного формування пошукових словників/рубрикаторів.

Система БД передбачає контекстну допомогу каталогізатору, тобто після виклику довідкової інформації у процесі введення даних у певне поле на екрані з'являється фрагмент інструкції, що належить до вказаного елемента даних.

Важливою особливістю БД є включення до бібліографічного опису прямого посилання на повний текст документа, яке автоматично формується в інформаційному вікні у вигляді активного посилання. Це дає змогу кінцевому користувачеві БД – читачеві – від перегляду знайденого в результаті бібліографічного пошуку матеріалу переходити до пов'язаних з ним повнотекстових версій документів і переглядати їх у форматі PDF.

З метою запобігання несанкціонованого використання інформації у БД використано технологію авторизованого доступу. У складі параметрів налаштувань, що визначають контекст роботи конкретного користувача, існує параметр, який дає змогу встановлювати рівень і права доступу користувачів до даних, зокрема, до певних записів, елементів та полів БД.

БД має широкий спектр пошукових засобів, що забезпечують швидкий (шляхом прямого доступу через словники) пошук документів за будь-якими елементами опису та їхнім поєднанням. Сценарій пошуку в БД можливий за необмеженою кількістю полів, за будь-якими елементами опису та їх комбінаціями, із застосуванням логіки «І», «Або» та «Фраза повністю», з можливостями визначення пошукових термінів, граматичної нормалізації слів української (російської) мови та застосування апарату урізань.

БД передбачає декілька видів пошуку:

- пошук за словником / рубрикатором;
- комплексний пошук;

- для «розумників»;
- послідовний пошук;
- пошук за зв'язками.

Пошук за словником / рубрикатором, що є основним видом пошуку в БД, можливий за такими параметрами: газета (джерело публікації), газета (загальний опис), дата виходу газети, мова видання, автор, назва публікації, ключові слова, місце видання, газети за певний рік, колективи, рубрика, об'єкт, суб'єкт, тема, преса, регіон, тональність, місце роботи автора, дата введення, тип документа. Комплексний пошук дає можливість комбінувати елементи словників/рубрикаторів з будь-якими іншими параметрами пошуку, тобто він поєднує в собі всі можливі види пошуку. У послідовному пошуку додано новий інтерфейсний елемент, який дає змогу уточнювати пошуковий запит шляхом вказування арифметичних специфікацій, а саме – уточнювати отриману інформацію у вигляді діапазону значень, вказуючи обмеження за роком видання чи датою введення в БД.

БД може використовуватися як джерело друку стандартних вихідних документів бібліотек, тобто каталожних карток для різних типів каталогів: алфавітного, топографічного, хронологічного тощо. Також існує можливість друку вихідних форм у вигляді таблиці, зокрема, бібліографічних списків. Відбір записів для отримання вихідних форм визначається задаванням інтервалу випусків газети або за результатами останнього пошуку.

Статистика в БД ведеться автоматично за двома параметрами: кількістю нових записів та редагуванням уже створених.

БД «Преса про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського», яка містить повнотекстові публікації у періодичних виданнях, що відображають різні напрями діяльності НБУВ, сприяє інформуванню наукової спільноти про історію та напрями діяльності Бібліотеки, створюючи її позитивний імідж.

Список використаних джерел

1. Бродовский А. И., Сбойчаков К. О. Новое поколение системы автоматизации библиотек ИРБИС – ИРБИС-64 : от электронного каталога к полнотекстовым базам данных [Электрон. ресурс] // Режим доступа : URL: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/disk/dok/179.pdf> – Загл. з екрана.

2. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН Ук-

раїни, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 1998. – 337 с.; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1941–1964 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – К. : Наукова думка, 2003. – 357 с.; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1965–1991 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – К., 2008. – 373 с.

3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського на сторінках газет (1918–2008) : бібліогр. покажч. / авт.-уклад. Н. Ф. Самохіна [та ін.] ; голова редкол. О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2008. – 344 с.

4. Преса про Бібліотеку [Електрон. ресурс] // Режим доступу : URL: <http://192.168.2.2/library/imidzh.html> – Загол. з екрана.

5. Система автоматизации библиотек ИРБИС64. Общее описание системы. – М.: ГПНТБ России, 2008. – 259 с.

6. Танатар Н. Загальні принципи побудови інформаційно-аналітичної системи «Імідж бібліотечної справи та бібліотек України в газетній періодиці» // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2003. – Вип. 11. – С. 223–234.

7. Танатар Н. В. Імідж Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у ЗМІ : контент-моніторинг традиційних та електронних джерел (2002–2007рр.) / Н. В. Танатар // Бібл. вісн. – 2009. – № 2. – С. 42–53.

8. Танатар Н. В. Особливості висвітлення українською пресою бібліотечної тематики : контент-аналіз газетних публікацій / Н. В. Танатар // Бібліотекознавство, документознавство, інформологія. – 2005. – № 1. – С. 38–48.

9. Танатар Н. В., Федорчук А. Г., Моршина Н. О., Шижкіна В. Г., Третяк Т. І. Сьогодення українських бібліотек : прес-моніторинг газетних публікацій. Аналітичні огляди за 2003 р. [Електрон. ресурс] Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – 2003. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/books/2003/preslib/> – Загол. з екрана.

10. Танатар Н. В., Федорчук А. Г., Моршина Н. О., Шижкіна В. Г., Третяк Т. І. Сьогодення наукових бібліотек України: прес-моніторинг газетних публікацій. Аналітичні огляди за 2004–2006 рр. [Електрон. ресурс] Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – 2004. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/books/2004/preslib/> – Загол. з екрана.

11. Третяк Т. І., Федорчук А. Г. Особливості методики опрацювання газетних публікацій для формування бази даних інформаційно-аналітичної системи «Імідж бібліотечної справи та бібліотек України в газетній періодиці» / Т. І. Третяк, А. Г. Федорчук // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 288–298.

УДК 026:2334.735

Лариса Лисенко,

головний бібліотекар бібліотеки ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Бібліотека ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»: сторінки історії

У статті розглядаються основні етапи становлення бібліотеки ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Розкривається процес перетворення бібліотеки ВНЗ у сучасний високотехнологічний інформаційний центр.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотека, історія бібліотечної справи, бібліотека ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

The article reviews the main stages of the library of the Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade». Show the transformation of libraries in high-tech information center.

К е у w o r d s: library, history, library of the Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade».

Полтавський університет економіки і торгівлі (ПУЕТ) був заснований у 1961 р. як навчально-консультативний пункт Львівського торговельно-економічного інституту (ЛТЕІ). За півстоліття своєї діяльності він перетворився на потужний, багатопрофільний вищий навчальний заклад, що приваблює абітурієнтів якісним навчанням, сучасними інформаційними технологіями, міцною матеріально-технічною базою. Значним надбанням вишу за ці 50 років освітньої діяльності стала і його бібліотека.

Підвалини університетської книгозбірні були закладені 1 жовтня 1968 р., саме тоді в інвентарній книзі з'явився перший запис: А. І. Лаврищев «Економічна географія СРСР» 1967 року видання. Ця книга, як і багато інших, була дарунком ЛТЕІ новоствореному Полтавському факультету.

Першим директором бібліотеки була Олена Володимирівна Черноног, досвідчений фахівець з 20-річним стажем.

Народилася Олена Черноног 23 травня 1919 р. в м. Полтаві, у сім'ї вчителя. Після закінчення середньої школи вона вступає до Полтавського педагогічного інституту, але плани майбутньої вчительки зруйнувала війна.

Разом з чоловіком (вони одружилися у 1941 р.) Олена добровільно йде на фронт, працює санітаркою, а згодом медичною сестрою в евакуаційно-

му госпіталі №4560/65. У 1942 р. воєнні дороги привели її до далекої Фергани, де молода жінка свій педагогічний талант та любов віддає дітям-сиротам.

Після визволення України від німецько-фашистських загарбників вона працює другим секретарем Машівського РК ЛКСМУ в Полтавській області, а згодом комсомольським осередком направляється до смт. Солтвина Станіславської області (тепер Закарпатська область), де продовжує займатися комсомольською роботою.

У серпні 1947 р. Олена Володимирівна разом з сім'єю переїздить до м. Золотоноші Полтавської області (тепер Черкаської області), де працює на посаді літературного співробітника в місцевій газеті, а потім вчителькою в СШ № 2 Золотоноші.

1949 р. О. В. Черноног вступає до Харківського державного бібліотечного інституту, який закінчує з відзнакою за спеціальністю бібліотекознавство.

У 1949–1953 рр. вона обіймає посаду завідувачої районної бібліотеки ім. Кірова у Золотоноші. У 1953–1955 рр. очолює бібліотеку музею історії Полтавської битви у м. Полтаві, з 1956-го по 1968 р. – бібліотеку Полтавської радпартшколи (після реорганізації – Сільськогосподарський технікум з підготовки керівних кадрів).

19 грудня 1968 р., згідно з наказом № 387 по Львівському торговельно-економічному інституту,

О. В. Черноног зараховують на посаду старшого бібліотекаря Полтавського факультету ЛТЕІ, а з 4 листопада 1968 р. її призначають завідуючою відділу бібліотеки Полтавського факультету ЛТЕІ.

У перші роки свого існування бібліотека мала фонд понад 10 тисяч примірників документів і штат з 4 працівників, з них 2 працівники з вищою освітою і 2 – з середньою. І все-таки завдяки дружній і самовідданій праці такого малого колективу у 1969–1970 рр. вдалося надати послуги 1400 читачам (викладачам, студентам денного та заочного відділень). Крім того велася робота з комплектування та оброблення літератури, здійснювалося інформаційно-бібліографічне обслуговування.

У 1972–1973 рр. розпочалася активна робота з вдосконалення структури бібліотеки. Було сформовано абонемент, читальний зал та міжбібліотечний абонемент (МБА), питаннями комплектування, оброблення літератури, а також МБА займалася особисто директор бібліотеки О. В. Черноног.

Штат бібліотеки зріс до 8 працівників, що дало змогу розпочати роботу зі створення пошуково-довідкового апарату бібліотеки. Провідним фахівцем Т. П. Воропасвою було сформовано алфавітний (службовий) каталог. За формування систематичного каталогу відповідала директор бібліотеки.

У 1972/1973 навчальному році бібліотечний фонд становив вже 95 548 примірників: книг – 89 252 примірники, брошур – 3882 примірники, журналів – 2414 примірники. В цей період зростає і число користувачів до 3146: студентів стаціонару – 1046 осіб, студентів-заочників – 1874 особи, викладачів – 176 осіб, тимчасових читачів – 50 осіб, показники книговидачі сягають 106 387 примірників документів.

Бібліотека продовжує стрімко розвиватися після переїзду у січні – лютому 1973 р. до нового комфортабельного приміщення. Якщо на 1 червня 1975 р. фонд бібліотеки становив 144 930 примірників документів (книг – 13 6145, брошур – 4686, періодичних видань – 4108), то на 1 червня 1976 р. він зріс до 183 700 примірників документів (книг – 166 132, брошур – 11 460, періодичних видань – 6108).

Послуги книгозбірні стають дедалі популярнішими серед студентів та співробітників. Якщо у 1974/1975 навчальному році показник відвідування бібліотеки становив 99 699 користувачів, то у 1975/1976 – він сягнув 113 304 користувачів. Відповідно зростають і показники книгови-

дачі з 146 040 примірників у 1974/1975 навчальному році до 175 065 – у 1975/1976.

Структура бібліотеки набуває дедалі чіткіших обрисів: абонемент, читальний зал, кабінет суспільних наук, інформаційно-бібліографічний відділ, філіали бібліотеки на факультеті громадського харчування, на кафедрі статистики та фінансів, економіки торгівлі. З метою підвищення кваліфікації співробітників організовується методична рада бібліотеки ПКІ.

У 1987 р. в структурі бібліотеки викремлюються такі підрозділи: відділ обслуговування, до якого увійшли: абонементи навчальної, наукової, художньої літератури, читальний зал для студентів на 130 місць і читальний зал для викладачів на 34 місця з загальною видачею літератури; відділ комплектування і оброблення літератури; інформаційно-бібліографічний відділ. У читальному залі вперше було організовано відкритий доступ до окремої частини фонду.

На початку 90-х бібліотека повною мірою відчувала негативний вплив «епохи змін». Введення оплати за освітні послуги, руйнація державної мережі книгорозповсюдження, закриття бібліотечних колекторів, які слугували джерелом централізованого поповнення бібліотечних фондів, призвело до скорочення бібліотечного фонду та кількості відвідувачів.

Тимчасові труднощі змушують колектив бібліотеки шукати нові форми роботи, напрацьовувати нові послуги, які б дозволили установі розвиватися і впевнено дивитися у майбутнє.

В результаті наполегливої праці поступово визначалися основні пріоритети розвитку бібліотеки у нових умовах: підвищення якості бібліотечних фондів, звільнення їх від застарілих за змістом документів, удосконалення структури підрозділу вищого навчального закладу, зміцнення матеріально-технічної бази, інноваційна діяльність.

Упродовж 1992–1993 рр. була проведена величезна робота з переведення каталогів та фонду бібліотеки на систему бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК).

З 1996 р. працівники відділу обслуговування, який на той час очолювала Н. М. Сасенко, та відділу комплектування і обробки літератури під керівництвом Г. М. Помайницької розпочали звільнення бібліотечного фонду від морально застарілих документів. Це призвело до певного скорочення фонду бібліотеки. Однак ефективна робота з комплектування фондів, тісна співпраця з видавництвами дали змогу бібліотеці швидко попов-

нити свої фонди і станом на 1 січня 2010 р. вони становили вже понад 377 000 примірників документів (книг – 365 645, електронних видань – 1986, періодичних видань (журнали / газети) – 6429 / 3035).

Розуміючи, що сучасна бібліотека має приваблювати користувачів не лише комфортними умовами, багатими фондами але й інноваційними технологіями, директор бібліотеки С. В. Садова, яка очолює колектив з 1990 р. й по нинішній час, провідні спеціалісти установи досліджують вітчизняний та зарубіжний ринок програмного забезпечення, досвід упровадження інноваційних інформаційних технологій, створення автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (АБІС).

З січня 1999 р. в університеті розпочинається робота над створенням АБІС. Після ознайомлення з декількома програмами з близького зарубіжжя було вирішено все-таки зупинитися на «Liber Media» (виробник Франція, адаптація і обслуговування ЗАО компанія «Liber», м. Москва).

У бібліотеці створили локальну мережу з 6 комп'ютерів, які були розміщені у відділі комплектування і обробки літератури, на абонементі навчальної літератури та в читальному залі для викладачів. У подальшому локальна комп'ютерна мережа бібліотеки стрімко розвивалася і на 1 січня 2010 р. вона вже включала 200 комп'ютерів (42 для співробітників і 158 для читачів) [3].

З березня 1999 р. наші співробітники активно працюють над створенням електронного каталогу (ЕК). На методичній раді бібліотеки було вирішено вводити до ЕК дані про нові надходження книг, періодичних видань, а також дані про книги, що надійшли до бібліотеки з 1991 р. Власними силами вдалося розробити рубрикатор (пошуковий апарат) до ЕК, технологічні карти на процеси, що передують формуванню і введенню необхідних даних до ЕК.

За 10 місяців 1999 р. до ЕК були введені дані про 9535 назв книг, журналів, окремих статей. На 2010 р. загальна кількість документів, введених в електронну базу даних, вже становила 280 574 записи.

Електронний каталог швидко став популярним серед користувачів бібліотеки, його переваги були очевидними, тому з метою забезпечення пошукового комфорту та поглиблення ретроспекції ЕК у 2002 р. активно здійснювалося ретровведення описів на літературу, придбану в 1968–1998 рр. На методичній раді бібліотеки приймається рішення про вибірковість ретровведення, залежно від інтенсивності використання літератури в навчаль-

ному процесі та у науковій діяльності професорсько-викладацького складу університету. За рік до ЕК були введені дані про 2400 примірників книг минулих років.

Після капітального ремонту та реконструкції приміщень бібліотеки, проведених у 2001 р., із структури відділу був виведений і розформований невеликий зал гуманітарних наук (36 місць). Його фонд і штат працівників увійшли до загального читального залу. Був організований читальний зал для викладачів на 50 місць та електронний читальний зал на 50 комп'ютеризованих робочих місць для студентів. А всього в читальних залах бібліотеки вдалося облаштувати 412 місць для роботи студентів та викладачів.

Крім того з метою організації і функціонування електронної бібліотеки (ЕБ) створюється відділ автоматизації та електронної обробки документів (АЕОД) [4]. У штатному розписі книгозбірні з'являються нові, «нетипові» для бібліотечних установ, посади: інженер-каталогізатор, коректор електронної інформації. Штат бібліотеки в цей період зріс до 38 працівників.

Відділ АЕОД розпочав роботу з оцифрування документів, книг та інших паперових носіїв. Для одержання повних текстів документів та придбання електронних форм друкованих видань співробітниками здійснювався пошук у світовому документному інформаційному середовищі засобами мережі Інтернет. В результаті напруженої, копіткої роботи бібліотека ПУЕТ на сьогодні має електронну бібліотеку з фондом 17000 гіпертекстових документів.

Новим етапом упровадження інноваційних технологій стала автоматизація процесу видачі-повернення книг на абонементів навчальної і наукової літератури. З 2005 р. обслуговування користувачів у читальних залах та абонементів бібліотеки здійснюється в автоматизованому режимі. Впровадження технології штрихкодування дає змогу значно прискорити процеси пошуку і видачі-повернення книги, постійно відстежувати студентів-боржників та змушувати їх своєчасно повертати книги до бібліотеки.

У 2003 р. бібліотека створює власний сайт <http://www.lib.uccu.org.ua>. З його появою не тільки Інтернет став інформаційним ресурсом бібліотеки, а й сама бібліотека перетворилася на інтернет-ресурс. Функціонування сайту бібліотеки дозволило створити віртуально-довідкову службу і запровадити віртуально-довідкове обслуговування її користувачів.

Впровадження в бібліотеці інноваційних технологій надало доступ професійно-викладацькому складу університету до інформаційних ресурсів світової наукової спільноти. Книгозбірня стала учасницею проекту «ИНТАС доступ к электронным журналам для ученых новых независимых государств», який забезпечив доступ до електронних журналів видавництва Springer і Blackwell (близько 3000 найменувань), науковці вишу також мають доступ до електронної бази дисертацій Російської державної бібліотеки та інших баз даних.

Перетворюючись на сучасний інформаційний центр, бібліотека щедро ділиться своїм набутим досвідом з колегами. У 2003–2004 рр. на базі бібліотеки проводилися семінари з питань упровадження інноваційних інформаційних технологій у практику роботи бібліотек для завідуючих бібліотек вузів I–II рівня акредитації Полтави та Полтавської області, фахівців університетських бібліотек м. Полтави.

Своєрідним підсумком роботи бібліотеки щодо комп'ютеризації основних виробничих процесів, впровадження інноваційних інформаційних технологій і створення ЕБ стала організація і проведення 8–9 червня 2004 р. Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні ресурси і послуги: нові види, проблеми розвитку і використання». Таку розширену тематику було визначено спеціально. По-перше, щоб не замикатися у вузькопрофесійному колі бібліотечних спеціалістів, а по-друге, щоб зібрати всіх науковців, хто займається впровадженням нових інформаційних технологій в освітній процес, створенням інформаційних ресурсів, розширенням інформаційних послуг. На форум прибули представники Москви, Кишинева, Мінська, найбільших вузів України. Діапазон професій і посад був досить широкий – від проректора з навчальної роботи, заступника декана, завідувача кафедри, директорів бібліотек до спеціалістів з програмного забезпечення і інформаційних служб. Але найголовніше – приїхали люди віддані ідеї розвитку, котрі не уявляють майбутнього бібліотечної галузі без впровадження нових інформаційних технологій, створення електронних інформаційних ресурсів.

Заслужене визнання своїх здобутків бібліотека ПУЕТ дістала у 2007 р. Саме тоді вона стала учасником Всеукраїнського конкурсу якості продукції (товару, роботи, послуги) – «100 кращих товарів України».

У 2006–2007 рр. конкурс проводився з метою об'єднання зусиль, спрямованих на поліпшення

якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції, сприяння впровадженню на підприємствах України сучасних методів управління якістю та задоволення потреб і очікувань споживачів. Наша бібліотека стала переможцем Конкурсу як на регіональному, так і на всеукраїнському рівні в номінації «Інформаційні послуги», за що була нагороджена дипломом та Гран-прі «100 кращих товарів та послуг України».

Бібліотека університету вступила у нову фазу свого розвитку. Змінилося розуміння місії бібліотеки в університеті; стали іншими бібліотечні технології, термінологія, ставлення до роботи; визначені нові пріоритети у формуванні фонду. Друковані видання вже не є єдиними джерелами інформації для користувачів. На перший план у діяльності книгозбірні висувається така її функція, як надання користувачам доступу до вітчизняної і світової інформації.

Усвідомлюючи, що подальший розвиток інформаційних технологій потребує істотного удосконалення методів і засобів інформаційно-бібліотечної діяльності, С. В. Садова розробила «Концепцію розвитку бібліотеки університету», яка передбачала переосмислення філософії формування бібліотечного фонду з урахуванням нових об'єктів і взаємозв'язків в електронному середовищі; створення системи відкритого доступу користувачів до паперових фондів бібліотеки; організацію медіатеки та використання медіа ресурсів; віртуально-довідкове обслуговування користувачів як важливої складової заочного і дистанційного навчання.

Документ затвердили 21 лютого 2007 р. на вченій раді університету. Для її втілення в життя була розроблена і затверджена 24 травня 2007 р. «Програма розвитку бібліотеки університету споживчої кооперації України на 2007–2011 роки».

Першими кроками на шляху реалізації «Концепції розвитку бібліотеки університету» стало масштабне оновлення технічного обладнання та комп'ютерної техніки, організація віртуально-довідкового обслуговування користувачів, робота над проектом «Паблік рилейшнз: розвиток зв'язків з громадськістю», створення нових підрозділів: електронного читального залу № 2 на 100 комп'ютеризованих робочих місць та медіатеки на 35 робочих місць [5].

У рамках реалізації Концепції бібліотека у 2009 р. придбала нову програму Absotheque Unicode (виробник Франція, адаптація і обслуговування ЗАО компанія «Liber», м. Москва). Завдяки напруженій роботі всього колективу книгозбірні, її вдалося

впровадити за надзвичайно короткий термін [3].

Говорячи про історію бібліотеки, не можна не згадати про її згуртований, дружний колектив, завжди готовий до наполегливої праці, до нових звершень.

Зараз штат бібліотеки ПУЕТ становить 37 чоловік. Вищу фахову освіту мають 13 працівників, 5 здобули середню фахову освіту, тобто 48 % співробітників трудяться за обраним фахом.

Багато спеціалістів працює в бібліотеці університету не одне десятиліття. 27 років життя присвятила бібліотеці ПУЕТ бібліограф I категорії Наталія Євгенівна Шляхова, 23 роки в університетській бібліотеці працюють заступник директора Валентина Іванівна Гула і бібліотекар I категорії Надія Миколаївна Кирса, 20 років минуло з тих пір, як у колектив бібліотеки прийшли її нинішній директор Світлана Василівна Садова, завідувачка відділу обслуговування Лідія Андріївна Лоза, бібліограф I категорії Олена Павлівна Галицька. 19 років тому поповнили наші ряди провідний бібліотекар читального залу Наталія Григорівна Бакум, бібліотекар I категорії Наталія Іванівна Озерна, 17 років опікуються створенням сучасної бібліотеки завідувач інформаційно-бібліографічного відділу Ірина Олександрівна Науменко, методист I категорії Віра Олексіївна Кислиця, бібліотекар I категорії Олена Андріївна Пальчик. 16 років тому прийшли на роботу до бібліотеки випускниця ПКІ (нині ПУЕТ) Юлія Вікторівна Клименко та випускниця Харківського державного інституту культури Олена Вікторівна Нестеренко. Від дня заснування відділу АЕОД працюють у бібліотеці ПУЕТ його завідувач Валентина Василівна Іванова, адміністратор систем Андрій Володимирович Артеменко, адміністратор бази даних Лариса Федорівна Габова. Колектив бібліотеки постійно поповнюється молодими фахівцями – випускниками рідного університету. Серед них варто назвати Наталію Вікторівну Чмирьову, Олену Іванівну Ворону, Ірину Федорівну Остаповець, Інну Володимирівну Полонську. Вони здобувають фахові знан-

ня, постійно підвищують свою кваліфікацію та впевнено освоюють новітні інформаційні технології.

Сьогодні бібліотека ПУЕТ відкриває нові напрями своєї діяльності, разом з університетом впевнено крокує в майбутнє, адже, як відзначив зав. кафедри політичних наук Таврійського національного університету, д-р філос. наук, професор Олег Аршавірович Габріелян, «найкоштовніший інструмент діяльності університету – наукова бібліотека. Це – пам'ять університету. Це – багатство університету. Це елемент, що зв'язує науку і освіту в університеті».

Список використаної літератури

1. Інформаційні ресурси та послуги: нові види, проблеми розвитку та використання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава 8–9 черв. 2004 р.) / відповід. ред. О. О. Нестуля. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2004. – 261 с.
2. Лисенко Л. Автоматизація процесів групового бібліографічного інформування викладачів / Л. Лисенко // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 2. – С. 13–14.
3. Лисенко Л. Бібліотека – серце університету / Л. Лисенко // Вечірня Полтава. – 2011. – 19 січ. – С. 7.
4. Новітні інформаційні технології в університетській бібліотеці / Л. Габова, С. Гришко, Л. Дмитренко, [та ін.] // Бібліотечний форум України. – 2008. – № 4. – С. 17–18.
5. Програма розвитку бібліотеки Полтавського університету споживчої кооперації України на 2007–2011 роки / Укоопспілка. Полтавський університет споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ. – 22 с.
6. Садова С. В. Джерело знань – у комп'ютері: бібліотека Полтавського університету споживчої кооперації України / С. В. Садова; інтерв. З. Матяшова // Полтавський вісник. – 26 трав. – 2006. – С. 1.
7. Спочатку було слово, або дещо про інформаційні потужності університету: бібліотека ПУСКУ // Університетський вісник ПУСКУ. – 2006. – № 3. – С. 6.
8. Усі дороги ведуть до бібліотеки: бібліотека Полтавського університету споживчої кооперації України // ВІСТІ. Діловий випуск. – 20 січ. – 2006. – С. 1–2.

УДК 027.7(477)

Ольга Шкира,

директор бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»

Просторова модель бібліотеки вишу

У статті розкривається пріоритетний напрям діяльності книгозбірні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди» – моделювання бібліотечного простору, здатного забезпечити всебічні інформаційні потреби учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, бібліотека вишу, бібліотечний простір, бібліотечна лабораторія.

Пріоритетним напрямом діяльності бібліотеки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» останнім часом став перехід на якісно новий рівень роботи – моделювання бібліотечного простору, здатного задовольнити інформаційні потреби читачів шляхом створення максимально можливого, за наших умов, відкритого доступу до бібліотечних фондів, формування такого середовища, компоненти якого відповідали б особливостям розвитку читача та допомагали б реалізовувати різноманітну мотивацію, надавали б можливості вибору найбільш прийнятної для нього моделі поведінки та будь-якої форми діяльності.

Бібліотека ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – одна з наймолодших вишівських книгозбірень України (цьогоріч їй виповнюється 25 років), зорієнтована на обслуговування студентів, викладачів та працівників освіти регіону. На сьогодні це сучасний навчальний, науковий і культурний центр, який працює за новітніми технологіями. Діяльність бібліотеки ґрунтується на параметрах інформаційно-освітньої моделі, реалізація якої стала можливою завдяки впровадженню комп'ютерної техніки в реальне життя книгозбірні, що відкрило перед нею нові можливості оперативного і якісного задоволення інформаційних потреб сучасного користувача, а також змінило ідеологію бібліотечного обслуговування, сприяло створенню моделі просторової бібліотеки.

Бібліотека ДВНЗ «ПХДПУ імені Григорія Сковороди» пройшла основні етапи комп'ютеризації, що характеризуються послідовним переходом від автоматизації окремих технологічних процесів до комплексної автоматизації бібліотечної діяльності. Електронний каталог документів бібліотеки, який функціонує з 2001 р., становлять електронні каталоги книг, статей з періодичних видань, наукових збірників, наукових

студентських робіт (магістерських, бакалаврських, дипломних), кандидатських та докторських дисертацій. Постійним є процес створення аналітико-синтетичного опису статей збірників наукових праць, які видаються університетом, матеріалів конференцій. Комп'ютерний парк бібліотеки вже перевищує 70 одиниць техніки. Використання Інтернет-технологій відкрило нові можливості у віртуальному обміні документами, доступі до світових електронних ресурсів, віртуальної інформації. Впроваджено систему штрихкування фонду, введено пластиковий читачий квиток, здійснено перехід на електронну книговидачу видань на всіх пунктах книговидачі, комп'ютеризовано робочі місця обслуговування. А ось до перспективних планів діяльності бібліотеки внесено організацію електронної довідково-бібліографічної служби та електронної доставки документів.

Бібліотека університету постійно вдосконалює та урізноманітнює методи і засоби роботи з інформаційними потоками, створює та використовує нові інформаційні продукти, розширює спектр модулів електронної програми «УФД/Бібліотека». Бібліотека освоїла інтегрований технологічний цикл, що включає послідовність наукомістких процесів комп'ютерного оброблення документних масивів: бібліографування, реферування, підготовка аналітичних матеріалів, проведення статистичних досліджень.

Велика увага приділяється веденню веб-сайта бібліотеки (<http://libraru-phdpu.edu.ua>). Бібліотечний веб-сайт в Інтернеті є віртуальним обличчям бібліотеки, що надає загальні відомості про установу, доступ до електронного каталогу. У його структурі 9 рубрик з відповідними підрубриками, що висвітлюють науково-дослідну, методичну, культурно-просвітницьку діяльність книгозбірні; розміщено навчальні та наукові матеріали, авторами яких є викладачі університету, навчально-методич-

ні розробки, а також онлайн підручники (648 примірників; вид-во «Центр навчальної літератури»).

Надбанням бібліотеки є її різногалузевий фонд, який становить більше 350 тис. облікових одиниць. Книгозбірня належним чином укомплектована літературою з педагогіки, психології, історії, економіки, лінгвістики. У її фондах зберігаються архіви, які містять рідкісні видання, авторські колекції. Щороку передплачується понад 300 періодичних видань. Процес комплектування здійснюється комплексно: вивчаються запити студентів і науковців університету, а також асортимент пропонованих видань вітчизняними та зарубіжними книготорговельними організаціями, закупаються книги, що репрезентують різні галузі знання; фонд збагачується також дарунковими виданнями та книгами, отриманими шляхом обміну.

Свої плани бібліотека реалізує у тісному контакті з усіма підрозділами університету, завдяки чому досягається ефективне сприяння впровадженню педагогічних інновацій у навчально-виховний процес вишу. Сьогодні вже здійснюється інформаційне забезпечення всіх науково-освітніх та культурно-мистецьких заходів, що відбуваються у стінах навчального закладу: конференцій, семінарів, круглих столів, зустрічей, виставкової діяльності тощо.

Доволі вдало змодельовано бібліотечний простір. Книгозбірня перетворилася на центр інформаційної інфраструктури університету. Вигляд бібліотечних приміщень позначений новизною архітектурних рішень, продиктованих турботою про сучасного читача, створено максимально комфортні умови для його перебування в установі. Читальні зали книгозбірні багатofункціональні, у кожному з них облаштовано по кілька функціональних зон, які за певних

умов забезпечують плавну видозміну діяльності користувача. Наприклад, в організації зали «Чумацький шлях» оптимально втілено ідею взаємодії навчального закладу і бібліотеки. У залі інформаційних технологій регулярно проводяться Дні інформації, на яких відвідувачі мають змогу у режимі вільного доступу знайомитися і працювати з новими вітчизняними і зарубіжними виданнями, проходять інші наукові, просвітницькі та виховні заходи.

Колектив бібліотеки постійно удосконалює формування інформаційного простору: здійснюється впорядкування інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв, забезпечується доступ до них (до періодичних видань організовано вільний доступ), поліпшуються умови зберігання ресурсів. Поряд з традиційними каталогами й картотеками функціонує електронний каталог (ЕК). Наразі створено електронну бібліотеку, яка охоплює близько 650 повнотекстових навчальних видань – підручників, а також навчально-методичні матеріали, авторами яких є викладачі університету. ЕК складається з 12 баз даних.

Діяльність творчої бібліотечної лабораторії, у рамках якої реалізується низка проєктів, передбачає накопичення інформації про Київський та Переяславський регіони, включаючи збір матеріалів про видатних людей краю, які тут жили і працювали, чи й донині мешкають на Переяславщині. Нині лабораторія має зримі результати, а саме: випуск бібліографічних видань – покажчиків, нарисів. З 2007 р. вже видано 8 книг бібліографічного, навчально-методичного спрямування.

Персонал книгозбірні активно вивчає досвід інших бібліотек, самостійно розробляє технологічні інструкції, впроваджує нові технології в роботу бібліотеки, набуває навичок кваліфікованого кон-

Прес-зона

Читальна зала
«Шевченківська світлиця»

Інформаційно-ресурсна зала «Чумацький шлях»

сультування з використанням бібліотечних інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв.

Реформуючи діяльність бібліотеки, колектив та адміністрація університету подбали, насамперед, про новий дизайн приміщень, що позитивно вплинуло на її імідж та престиж.

Було використано нові підходи до вибору конфігурації функціональних зон, вдалося досягти оригінального та зручного для працівників і користувачів розміщення робочих місць. Складні перегородки-панелі, стелажі, мобільні деталі інтер'єру, зокрема, вітрини, каталожні шафи, зелені насадження – все це надало приміщенням особливої теплоти, затишку. Не залишилися поза увагою питання кондиціонування, освітлення залів та індивідуальних робочих місць, тонування функціональних зон, при виготовленні бібліотечних меблів максимально використано не синтетичні, а природні матеріали.

Бібліотечні меблі та їх розстановка гармоніюють з дизайном приміщень. Кожна читальна зала оформлена у своєму стилі. Так, зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» отримала назву на честь відомої космічної системи, що символізує нескінченність зоряного світу, довгу дорогу, а отже, і шлях до пізнання Всесвіту, дорогу до знань; це символ астральної батьківщини, національної історії та культури, шлях у Вирій, у небо. Окрім поділу на функціональні зони – комп'ютерна зона, зала періодичних видань, зала наукових видань, музей-архів академіка Ю. Бойка-Блохина – зала має у своєму оформленні конфігурації зодіакальних сузір'їв, картини-пейзажі, авторами яких є студенти відділення образотворчого мистецтва педагогічного факультету. В освітленні зали використано як індивідуальне освітлення робочих місць, так і оригінальні люстри з синім освітленням – кольором неба. Зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» укомплектована 20 комп'ютерами з доступом в Інтернет, забезпечено вільний доступ користувачів до періодичних видань.

Комп'ютерна зона

Архівна зона
(музей професора Ю. Бойка-Блохина)

мої космічної системи, що символізує нескінченність зоряного світу, довгу дорогу, а отже, і шлях до пізнання Всесвіту, дорогу до знань; це символ астральної батьківщини, національної історії та культури, шлях у Вирій, у небо. Окрім поділу на функціональні зони – комп'ютерна зона, зала періодичних видань, зала наукових видань, музей-архів академіка Ю. Бойка-Блохина – зала має у своєму оформленні конфігурації зодіакальних сузір'їв, картини-пейзажі, авторами яких є студенти відділення образотворчого мистецтва педагогічного факультету. В освітленні зали використано як індивідуальне освітлення робочих місць, так і оригінальні люстри з синім освітленням – кольором неба. Зала інформаційних ресурсів «Чумацький шлях» укомплектована 20 комп'ютерами з доступом в Інтернет, забезпечено вільний доступ користувачів до періодичних видань.

Читальна зала для викладачів
імені Григорія Сковороди

Конференц-зала
імені Василя Сухомлинського

В оформленні інтер'єрів 7 читальних залів бібліотеки все пройнято турботою про читача, спрямовано на задоволення його інтересів. Відомо, що вища освіта сьогодні дедалі більше тяжіє до колаборативного навчання. Тому студентам часто доводиться виконувати завдання не поодинці, а групою. Враховуючи це, зали укомплектували столами, розташованими по периметру та в центрі зали (ЧЗ № 1), а також по два в групі на 8 осіб на певній відстані одна від одної (зала «Чумацький шлях»), що вирішило питання групової роботи студентів, і було досягнуто ефекту певної звукової ізоляції. Адже сучасні студенти – люди мобільні, внутрішньо розкуті, примус до напруженої розумової праці чи тиск замкненого простору сприймається ними часто негативно, вони люблять багато спілкуватися, у т. ч. в режимі он-лайн, що також було передбачено при проектуванні залів бібліотеки та плануванні її роботи. Забезпечено гнучкість читацької зони – відвідувач може, за бажанням, користуватися як традиційним, так і електронним фондом у межах одного приміщення. Тим студентам, які звикли працювати в максимальній тиші, пропонуємо займати місця в залі наукової літератури, де, як правило,

Читальна зала
імені Михайла Грушевського

Дисплей-зала

невелика кількість відвідувачів і ніхто не відволікає.

Проведене бібліотекою у минулому році анкетування користувачів засвідчило популярність бібліотеки у студентському середовищі. Вони вказали на причини, за якими обирають бібліотеку як місце для занять: зручні робочі місця, швидкий доступ до комп'ютерів та Інтернету, місця для роботи з ноутбуками, спокійна атмосфера та за бажанням швидка зміна видів діяльності. Також згадувався сучасний дизайн приміщень, який позитивно впливає на сучасну молоду людину, підвищує працездатність, створює почуття естетичної насолоди, психологічного комфорту. Читач, при потребі, може вільно переходити до різнофункціональних читальних залів, копіювати документи, користуватися послугами книжкового магазину, кафе, котрі знаходяться поряд з бібліотекою на арендованих площах університету, відвідувати концерти в актовій залі та наукові заходи в конференц-залі, котрі розташовані у суміжних з бібліотекою приміщеннях тощо.

Комфорт бібліотечного простору сьогодні немислимий без нових технологій. Тому у нас повністю автоматизовано всі бібліотечні процеси, пов'язані з обслуговуванням читачів: запис до бібліотеки, виготовлення електронного читацького квитка, видача до-

Етнічна зона

кументів. Колектив бібліотеки максимально використовує ресурс програмної системи «УФД/Бібліотека», у співпраці з її розробниками створює нові параметри, необхідні для удосконалення бібліотечної діяльності. У читальних залах працюють бібліотекарі-консультанти. Забезпечено діалог читача і бібліотекаря.

Останнім часом активно розвивається наукова діяльність бібліотеки. У рамках бібліотечної лабораторії «Книга. Бібліотека. Час» вийшли друком видання бібліографічного характеру, створені колективом наших бібліографів:

- Кришталеві роси. Поетична антологія Київщини: Поетично-науковий довідник / укл.: О. Шкира, А. Глієва, Л. Забарилло та ін.; за ред.: В. Коцура, В. Бутника, О. Плахотнік та ін. – К., Міленіум. 2007. – 544 с.
- *Ucraina terra Cosassogum*: Україна – земля козацька: Бібліографічний нарис: наук.-допом. вид. / укл.: О. І. Шкира, Л. В. Губар, Л. М. Забарилло та ін. – Переяслав-Хм., 2007. – 228с., 15 іл.
- *Ucraina terra Cosassogum*: Україна – земля козацька : навч.-метод. посіб. / [укл. О. І. Шкира, Л. В. Губар, Л. М. Забарилло та ін.]. – Переяслав-Хм. : Ред. газети «Україна козацька», 2010. – 540 с.
- Григорій Сковорода (1722–1794): наук.-допоміж. біобібліограф. покажчик / [уклад. О. Шкира, А. Яковенко, І. Корж [та ін.]; за ред. В. П. Коцура. – 2-ге вид., перероб і доп. – К., 2009. – Вип.1. – 217 с.
- Григорій Сковорода (1722–1794): наук.-допоміж. біобібліограф. покажчик / укл.: О. Шкира, А. Яковенко, І. Корж, Н. Обертій; за ред. В. П. Коцура. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 2. – 195 с.
- Віктор Петрович Коцур: біобібліограф. нарис [уклад.: О. І. Шкира, Н. П. Обертій, І. І. Корж, Л. В. Губар та ін.] – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 182 с.
- Коцур Надія Іванівна: вчений у галузі охорони здоров'я дітей і підлітків, історії медицини, професор університету: біобібліограф. нарис / [уклад.: О. І. Шкира, Л. В. Губар [та ін.]; ред.: В. Коцур, Т. Кебкало]; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хм., 2010. – 96 с.
- Верба Григорій Митрофанович: біобібліограф. нарис / укл.: О. І. Шкира, А. М. Яковенко, [та ін.]; гол. ред.: В. П. Коцур]; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хм., 2010. – 340 с.

Здійснювалися публікації досліджень з проблем бібліотекознавства та краєзнавства у наукових всеукраїнських і місцевих виданнях: протягом 2004–

2011 рр. вийшло друком більше 50-ти статей. Зокрема, у наукових збірниках, у таких часописах, як «Шкільна бібліотека» (Київ), «Бібліотечний вісник» (Київ), «Бібліотечний форум України» (Харків), «Библиотечное дело» (Санкт-Петербург), «Вища школа» (Київ), «Українська мова і література в школі» (Київ), газеті «Україна козацька» (Донецьк – Київ) та ін.

Здійснено реферування наукових видань університету:

1. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип.14. – 354 с.

2. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип.15. – 234с.

Бібліотека університету підтримує тісні зв'язки з науковими бібліотеками України, зокрема з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка, бібліотеками вищих навчальних закладів і повсякчас поглиблює їх шляхом книгообміну, відвідань з метою обміну досвідом, проведення зустрічей, спілкування на наукових конференціях тощо.

Визнання інноваційної діяльності бібліотеки університету підтвержене цілою низкою відзнак:

Дипломом за перемогу у номінації «Відкриття року» загальноуніверситетської акції «Вернісаж особистостей – 2006» (березень 2007 р.);

Подячним листом від Головного управління освіти і науки Київської обласної державної адміністрації (вересень, 2007р.);

Почесним дипломом Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (жовтень 2007 р.);

Почесним дипломом Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України;

Почесним званням «Лауреат конкурсу» у номінації «Інновації у розробці сучасних технічних та наочних засобів навчання», присвоєним за презентацію інноваційної розробки «Інноваційна діяльність університетської бібліотеки у створенні дієвих механізмів накопичення і збереження інтелектуального капіталу вищого навчального закладу» на Четвертій виставці-презентації Освіта України «Інноваційні технології навчання» (Київ, 30 жовтня – 1 листопада, 2007 р.);

Почесним дипломом та бронзовою медаллю за проведення «круглого столу» на Тринадцятій міжнародній виставці навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні-2010» (Київ, 24 лютого 2010 р.).

Надія Моїсеєнко,

наук. співробітник НБУВ

Метабібліографічний посібник з правознавства

Рец. на кн.: **Держава і право: Бібліографічні посібники**: анот. кат. / Нац. академія наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; уклад.: В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна; наук. ред. і авт. передм. Т. В. Добко. – К., 2010. – 292 с.

Динамічний розвиток законодавчого процесу у нашій державі стимулює видання джерел, які відображають розмаїття законодавчих та нормативних документів, юридичної літератури з різних галузей права. За роки незалежності України з'явилося вже чимало бібліографічних видань, котрі вміщують інформаційні ресурси з даних питань. Тому сьогодні дедалі більше відчувається потреба у виданнях, які б систематизували бібліографічні джерела, а отже, допомагали спеціалістам-правознавцям у їх науково-дослідній та практичній діяльності.

Анотований каталог «Держава і право: Бібліографічні посібники» – перший ретроспективний метабібліографічний посібник, в якому згруповано бібліографічні джерела з юридичних наук, з питань державного права, видані в Україні та поза її межами.

Науково-бібліографічне видання, що рецензується, підготовлене до друку співробітниками відділу довідково-бібліографічного обслуговування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) В. Радченко і В. Шкаріною. У ньому представлено різні за жанром галузеві, тематичні бібліографічні джерела з питань держави і права, видані українською і російською мовами, що зберігаються у фондах НБУВ. Це бібліографічні покажчики, каталоги виставок, збірники оглядів та статей, анотовані покажчики, бібліографічні списки, реферативні збірники літератури тощо. По-

дається інформація і про бібліографічні посібники, які вийшли окремим виданням або окремим додатком до видання.

Тематика покажчика відображає питання теорії держави і права, історію розвитку різних галузей правознавства у Російській імперії, СРСР та за період після його розпаду в незалежній Україні, Російській Федерації, інших країнах. Глибока ретроспекція джерел, описаних у покажчику (1831–2007 рр.) дає змогу дослідити історію розвитку правознавства та сучасний стан юридичних наук. Систематизація матеріалу здійснена за схемою таблиць Бібліотечно-бібліографічної класифікації.

Відкриває видання інформація від укладачів, яка роз'яснює методику групування, відображення та бібліографічного опису джерел у покажчику.

У вступній статті завідуючої відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ Т. Добко «Бібліографія права і юридичних наук – важливий інформаційний ресурс» здійснено ґрунтовний аналіз історії розвитку юридичної бібліографії та показано велике значення бібліографічної інформації з юридичних наук для розбудови Української держави. Дослідниця цілком слушно наголошує, що така інформація «слугує засобом орієнтації у величезному масиві документів для науковців і фахівців галузі».

Заслуговує на схвалення детально розроблена структура посібника. Основна його частина скла-

дається з восьми тематичних розділів, у яких література розташована за алфавітом авторів чи назв.

Розділ «Загальні питання держави і права» вміщує відомості про бібліографічні посібники з теорії держави і права, що досліджують вчення про правові норми, відображають юридичні поняття та мову права. Серед них ретроспективний бібліографічний покажчик «Теория государства и права : библиография. 1917–1968 / сост. М. Н. Кулажников. – М. : Юрид. лит., 1969»; науково-аналітичний огляд праць радянських та зарубіжних авторів за 1970–1980 рр. «Юридические понятия и язык права в современных зарубежных исследованиях : науч.-аналит. обзор / АН СССР. ИНИОН ; авт. обзора С. В. Лезов. – М., 1986» та ін.

Розділ «Радянська держава і право. Українське правознавство у межах та поза межами СРСР» подає опис видань, що відображають розвиток даної галузі за радянських часів. Літературу тут згруповано за підрозділами, що відповідають певним галузям права (адміністративне, фінансове, цивільне, сімейне та ін.), що зручно для спеціалістів. За окремим підрозділом подано видання, які відображають українське право та правознавство цього періоду, зокрема «Видання Академії наук УРСР, (1919–1967): Суспільні науки : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Центр. наук. б-ка. – К., 1969»; «Бібліографія історії України, Росії та українського права, краєзнавства й етнології за 1917–1927 роки : матеріали до укр. іст. бібліогр. Вип. 1 / Н.-д. каф. історії укр. культури, Бібліогр. коміс. – Х., 1930» та ін.

Розділ «Держава і право незалежної України» репрезентує видання з різних галузей вітчизняного права, розташовані по підрозділах за галузевим принципом. Тут можна знайти інформацію про бібліографічні посібники різних установ України, які працювали в галузі права за період з 1991 р. Це національні, державні та обласні бібліотеки: Національна парламентська бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Державна науково-технічна бібліотека України, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка; юридичні установи: Академія внутрішніх справ України, Академія митної служби України, Академія правових наук України, Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України, Національна академія внутрішніх справ України МВС України; юридичні інститути, кафедри та факультети університетів: Львівський державний університет ім.

І. Франка, Прикарпатський університет ім. В. Стефаника та ін.

Заслужують на увагу бібліографічні видання Секретаріату та Відділу інформаційно-аналітичного забезпечення Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України, підготовлені спільно з Національною парламентською бібліотекою України з питань державного будівництва та адміністративного права: «Президент України : бібліогр. покажч. (1991–1999) = The President of Ukraine : bibliogr. ind. (1991–1999) / упоряд.: Е. А. Афонін, Т. О. Яковлева, І. А. Душ. – К., 2000», «Бібліографічний покажчик до теми «Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в Україні / упоряд. Т. О. Яковлева, О. О. Погребна, А. О. Книга. – К., 2001» та ін.

Національна академія внутрішніх справ України підготувала ґрунтовний ретроспективний тематичний покажчик літератури, що всебічно розкриває діяльність МВС України за певний період: «Міліція України у 1917–2002 рр.: (Історія, організація та діяльність, дотримання законності, підготовка кадрів) : бібліогр. покажч. / уклад.: П. П. Михайленко та ін. – К., 2002».

У даному розділі варто виокремити цілу низку ґрунтовних бібліографічних покажчиків з цивільного права, виданих Державною науково-технічною бібліотекою України: «Авторське право та суміжні права», «Законодавство з питань інтелектуальної власності. Законодавчі та нормативні акти», «Інтелектуальна власність. Промислова власність», «Патентна інформація. Сучасний доступ до інформаційних ресурсів» (усі: К., 2003) та ін.

Безперечно, фахівці в галузі кримінального права та кримінології звернуть увагу на бібліографічний посібник «Наукова діяльність Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України : довідник (1995–2005) / за ред. В. І. Борисова, О. Г. Кальмана. – Х., 2005», що відображає матеріали з фундаментальних і прикладних досліджень, перелік законопроектів та проектів постанов Пленуму Верховного Суду України, до підготовки яких залучалися науковці Інституту.

Значно розширюють коло джерел з права інформації про тематичні книжкові виставки, підготовлені провідними бібліотеками України: Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (разом із Секретаріатом Верховної Ради України) – «Національна наука і становлення сучасного парламентаризму в Україні : кат. кн. вист. / упоряд.: І. Д. Войченко, Н. Б. Захарова, І. А. Прокошина ;

бібліогр. ред.: Л. В. Беляєва, І. Д. Войченко. – К., 1999»; Національною парламентською бібліотекою України (спільно з Відділом інформаційно-бібліотечного забезпечення Верховної Ради України) – «Парламентаризм і державна незалежність України: Книжкова виставка до 10-ї річниці незалежності України : бібліогр. покажч. / упоряд.: Т. О. Яковлева, О. О. Погребна, А. О. Книга. – К., 2001»; Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка – «Аграрне та екологічне право України: історія і сучасність : кат. вист. / уклад. Е. І. Романова та ін. – Х., 1999» та ін.

Розділ «Держава і право зарубіжних країн» складається з двох підрозділів: «Російська Федерація» та «Інші країни». У першому з них відображено джерела з російського права після 1991 р. У другому зібрано бібліографію зарубіжних країн за усі історичні періоди. Наприкінці розділу подано посилання до інших бібліографічних джерел, які також стосуються питань зарубіжного законодавства і розміщені в інших розділах посібника.

Розділ «Міжнародне право» містить інформацію про бібліографічні посібники з міжнародного права незалежно від місця видання. Вони відображають питання міжнародного морського права, захисту прав та свобод людини, проблеми освоєння космосу, інтелектуальної власності, міжнародно-правової охорони культурних цінностей, спільної архівної спадщини, публікації Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ тощо.

Розділ «Покажчики змісту періодичних видань» максимально повно інформує читача про періодичні видання України та Росії й СРСР, які подано за окремими підрозділами відповідно до місця їх видання за алфавітом назв. Тут описані алфавітно-предметні покажчики до «Відомостей Верховної Ради УРСР» та «Відомостей Верховної Ради України», систематизований покажчик матеріалів з кримінального права, опублікованих у «Віснику Верховного Суду України (за 1996–2004 рр.); систематичний покажчик до «Журнала Міністерства Юстиції» (1894–1914 рр.), алфавітні та систематичні покажчики до «Известий Московской Городской Думы» (1887–1889, 1894–1898, 1901–1902,

1905, 1907 рр.) та багато інших посібників, корисних для дослідників права.

На жаль, у каталозі не знайшлося місця для розділу персоналій. Біобібліографічні покажчики, присвячені академікам і членам-кореспондентам НАН України, друкуються в серії «Бібліографія вчених України». В них подаються відомості про творчі напрацювання вчених-правознавців, які становлять значну джерельну базу для нових досліджень з вітчизняного права.

Однак, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої праці.

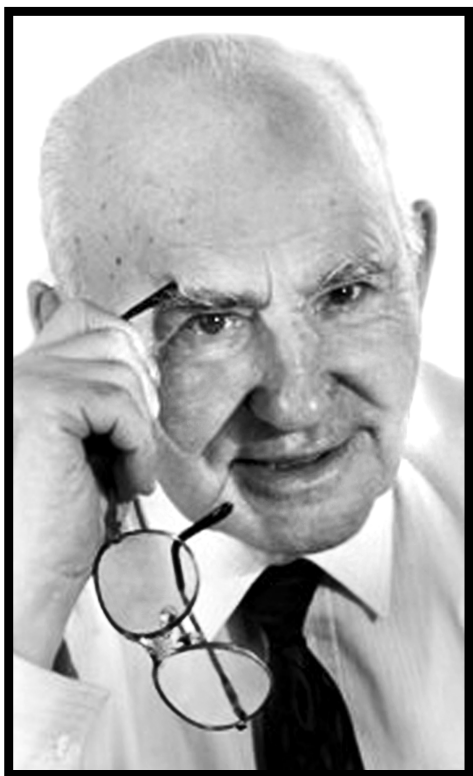
Автори видання здійснили велику підготовчу роботу. 349 записів у каталозі включають бібліографічний опис видання, анотацію українською мовою, зміст чи фрагмент змісту мовою оригіналу, шифри зберігання документів у фонді відділу довідково-бібліографічного обслуговування та у відділі наукової організації основного фонду. Анотації відображають відомості про наповнення та структуру видань, хронологічний обсяг включених матеріалів, їхню мову, інформацію про довідково-допоміжний апарат тощо. Укладачі диференційовано підійшли до відображення бібліографічних джерел залежно від їх тематики, структури та обсягу видання, інформативності бібліографічного опису.

Застосована у каталозі система посилань унеможливило дублювання, допомагає повніше зібрати в одному місці літературу з того чи іншого питання.

Для зручності користування виданням упорядники підготували науково-допоміжний апарат – Покажчик імен, у якому відображені автори, укладачі, редактори, персоналії видатних вчених-юристів.

Отже, щойно опублікований метабібліографічний покажчик займе гідне місце в інформаційно-пошуковому апараті наукової бібліотеки. Він слугуватиме оптимізації використання довідково-бібліографічного фонду, розвитку історико-правових досліджень, поліпшенню законотворчої діяльності державних органів при розробленні нових нормативно-правових актів, сприятиме популяризації правових знань, норм права, підвищенню правової культури громадян.

«Я тобою, Україно, живу...» (Пам'яті Петра Тимофійовича Тронька)

13 вересня 2011 р. перестало битися серце Петра Тимофійовича Тронька, вченого-історика, державного і громадського діяча, академіка НАН України (1978), заслуженого діяча науки і техніки України (1990), лауреата Державної премії СРСР (1976), Героя України (2000), голови редакційної колегії 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР», багатотомної серії книг «Реабілітовані історією», Людини століття, Людини, яку не просто щиро поважали, а й любили тисячі його однодумців.

Петро Тронько народився 12 липня 1915 р. в с. Заброди Богодухівського повіту на Харківщині. Трудову діяльність розпочав у 1932 р. робітником шахти Дзержинська. Після закінчення педагогічних курсів працював учителем суспільствознавства та української мови у сільській школі Богодухівського району, директором дитячого будинку м. Лебедина. З 1937 р. Петро Тимофійович – на комсомольській роботі. З перших днів Великої Вітчизняної війни перебував у діючій армії. У складі військ Південно-Західного, Сталінградського, Південного та 4-го Українського фронтів

пройшов важкими дорогами війни, брав участь в обороні Києва і Сталінграда, визволенні Ростова-на-Дону, Донбасу. 6 листопада 1943 р. з першими підрозділами Радянської армії увійшов до столиці України. Восени 1943 р. П. Т. Тронька відізнали з армії і призначили першим секретарем Київського обкому і міськкому ЛКСМУ. Усі моральні й фізичні сили молодого керівника були спрямовані на відбудову Києва, порятунок дітей, на якнайшвидше відродження у місті культурно-просвітнього життя, зокрема, діяльності бібліотек.

Після закінчення Київського державного університету (1948) П. Т. Тронько вступає до аспірантури Академії суспільних наук при ЦК ВКП(б), а через три роки захищає кандидатську дисертацію. Впродовж 17 років (1961–1978) працював заступником Голови Ради Міністрів України, займався питаннями культури, освіти, охорони здоров'я.

Роботу в державних органах П.Т. Тронько вдало поєднував з науковою діяльністю. 1968 р. захистив докторську дисертацію, опублікував низку монографій – «Безсмертя юних», «В боях за Вітчизну», «Подвиг твоїх батьків» тощо. Був автором, керівником, членом редколегії кількох фундаментальних праць («Історія Української РСР», «Історія Києва», «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.» та ін.). Головне дітище П. Т. Тронька – унікальне 26-томне видання «Історія міст і сіл Української РСР». Колосальна, безпрецедентна за своїми масштабами, робота, в якій брали участь понад 100 тис. осіб, була завершена всього за неповні 12 років. У 1976 р. це капітальне видання і його керівник удостоїлися Державної премії СРСР у галузі науки і техніки.

П. Т. Тронько виконував важливі державні доручення і завдання за межами України: очолював урядові делегації на міждержавних переговорах з країнами Європи та Азії, на Всесвітній виставці в Канаді, на сесії Генеральної асамблеї ООН. У 1978 р. Петра Тимофійовича обирають академіком і віцепрезидентом Академії наук України. З 1979-го він очолює відділ історико-краєзнавчих досліджень в Інституті історії АН УРСР. Під керівництвом уче-

ного (протягом 22 років на громадських засадах він очолював також правління Українського товариства охорони пам'яток історії і культури) розпочалася підготовка «Зводу пам'яток історії і культури України», побачив світ каталог «Памятники истории и культуры Украины», довідник про пам'ятники Великої Вітчизняної війни «Навечно в памяти народной». За його ініціативою і безпосередньою участю розгорталася робота зі спорудження музеїв народної архітектури і побуту в Києві, українського козацтва на о. Хортиця в Запоріжжі, музею Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.; з установами пам'ятників, пам'ятних знаків, дощок, бюстів, горельєфів, присвячених подіям Великої Вітчизняної війни та її учасникам.

Із здобуттям Україною незалежності Петро Тимофійович зосередився на науковій, науково-просвітницькій та науково-організаційній діяльності, а також захисті і відтворенні пам'яток історії і культури. Як голова комісії з відтворення визначних пам'яток історії і культури при Президентові України та Всеукраїнського фонду з історико-архітектурної спадщини ім. О. Гончара доклав чимало зусиль до справи відтворення духовних святинь народу; як дослідник історії України періоду Другої світової війни він, очолюючи головну редколегію багатотомної серії книг «Реабілітовані історією», проводив велику координаційну роботу. Завдяки їй було повернуто добре ім'я сотням тисяч жертв тоталітаризму. Як голова Всеукраїнської спілки краєзнавців (з 1990 р.) багато зробив для того, щоб пробудити у широких верствах населення інтерес до дослідження рідного краю, перетворити краєзнавство на масовий рух. Результатом такої подвижницької діяльності стало відновлення Михайлівського Золотоверхого та Успенського соборів, видання цілої низки унікальних праць – двох частин 1-го тому «Зводу пам'яток історії і культури України», п'яти томів серії «Реабілітовані історією», журналів «Пам'ятки України», «Краєзнавство» тощо. Перу дослідника належить понад 600 наукових праць, з них 17 монографій. Плідною була діяльність вченого і як депутата Верховної Ради України дев'яти скликань.

У липні 2000 р. до 85-річчя від дня народження П. Т. Тронька Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського видала біобібліографічний покажчик «Петро Тимофійович Тронько». З цієї нагоди відбулося також урочисте засідання вченої ради Бібліотеки.

П. Т. Тронько очолював Інститут української книги НБУВ з моменту його створення у 1991 р.; був членом Спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій НБУВ. Результативною була його робота в книжково-бібліографічній галузі та в справі створення української національної бібліографії. Очолований ним Інститут української книги НБУВ здійснив низку спільних наукових проектів з Інститутом рукопису НБУВ.

П. Т. Тронько постійно вболівав за стан справ у НБУВ. Так, коли у Бібліотеці трапилася трагедія (злочинець спалив частину фонду «Україніка», а чимало літератури було пошкоджено під час ліквідації пожежі), Петро Тимофійович як заступник Голови Ради Міністрів УРСР запропонував свою особисту допомогу і персонально займався проблемами відновлення фонду, зокрема, добився виділення коштів на реставрацію пошкоджених книг. Не один раз активно відстоював інтереси НБУВ П. Т. Тронько і пізніше.

Взагалі, бібліотеки, а особливо люди, які в них працювали, завжди були в полі пильної уваги П. Т. Тронька. Він віддавав належне їхній, з першого погляду, скромній, але такій важливій для суспільства праці. Мав власну бібліотеку, де нагромадилося близько 2500 книг. Частина з них – зі щирими словами подяки.

Багатогранну працю П. Т. Тронька відзначено численними високими державними нагородами: орденами Леніна, Жовтневої революції, чотирма орденами Трудового Червоного Прапора, Дружби народів, «За заслуги» III ступеня, Богдана Хмельницького II та III ступенів, князя Ярослава Мудрого V ступеня. Визнанням високих заслуг П. Т. Тронька перед Українською державою і суспільством стало присвоєння йому 7 липня 2000 р. звання «Герой України» з врученням Ордена Держави.

«Відстояти правду, справедливість, допомогти, захистити» – це життєве кредо П. Т. Тронька; великий подвижник науки, ентузіаст, людина світлої, щедрої душі. Його серце вмщувало тисячі чужих бід, проблем і він намагався завжди їх вирішувати.

Глибокий сум і печаль у серцях тих, хто близько знав Петра Тимофійовича Тронька, працював з ним, товаришував упродовж довгих років. Вічна йому пам'ять.

Колектив Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського